

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana

PALMA.—MARS, ABRIL, MAIG Y JUNY DE 1907

SUMARI

I. El Terciari francescà Beat Ramón Llull. Sa vida y la història contemporànea continuació, per *Mossen Joan Avinyó*, Rector de Cabrera de Pièra.

EL TERCARI FRANCESCÀ BEAT RAMÓN LLULL Doctor Arcangélich y Màrtir de Christ

(CONTINUACIÓ)

Hem posat les matexes paraules d'en Llull per explicar el present pas de la seva vida, perquè la vida del autor anònim y coetani, tan sobri de paraules regularment, en aquest punt s'hi esplaya de tal modo á l'exemplar llatí, ja que'n'l catalá hi es arrancat aquest full, que, volguent atribuir una acció heròica al beat Ramón, li carrega un grave pecat de desesperació; y, com fa notar el P. Pascual, que ab sa diligència acostumada destría minuciosament aquesta qüestió, fou interpolat aquest passatge del anònim ja de molt antich; y es fá les següents reflexions l'abat mallorquí: Si en Ramón Llull es tan liberal sempre en confessar y publicar el seus pecats y fins determinant ses especies, com ho veyém á cada pas en sos llibres, ¿cóm es possible que d'aquest no'n parli en lloch?, ans al contrari en son «Desconhort», escrit en 1295, cant 12, diu espressament, que després de sa conversió no cometé deliberadament cap pecat mortal.

Per probar que'n Llull no caigué en la propia y formal desesperació, aduirem el text del angélich doctor Sant Tomás, en quin s'agafa també'l P. Pascual, y retreuen els autors mestres d'ascètica al explicar la distinció entre l'afecte

pervers de la desesperació y la desconfiansa. Diu, donchs, St. Tomás (1-2, q. 40, art. 4. ad 3): la desesperació no consistex pas precisament en la falta de la esperansa, sino en re-treurer positivament la voluntat del objecte desitjat com si ja maymés fós possible possehir-lo; de modo que per la desesperació propia y formal, es necessari abandonar tots els medis y diligencies pera obtenir la salvació. En el cas del nostre Beat no succehex axís, puix si tenim de creurer'l á n'ell matex, encara fundava l'esperansa en la Verge María, y segons l'anònim, pregava y sospirava á Deu per la seva salvació; de tot lo qual ne debém deduir que fou sols una tentació del dimoni permesa per Deu, com á voltes ho sol fer per probar á sos elegits.

Aquesta terrible proba espiritual que patí, acompanyada de foscors en son enteniment, mentres sufría pacientment la terrible malaltia corporal, es aquell estat qu'ls místichs anomenan desolació, y es universal desemparo ab manca de tot consol: en tal situació defellex el cor envolcallat entre tristeses, temors y desconfian-ses, y á causa dels vius colors ab que la imaginació pinta'ls rigors de la justícia divina, la esperansa pert intensitat; héus aquí perquè'l Beat, posat en aquest trànsit dolorós, cregué com cosa certa la seva condempnació, arrivant envejar la sort de la rata que pel gat era menjada, no essent aquesta maledicció de son sér, formal, sino deguda únicament á la forta aprensió que tenia de sa condempnació.

Y axó ho veurém ab mes claretat si considere-m el modo com vencé la tentació. Diu éll matex en «L'arbre de la ciencia», en l'arbre exemplifical, en el títol del exemple de les rames del arbre de Christo: «Un pecador imaginava freqüentment sos greus pecats y la gran

justicia de Deu, y per aquesta causa tingué un gros temor de les penes del infern. Per aquex gran temor de les penes del infern y per recordar la justicia de Deu, s'ánima estava sempre trista, ni podia alegrarse en la bondat de Deu, ni en servirlo, ni podia tenir caritat á Deu ni al próxim, y axís casi desesperava de Deu; y per axó demaná consell á la misericordia. La misericordia digué que la recordés tant y ab tanta grandesa de bondat, poder, sabiduria y voluntat com á la divina justicia; y qu'estimés més á Deu que á n'ell mateix, ja que més amable es Deu qu'ell, y en tant ho es més en quant es millor; y ademés, ja qu'havía pecat mortalment, se judiqués y sentenciés á la pena que tenia merescuda; axó li aconsellava la misericordia pera que la justicia no'l condemnés, ni li fés injuria judicantse d'aquest modo ell mateix. Allavors digué 'l pecador á la misericordia, que ja moltes vegades havia fet lo que li aconsellava, pero que no podia trovar en sí forses pera poguer estimar sa propia condempnació y amar la justicia de Deu en ell mateix executada; y axís creya qu'aquell judici y sentencia que d'ell feya, no valia res, perque en realitat no l'estimava pas. Allavors li digué la misericordia qu'anava equivocant y qu'estava tentat del dimoni, puix que no conexia'l punt transcendent pel qual la voluntat del home puja, quan més estima á Deu que á sí mateix, estimant lo que Deu vulga judicar d'ell; en qual voler la voluntat te passió en amar la condempnació que Deu li vulga donar: per lo tant, aquest modo d'estimar no's pot cansar d'estar en mí, ni te de temer ma germana la justicia, ja qu'ella no pot procedir en res contra'l punt transcendent d'estimar. «Tú, pecador, afegí la misericordia de Deu, deus pendre exemple en la naturalesa humana de Christo, que's judicá havia de sufrir la mort en la creu, pera que pogués honrar la naturalesa divina: estima, donchs, tot lo que Deu vulga fer y ordenar de tú, y dexa ton negoci entre mí y Deu; enviam ta esperansa pera que'm fassa memoria de tú; consolat y no temis que Deu te fassa injuria, ja que si á tú te la fés també me la faria á mí y á la esperansa, lo que jamay ha succehit.»

Aquesta terrible tentació s'esvahí, com les tenebres á l'apuntar el dia, tan bon punt sentí la veu divina qu'enlayrà sa voluntat sobre sa propia inclinació, volgüent tot lo que Deu vol; y tan bon punt sa inteligencia reflectí la igualtat dels atributs divins, la gracia'l retorná á estimar Deu més que totes les coses, y, per lo tant, aná

sa propia condempnació si estigués en els decrets de Deu, ensemps qu'esperava en sa divina misericordia, abandonantse per complert á son diví voler.

Les causes d'aquestes tentacions, diuen els mestres de la vida espiritual, sempre solen esser un indiscret temor de Deu y un indiscret horror del peccat; per axó, quan en Llull, enfebrat per la malaltia corporal que'l subjugava, comensá á ponderar en sa pensa la gravetat y malicia de sos pecats y'l rigor de la justicia divina que ab élls s'havía fet acreedor, defallí son esperit, y aprofitant el dimoni tan bona ocasió, entenebrá son enteniment, avivá sa xardorosa imaginació y refredá son cor indolent.

En aquest estat y tement morir, segons nos diu l'autor anónim, se confessá y combregá, fent ademés son testament. Waddingo (en *Annal.*, an. 1287, núm. 2), y altres que llegiren algun exemplar del coetani, afirmen que rebé la Sagrada Eucaristia de genolls enterra, besant avans els peus del sacerdot ab molta devoció; per lo tant, no devém donar crédito á l'exemplar llatí del coetani que diu *superficialiter fuit confessus, et devotione fictâ Eucharistie Sacramentum suscepit.*

Estant encara convalescent y un xich torbades les potencies inferiors, però sossegades les superiors, sapigué en Llull, com diu'l coetani, que hi havia una nau á ne'l port, disposada pera marxar á Tunís; de lo qual, com despertantse d'un pesat somni, ne tingué grossa alegría: se feu traslladar, donchs, á la nau ab tots sos llibres, y considerant sos amichs y coneguts una temeraria imprudencia l'embarcarse estant encara tan delicat de salut, el tregueren de bordo á viva forsa, de lo qual se'n entrístí molt. Mes passats alguns dies, tornant aparellarse altre nau pera anar á la matexa ciutat de Tunís, desoient els consells y amonestacions dels amichs, s'hi feu portar ab tots sos llibres y demés coses necessaries, instant á ne'ls mariners, axís que sigué á bordo, despleguessen les veles per marxar, puix temia vinguessen sos amichs altre volta á treure'l. Un cop comensá la navegació, pensant en Llull que ja's trovava en camí de Berberia, hont tant havia desitjat anar, li vingué á sa ánima una alegría tan grossa, que per ilustració y misericordia del Esperit Sant, se serená tota aquella nuvolada de la tentació, y en pochos dies se posá tan bó que tots els que venían á ne'l barco se'n admiraren; y ell se sentí en tan bon estat d'ánima y cós com iamay s'hi hagués

trobat en tota sa vida. D'aquesta gracia especial ne doná moltes en Llull á Deu y prompte entraren á ne'l port de Tunis.»

Aquesta es la versió mes verossímil respecte l' defalliment espiritual del Beat Ramón Llull, deguda á l'infatigable P. Pascual, qui ha corregit, com en moltes altres ocasions, la narració del autor anónim y coetani. Nosaltres, com éll, donarem á conèixer la relació que l'esmentat anónim ne fa d'aquest pas de la vida del Beat.

Diu qu'havent sabut els genovesos l'arribada d'en Llull pera sortir de son port cap á Berbería ab l'objecte de coconvertir els infidels, y sabent qu'era ademés un fervorós sirvent de Deu, el reberen ab gran aparato, de lo qual se'n vantá satisfactoriament en Llull; y un cop embarcat, li comensá formiguejar un temor de les penes y tormentos qu'allí potser li esperavan, que temerós de la mort torná saltar del barco quedantse en terra. Mes havent aquest desaparegut del horitzó, li entrá l'arrepentiment pel escandol que á ne'ls genovesos havia donat ab aquest mal exemple, y llavors fou quan comensá la desesperació, de quines resultes enmalaltí també corporalment. Ab aquesta persuasió de que s'havía de condemnar, se feu portar al convent de Sant Domingo, y celebrant la festa de Pentecostés, sentí cantar als religiosos l'himne «Vení Creator», y exclamá entre gemechs: no'm podría salvar l'Esperit Sant? Portat al dormitori y recullit en una celda, vegé estant al llit una petita y brillant estrella, sentint al matex temps una veu que li deya: en aquesta Ordre te pots salvar; demaná llavors l'hàbit de dominich, que no li concediren de moment per trobarse fora'l prior. Anant reflexionant després, pensá ab els faeres menors y en entrar á sa religió, veyent al instant una corda de les que usen els franciscans penjada á la paret. Mes tart se li torná apareixer la estrella y sentí la matexa veu que li deya: ¿No t'he dit ja, que sols te pots salvar en l'Ordre de predicadors?; mira lo que fás. Allavors, considerant que ab els dominicos, si bé salvava la seva ànima, no salvaria la seva Art que Deu li havia donat pera convertir als homes, perque no l'havian apreciada com ho feren els Menors, y decantantse á n'aquestos ab la esperansa de que se la mirarfan ab mes interès pera fomentarla y propagarla, preferí sa condempnació á la perdua de la seva Art per quin medi eran portades les ànimes á Christo; y aixís determiná pendre l'hàbit francescá, que

tampoch li volgueren donar fins que fós ja moribund. En aquesta situació d'ànim, y perque no'l creguessen heretge, se confessá, en alguns manuscrits diu *superficialiter* y en altres *sacramentaliter*; quan el sacerdot li portá Nostre-Àmo, sentí com si una mà humana li girés la cara cap al costat dret, y passant el cós de Christo á la part oposada, li digué: tindrás la pena que't merexes, si'm rebs ab aquestes disposicions; y persistint en Llull en son propòsit, sentí altre volta com com si li tornessen á posar el cap dret veyent el cós sacramentat de Christo en aquesta direcció, y lleansantse de genolls á terra, besá'l peu del sacerdot y combregá després *devotione ficta* diuen uns y *devotione facta* altres.

Aquesta es la relació que del present cás n'ós fé l'autor anónim y coetani; ara ab les matexes rahons del P. Pascual mostrarém com es tot axó bastant inverossímil.

Primer. Si creya que per haver temut la mort y no haver anat á convertir els moros, escandalisant ab axó al poble genovés, s'havía de condemnar; lo procedent era recuperar lo perdut y marxar á missions tan prompte hagués pogut, y no pas ferse frare predicador ó menor. Ademés, l'any 1294, á Nápoli doná al Papa Celestí V una petició en la qual li demanava la conversió del infidels, oferintse éll matex sens temor á la mort. En el «Desconhort» y en altres llibres, repren á ne'ls sabis y gent ilustrada que no van á convertir á ne'ls infidels y tem els treballs y fatigas qu'axó reporta. ¿Cóm es creible donchs, qu'en Llull hagués caigut en semblant flaqueza, quan ab tanta audacia y tal desitj s'ofereix á sufrir el martiri per amor á Christo, avans y després d'aquest succés?

Segón. Ja hem dit qu'èll matex diu tres anys després de aquest son defalliment espiritual, no haver, qu'èll ho sápigá, pecat mortalment desde sa conversió.

Tercer. Ja hem vist també com aquesta desesperació, en que, segons l'anónim caigué, fou sols un no esperar en la divina misericordia, y no fou aquesta la causa de sa enfermetat corporal; sino que abdues foren simultàneas, com afirma éll matex.

Quart. En Llull no dubtá jamay de sa vocació, qu'era la de portar el mon á Deu, com se pot veurer en el transcurs de la seva vida, y en lloch trovém indicis de volguerse fer religiós d'una ordre determinada. Ademés, ¿cóm s'explica que'ls frares dominichs haguessen volgut donar l'hàbit immediatament á un home ja vell

y malalt y que'ls francescans volguessen esperar quan estés á les portes de la mort?

L'única cosa que's pot admetre es, que trovantse'l Beat en aquella tentació tant fora de sí y tant ansiós per sa salvació, el dimoni, per permissió de Deu, li figurés semblants visions y locucions, ja que'n son conjunt res aparex de diví.

De tot lo qual ne dedueix el P. Pascual, que l'escrit del coetani sigui interpolat ja desde molt antich ab aquestes circumstancies, pera donar més visos de veritat á una fábula que s'escrigué en alguns manuscrits antichs que tractan de la alquimia, titolat aquest llibre «Lumen claritatis et flos florum», atribuit á ne'l nostre Beat, ahont se diu que Ladislau Llull, cosí del nostre Ramón, l'havía anat á cercar á Anglaterra; que'l trová frare dominich del convent de Santa Catarina de Londres; que cada día deya missa y predicava ab frequencia'l poble y cada mes al Rey y á la familia real; y además de moltes altres ficcions, diu qu'axó succehía l'any 1344, quan ja'n feya 29 que'l Beat havia mort mártir á Bugía. Axó sol ja es suficient pera conexas la falsetat de tota aquesta relació, y, en fi, la vocació certa y verdadera d'en Llull no sigui fese frare, sino que desde sa conversió seguí la que Deu li dictá d'anar á trovar als Papas, Cardenals, Bisbes, Reys y Prínceps pera procurar la conversió dels infidels.

XXIV

Missió á Tunis

Arrivat á Tunis el mestre Ramón Llull, plé de joya'l cor y abrusada sa pensa ab el desitj d'aclarir les tenebres dels mahometans, saltá á terra y entrá á la ciutat.

Aquest reyalme ja d'antich era tributari á nostra Catalunya, essent allí tan respectada la senyera de les quatre barres com la del país. En temps del rey en Jaume les relacions ab el Mostancir rey de Tunis foren cordials y amistoses; el rey en Pere III exercí sobre aquella terra son protectorat y li serví de centre d'operacions en la famosa conquesta de Sicilia; en una paraula, molt entrants hi havian sigut sempre'ls catalans, com també les repúbliques italianes que ab Catalunya acaparavan el tráfeh y el comer del mar Mediterrani.

Mogut en Llull pel foch del amor á Deu y'l zel de la salvació de les ànimes, convocá poch

á poch y ab molta discreció á ne'ls mes entesos en la lley de Mahoma, y'ls hi digué qu'estant molt ben enterat de la religió cristiana venia á conferenciar ab ells. «Proposeu una discussió pública, y si en vostres rahons y arguments me demostreu la veritat de vostra lley, jo la seguiré; mes si pel contrari vos conenso de que la meua es millor, vos exigexo que vos tenui de fer cristians.»

Una ferma convicció de sa fé tenia en Llull y una persuasió íntima de que Deu nostre Senyor indefectiblement l'ajudaria pera guanyar aquest torneig científich-religiós á ne'l que retava á ne'ls doctors serrahins; no hauria parlat ab tal aplóm, si no hagués estat segur de la certesa de ses creencies, y axís ab la eloquencia abundosa que sempre brollava fresca de sos llabis, aná concentrant les simpatíes d'aquells fanátichs seguidors del Profeta, quins, moguts per l'esque que tan bé'ls hi sapigué amanir l'Apóstol de Christo y desitjant borrar pera sempre més aquest nom tan aborrit, de la cara de la terra, acceptaren el desaffo reunintse tots els sabis mahometans de la ciutat. Aquestos, de un á un s'esforsaren en diferents conferencies, fent relluir les més poderoses rahons que sapigueren per abatrer els sólits fonaments que'n Llull defensava, puix fàcilment responia y solucionava llurs arguments, manifestant ensempls llur poca consistencia, de tot lo qual ne quedaren els moros meravellats.

Victoriós y satisfet el Doctor Iluminat, plé d'aquell entusiasme qu'anegava sa ànima, els crida un día á tots perque compareguin á la plassa pública, y comensa allí sa peroració exornada de xamosa poesia: «Qualsevol home que pensi un xich, creurá en un Sér Suprém, atribuintli la major suma de perfeccions, y totes elles ab la major igualtat y concordia. No tenim de disputar pel nom; per sobre del univers, y com á causa y origen de tot, hi ha un Sér intel·ligent, que reunex totes les perfeccions en grau superlatiu, puix si n'hi manqués alguna ja dexaria d'esser el *Ens* per essencia. Y com que entre la causa y l'efecte sempre hi há relació, d'aquí que será mes laudable aquella fé, que posí major concordancia y conveniencia entre Deu, qu'es la suma y primera causa, y son efecte. Mes vosaltres, que seguíu la lley de Mahoma, no compreneu que cada una d'aquestes dignitats divines tenen llurs propis actes intrínsechs y eterns, puix de lo contrari dites perfeccions estarian desde tota la eternitat ocioses, y

per lo tant ja dexarian de possehir aquella suma perfecció que'n elles també suposém. Vosaltres sols hi veyeu en Deu inteligencia y voluntat ab llurs actes corresponens; donchs heu de saber que la bondat també té son acte propi de bonificar, la grandesa el de magnificar, y axís dels demés atributs ó perfeccions divines; perque si no fós, no hi hauría entre elles la major igualtat y concordancia. Donchs, si Deu, com es precis y necessari, te l'acte de bonificar per la bondat, l'acte de magnificar per la grandesa, etc., se dehuex que hi hagué en Deu un bonificant y un bonificat distints, com també un magnificant y un magnificat, etc.; donchs, per aquestos actes substancials, intrinsechs y eterns de les esmentades dignitats, rahons ó atributs, tots ells en la major igualtat y concordancia, proban els cristians qu'en una simplíssima divina essencia y naturalesa hi ha trinitat de persones.

«Per medi d'una Art, que ja fá algun temps fou divinament revelada á un hermitá cristiá, jo vos faré veurer ab rahons clares, donantme Deu sa gracia y si vosaltres me voleu escoltar ab esperit sossegat y sens prejudicis durant alguns días, com en Deu hi han tres persones distintes; com en la encarnació del Fill de Deu convé y concorda rahonablement la primera y suma causa ab son efecte per la participació ó per la unió del Creador y de la Creatura en la persona de Christo, y sobre tot ho veureu clarament y d'una manera notabilíssima en la passió del matex Fill de Deu Christo, quan voluntariament sostingué la humanitat qu'havía pres pera redimirnos del peccat y de la corrupció dels nostres primers pares y reduirnos á l'estat de la gloriosa fruició divina.»

Anava en Ramón Llull descapdellant sa Art y aplicantla á la teologia, esmaltant sovint son discurs ab l'enardiment y ab el calor propi d'un orador fogós; son metode de lògich axamorat per la eloquencia del llenguatje, ensisa á ne'ls doctor infidels, y es tal la expressió qu' anima sa dialéctica que les doctrines mahometanes quedan ferides de mort en el cor de llurs seguidors. La ciutat de Tunis aclamá á n'aquell apóstol d'aspecte penitent, que ab sa paraula vibrant els encisava més que sos ulemas. La figura d'en Llull prenía'l relleu d'un gran orador, que ab estil plá, breu y concís enlayrava'ls sublimes conceptes de la religió cristiana, fins á dexar la convicció íntima dins aquelles ànimes, que no sabían com replicar á sos arguments.

Les masses populars s'enardían á l'escalf de l'apassionada oratoria d'aquell místich-vident, que ab sa llengua de foch els arrebatava de sa fatal quietisme, y galvanissades per la xardorosa verbola corrian adelarades per escoltar á n'aquell nou profeta qu'iluminava les inteligencies y encenia les imaginacions envers Christo, demanant secretament el baptisme. Fins molts d'aquells sabis, despreciant la lley del Corán, se convertiren.

Les disputes y controversies que tingué ab els moros, extensament les exposa'l matex Llull en el llibre «Arbre de la ciencia», escrit tres anys més tart; y axís, en l'Arbre exemplifical, títol del exemple de la situació del arbre divinal, descriu la disputa entre un cristiá y un moro que no podém resistir á la tentació de reproduirla admirant el vigor musculós de sa férrea argumentació.

«Un cristiá y un serraquí disputaren llargament parlant de Deu. El cristiá indagava del serraquí, ahont era la voluntat de Deu, avans d'esser el mon creat. El serraquí respongué, qu'estava *in amato, amabili, et amare*. (1) [Li preguntá llavors el cristiá, si hi havia distinció entre aquestos actes, y li respongué que no. Digué, donchs, el cristiá que, no haventhi distinció entre ells, no hi podia haver en Deu voluntat, perque, no tenint ahont terminar son acte, no pot esser alguna cosa. Respongué'l serraquí qu'estava en sí mateixa. Preguntá'l cristiá, ¿está en sí mateixa la voluntat sens aquells tres actes? perque sens ells estará ociosa ó inactiva, lo qual no pot ser. El serraquí li digué que hi estava ab tots tres actes. El cristiá digué, que no podia esser estar la voluntat en sí mateixa sens la distinció dels tres actes esmentats, perque sens la distinció ja no foren tres, ni dos, sino que fora la voluntat sola en sí mateixa é inactiva. A n'axó'l serraquí no sapigué qué respondre. Axó matex, continuá'l cristiá, vos puch preguntar respecte la bondat de Deu ¿qué vos sembla hont era

1 En tots els atributs ó perfeccions de Deu, s'hi poden considerar tres actes distints: l'acte de produir, l'acte ja produit y l'acció de produir, axó es: la causa, l'efecte y la acció que va de la causa á l'efecte; per exemple: en l'atribut *bondat*, hi ha l'acte que produex la bondat y s'anomena *bonificativum*, l'acte que procedex de la bondat y s'anomena *bonificabile*, y l'acte d'aquesta producció que s'anomena *bonificare*. Aquestos termes breus, enérgichs y expresius, els tragué'n Llull de la llengua arábica, adaptantlos després á la llatina, com nos ho diu el matex al final del Compendi de la Art demostrativa.

avans de la creació del món? El serraquí no s'atreví a dir qu'era *in bonificante, bonificabili et bonificare*, pera no consentir en la producció de les divines persones, y digué qu'era en sí *matexa sine bonificante, bonificabili et bonificare*. Allavors digué'l cristià, qu'estava ociosa y viuda de poder y de fi y sens grandesa; perque la grandesa de la bondat está, que no solsament sia gran en l'obrar, sino també en sa existencia: vácuca fora en la potestat, perque en sí *matexa no'n tindria; ni en un altre, ni l'altre tindria la potestat en ella ni d'ella: vácuca fora de fi, perque cap bé se'n seguiria*. Y llavors el serraquí se convencé per la rahó de la producció divina que'l cristià li probá.»

Feya anys ja qu'en Llull venia sostenint la batalla pera posar á Jesuchrist al cap de la societat, sens defallir ni minvar sa activitat á causa de les contínues y austeres penitencies ab que castigava son cós; mes ara, vell y tot, allá entre la caldejada atmósfera africana s'agrandava á sí *matex*, y ab esperit profétich primer y ab tons apocalíptichs després anava sembrant la llevar cristiana per entre les falses creencies mahometanes. Adoptant les formes populars y la parla vulgar, sortía de ses llabis la paraula com espasa flàmígera que ab sinistre tall degollava desapiadadament tots els símbols y misteris del profeta.

Se valia el Beat Ramón Llull, en la predicació entre'ls infidels, d'aquelles comparacions gráficas qu'employa'l llenguatge popular, de les expressions enérgiques propies d'esperits no cultivats, les metàfores atrevides per enlluernar la imaginació del poble, de qui'n pregué també la vivesa de la frase y'l calor del sentiment y animació, desprenentse en un conjunt de poesia indígena plena d'una bellesa encisadora, per la qual fàcilment commovia á n'aquells cors fanàtichs y persuadía á n'aquelles inteligencies emmandrides.

La inspiració espontánea que sempre brollava de la feconda amor que per Christo sentia, feya sa oratoria sincera y eficaz; y al seduir ab aquesta hermosura inculta y silvestre á ne'ls grans doctors, també atreya irresistiblement al poble, que corria á refrigerarse á n'aquell manantial abundós ahont trobava sanítós aliment per la seva ánima.

La fama de ses conversions aclaparava á ne'ls fanàtichs intolerants, y acudiren al rey demanant la mort del profeta estranger. La primera providencia del rey fou ferlo tancar á la

presó, temerós, com els demés, de que socavant llurs doctrines y minant les lleys del Corán, poch á poch quedaria exterminada y destruída la religió de Mahoma. Convocá consell el rey, y bax la poderosa influencia d'un dels grans santons de la encontrada, qui valentse de son prestigi y fent ressortir l'intent criminal y temerari d'en Llull que ab extremada osadía sublevava les conciencies, torbava el regne y volía destruir á ne'ls creyents del Profeta, incliná á tots els presents, inclús al rey, á fallar que'n Ramón Llull devía morir pera salut del bé públich.

Mes, Deu nostre Senyor, diu l'anónim, que permet que sos servidors arribin á semblants perills, esperant d'en Llull encara cosas majors, inspirá á un altre moro de gran renom que s'oposés á que fós mort, contra la opinió y consell dels demés. Aixís es que demaná audencia á ne'l rey, y com qu'era tingut per un dels més sabis d'aquelles terres y per l'home més prudent y just del regne, el rey se l'escoltá atentament, mentres ab tota la persuasió de la seva ánima li feya veurer qu'essent éll un príncep tan digne y poderós y magnánim, no era decorós donar sentència de mort contre un home que, si bé procurava extendre sa lley cristiana y per exaltarla s'havía ficat en aquell perill, no obstant era un varó adornat de molta sensatés, prudencia y bondat, y que, defensant sa doctrina ab tals rahons que l'acreditan de sabi, no es just sia tractat com qualsevol criminal. Ademés, nosaltres podríam tenirnos per molt ditxosos, si de nosaltres *matexos* ne surtis un que, sens temor, se'n anés entre'ls cristians pera propagar la lley de Mahoma; ¿no merexeria aquest tal, la benedicció d'Alá y'l vostre apoyo? ¿No seríam tots nosaltres qui l'exaltaríam en lloch preeminent fins á col·locarlo al estat del Profeta? Siau lliberal y misericordiós ab un enviat de Deu. Y aixís per aquest estil aná descapdellant son discurs en presencia de tota la Cort y grans magnats, que no pogueren per fi resistir la forsa de sa eloquencia y deliberaren revocar la sentència; pero maná'l rey que fessen comp'rexer en Llull á sa presencia, y ab accent indignat li comunicá que quedava desterrat del seu regne, amenassantlo de mort si maymés tornava per aquelles terres. Lligat y guardat com un facinerós, fou acompanyat fins á bordo d'un barco que prompte tenia de marxar de Tunis.

La massa anónima é inconcient, que sempre's mou segons qui la belluga, reaccionada pels ulemas y santons mahometans, seguía'ls passos

d'en Ramon Lull cridant y escarnintlo, maltractantlo y umplintlo d'injuries, y fins alguns de més atrevits, y ab tacute consentiment dels matexos guardas que l'acompanyavan, comensaren á tirarli pedres y á pegarli sens mirament de cap classe; y ell matex nos ho confirma en el llibre «Desconhort», escrit tres anys després, ahont nos diu que per Christo sufrí persecusions, fou malehit, maltractat, pegat, tirat per la barba y posat en perill de mort; y no obstant, ab l'ajuda de Deu pacientment ho suportá sens ni una queixa, ans al contrari interiorment s'allegrava d'exes penes, tenint á la memoria la passió de son Amat; la única cosa de que's condolia era'l dexar aquelles ánimes, moltes d'elles disposades ja á rebre prompte el sant baptisme; y hauria sens dubte conseguit abundosos fruyts, porque'n el matex llibre nos diu que les classes intellectuals y directores dels moros, estavan en un estat d'escepticisme respecte llurs creencies, que sols pensavan en disfrutar cómodament de la vida sens preocuparse gayre de llur religió, y si per medi del rahonament hagués pogut convertir aquestos, cosa fácil per enteniments ilustrats, hauria seguit tot el poble.

Ab aytal consideració, y en mitj de la befa pública, fou conduit en Lull á una nau genovesa que hi havia'l port y que tot seguit tenia d'anarsen. Allavors el rey maná fer un pregó dihent que desterrava á ne'l catalá Ramon Lull, manant que fós immediatament apedregat, si se'l tornava veurer per les terres de son regne.

A ne'l fondo de l'ánima'l ferí aquest bando, més que'ls maltractes que patia; puix veyá infructuosa sa tasca, ja que molts dels disposats, perdent la oportunitat y no essent encara batejats, tornarian á caurer en les tenebres del error; ell, que tan vivament desitjava portar á n'aquelles ánimes el pá de la doctrina celestial fins qu'arriessen á un perfecte conexement de la fé católica, demanava afligit á Deu l'amparés en aquella ocasió, pera socorrer les ánimes que Christo redemí ab sa propia sang; y si ell, se deya en Lull, fou tan generós que per nostre amor doná la seva vida, ¿seré jo tan mesquí, que per no perdre la meva, dexi infructuosa la divina sang? Si me'n vaig, aquestes ánimes se perden; y si'm quedo, la meva sentència de mort es irreparable: en aquesta perplexitat, de tot cor s'encomenava á Deu sugerintli una solució..... per fi determiná fugir de la nau y quedarse, esperant conseguir algun efecte saludable, encara que després l'hagués de sellar ab sa mort. Ab

son enginy, donchs, y guiat per la amor á Deu s'escorregué y amagá á un'altre nau esperant, lloch y temps oportú pera tornar entrar á la ciutat y portar á terme l'obra comensada, sens esser destorbat per l'impetu bestial de la gentada y pel furor intolerant dels fanátichs.

Succehí que mentres en Lull s'estava amagat en el port de Tunis, un cristiá molt semblant á n'ell per sa cara y son vestit, passava per dintre la ciutat, y sospitant la xusma fós en Lull, comensaren á insultarlo y maltractarlo, y haventlo agafat lo volían apedregar, més ell cridava y sospiraba que no era pas el mestre Ramon, fins qu'alguns, coneguentlo, desferen l'error, y convensuts llavors els moros, el dexaren escapantse per miracle d'una mort segura. Ja feya tres setmanes qu'en Lull estava amagat quan s'enterá d'aquest succés, y considerant qu'era axó un avis del cel, tingué per temeritat realisar son intent.

Greument se dolgué de dexar la tasca comensada; mes no restá abatut son esperit per semblants contrarietats, sino qu'inclinantse humilment bax la má de Deu, se reconegué indigne del éxit y s'embarcá cap á Nápol. Confiant sols en Deu, el temor se convertex en valor y la debilitat en forsa, y ab aquestos contratemps no's refredá son zel, sino qu's reanimá, y com soldat valent de Jesuchrist el prepará exa derrota pera noves empreses y conquestes.

Estava en Lull al port de Tunis á mitat del mes de setembre del any 1292, y vivia tan poch ociós y tan aplicat á la vocació divina qu'aquelles inquietuts no foren obstacle pera que comensés el llibre rotulat «Taula general», com ho confessa en son final, quan l'acabá á Nápol: «Exa ciencia fou comensada en la mar, en el port de Tunis, á mitat del mes de Setembre, any de la encarnació del Senyor 1292, y fou acabada'l matex any, en la octava de la Epifanía, en la ciutat de Nápol.» Ab aquesta nota se demostra evidentment lo que tantes vegades havém advertit, qu'en Lull contava en sos llibres els anys de la Encarnació, que comensan á 25 de Mars y acaban el 24 del Mars següent; donchs la octava de la Epifanía, qu'esdevé sempre al mes de Janer y seguex passat el mes de Setembre, el conta á n'aquí com del matex any de 1292 á que pertenes el precedent mes de Setembre. De modo qu'arribá á Nápol á últims d'Octubre ó primers de Novembre del any 1292, y quan acabá l'esmentada obra ja en dita ciutat pel mes de Janer, era l'any 1293.

El mestre Llull ensenya sa Art á Nápoli

La deshonrosa pau qu'havia firmat á Tarascó el rey de la confederació catalana-aragonesa, Alfons III el liberal, tocava complirla ara á son germá Jaume, qui, per la mort d'aquell, el succehía á ne'l trono, vinguent de Sicilia, ahont hi dexá de governador á l'altre germá l'infant Frederich, pel Agost de 1291.

Fora del imperi, qu'havia quedat subjugat á la Santa Seu, totes les demés nacions de la Europa occidental anavan seguint ab crexent interés les vicissituds de la magna qüestió de la Sicilia, personificada ara per en Jaume II de la casa-catalana y per en Cárles II d'Anjou, casat ab María d'Hungría; á la banda d'aquest hi havia la Seu Apostólica, el rey Felip de Fransa, en Jaume de Mallorca y na Joana I de Navarra.

El rey Eduard I d'Angleterra no's declará per ningú, oferint sempre sos bons oficis de mediador; sens apartar la vista del assumpto, anava ensenyorintse del país de Gales y de la Escocia, ja que quan en 1286 morí Alexandre III l'últim de la rassa antiga dels reys d'Escocia, se trobaren de front tretze pretendents, y'l poble, per evitar les guerres civils, se posá á la decissió d'Eduard, qui en 1292, ja no com árbitre sino com á soberá, se declará per Joan Ballieul.

En Jaume II se vegé isolat, y lo primer que feu, fou aliarse ab el rey Sanxo de Castella, fill d'Alfons el sabi, y provehir á la defensa de Sicilia, enviant á Roger de Lluria ab la armada que, per primera volta s'estengué per la Romania y les illes del arxipélech de la Jonia, portant el nom, les armes y'l comers de Catalunya per aquells indrets.

Al matex temps, com l'infant Joan de Castella s'havia aliat ab els moros del Marroch contra son germá D. Sanxo pretenint conquistar la plassa de Tarifa, allí hi enviá'l rey catalá, per ajudar al castellá, una escuadra manada pel visalmirall Berenguer de Montoliu; allá tingué lloch el célebre episodi de son governador Guzmán, y després el rey castellá se portá ingratement ab el princep de Catalunya decantantse á favor del rey de Fransa.

En Jaume II, volgüent suavisar sa situació y més propens á la pau que á la guerra, segons afirma un historiador, comensá per tenir una entrevista ab son competidor, en Cárles II d'Anjou, rey de Nápoli y comte de la Provensa, entre'l coll de Panissars y la Jonquera, al matex

lloch ahont havían ratificat la pau aquest matex ab el rey Alfons á l'Abril de 1291. Lo qu' allí's parlá, se tingué secret; mes la alarma entre'ls partidaris de la política enérgica de la Casa d'Aragó aná escampantse, y la Sicilia se conmogué fins á les entranyes, pressentint qu'anava á esser sacrificada; fixant llavors, com á soberá recurs, la vista en l'Infant Frederich entussiasta per ella.

En aquest estat de coses, arriba en Llull á Nápoli, y desseguit visitá son rey Cárles II, á ne'ls bisbes del reyalme y demés potentats, demanantlosi ab tota la unció de son zel que l'ajudessen á convertir el mon; instantlos, mentres fou per allá y sempre que tingué ocasió, pera que afavorissen sos designis, puix axís éll matex ho declara en diferents llochs.

¡Cuán fondo penetrá en el cor d'en Ramón la noticia d'haver desaparegut l'últim baluart que'ls cristians guardavan á la Palestinal ¡Quan els moros s'apoderaren de Sant Joan d'Acre en 1291, últim refugi dels creuhats europeus, y'éll se'n enterá, li fou una pena tan greu que'l dexá fortament abatut; per'axó ara demanava ab forsa y brahó á n'aquell rey, que altre feina tenia, la conquesta de la Terra Santa.

En Ramón Llull no estava may en vaga, y ademés d'escriurer com solia, acabant la «Taula general» que comensá'l port de Tunis y afegintli tot seguit «La Lectura compendiosa de la Taula general», se dedicá á la ensenyansa pública explicant á n'aquella universitat la práctica de sa Art, que ab les combinacions dels principis de la Art inventiva formá l'esmentada Taula, que després destriá en sa lectura, solventant totes les qüestions que li presentavan.

Aná també á Salerno, ahont hi havia la famosa escola de medicina de la edat mitjana; allí contragué amistat ab les eminencies mèdiques d'aquells temps, sobre tot ab el célebre catalá Arnald de Vilanova, y á instancies d'aquestos escrigué'l llibre «De levitate et ponderositate elementorum». Allí hi eran reunits els qui se dedicavan á les ciencias físiques y naturals; y en Ramón Llull, en sa inteligencia privilegiada, y ab la basa de sa Ars Magna, resol les qüestions més intrincades d'alquímia. Ell comprengué que les ciencias naturals no debían esser solsament especulatives, y encara que á Montpeller havia ja fet algunes esperiencias, aquí les perfeccioná mentres son compatriota feya els primers ensaigs de destilació, y aguilonat pera reduirho tot á la unitat con-

quistada ja de la ciència ab la forsa de l'anàlisi volia arribar á la unitat física destriant els elements generals que componen els cossos. Se pot afirmar qu'ell fou el precursor de les formes de cristallisació, avuy de grossa importància pera la composició química dels cossos y llurs diferències.

Un sabí autor nos diu, que sos conexements en les ciències naturals no eran gens vulgars y que fins havia improvisat instruments per ses experiències químiques, afegint per últim que podem donar com á cosa certa qu'en Llull, conegué y nos ha fet conèixer l'*ácit nítrich*, y que, sens alabarse d'esser el primer de descobrirles, fá esment també éll matex d'un reduït nombre de substancies, tals com la *sal de potassa*, el *tàrtar calcinat*, la destilació de la orina, la copelació de la plata, la preparació dels olis essencials, la rectificació del esperit de ví, la preparació de la *almáciga* (compost d'albúmina y cal), el mercuri blanch (mercuri dols y sublimat corrossiu), etc., conexements que, si avuy servexen pera donar idea d'un químich superficial, en la época d'en Llull suposan un gran esforç de treball en un geni altament observador.

També ensenyava'l mestre Llull l'Art inventiva á ne'ls moros, puix en el llibre «*Lectura Artis inventivæ et Tabulæ generalis*» (dis. 1 in pref. núm. 3), que composá per aquest temps á Nápol, nos diu: qu'estava sumament ocupat en divulgar y ensenyar als serrahins en árab la Art inventiva, ab la que podrián destruir llurs falses opinions y demostrar la veritat de la santa fé católica.

Diu'l P. Pasqual que'ls moros que instruya en Ramón serían segurament els quins estavan esparramats per aquell regne, ó'ls quins vivían en la mateixa capital; encara que no fora res fora de lloch, que'l nostre Mestre fes algunes excursions fins á Nocera, ciutat vehina ahont en Federich II hi establí la colònia mahometana, puix d'aquells encara en quedavan l'any de 1300, permetentse'ls hi usar publicament els ritus de llar religió, segons nota Spondano (Ann., ad an. 1300, núm. 8.).

De pas farem notar que als 15 de Mars de 1292 se celebrá á Tarragona un Concili presidit pel metropolítá d'aquella antiga Seu fundada per l'apóstol Sant Pau, y essent per aquesta causa la iglesia més antiga de la Península Ibérica, y, per lo tant, «Primada de les Espanyes»; se decretá, donchs, en dit Concili y bax la sanció del dit president, qui s'anomenava Ro-

drigo, que s'establís un reglament sobre disciplina eclesiástica; y haventlo dictaminat en dotze articles, en el seté prohibex tolerar que l'arquebisbe de Toledo exercexi cap acte de jurisdicció, ni que fassa ostentació de cap insígnia de metropolítá ni de primat dins els termes de la província religiosa tarraconina.

A l'Abril de 1292 havia mort el papa Nicolau IV, y'ls cardenals no s'entenguèren pera nomenar-li un successor, passant vacant la Seu pontifical més de dos anys á la fi, á instancies; del cardenal Romano, bisbe d'Ostia, fou elegit á Perusa, el dia 5 de Juliol de 1294, el penitent Pere Morrón, que fundá l'orde dels Celestins á la Pulla.

No volgué acceptar aquella dignitat el vell hermitá; mes per les súpliques dels cardenals y á instancies de Cárles II rey de Nápol y Andreu III rey d'Hungria, se sentá á la forsa á la Seu Apostólica prenent el nom de Celestí V.

Fou coronat y consagrat el nou Papa á Aquilea'l 29 d'Agost del mateix any, y per les tèmposes de Setembre nomená dotze cardenals, d'entre'ls quals n'hi havían set de francesos, residint temporalment en la propia ciutat de Nápol.

Ja en Llull comensava esser vell, puix tenia més de sexanta anys, y en son llibre de la Lectura nos diu que'l dexavan les forses corporals per la fragilitat de la naturalesa, afadigada per tants anys de vida penitenta, pels continuats treballs, pels viatjes y contratemps, tot lo qual havia contribuït á aplastar aquella naturalesa de ferro; no obstant, son esperit era vigorós y sa voluntat prompta pera cumplir encara la vocació de Deu; per axó, al poch temps d'esser elegit Celestí V, acabava son llibre «Dels cinch sabis» y hi afegia una rahonada petició pera entregarho tot á ne'l nou Papa.

Aquests cinch sabis del llibre, son: un llatí, un grec, un nestoriá, un jacobita y un mahometá. Els quatre primers están ocupats, al comensament de la obra, en discutir qüestions teològiques, fins que, veyent venir un serrahí, parlan del mal que fan els infidels amos de la Terra Santa y comentan lo pitjor que fora si convertissen á ne'ls tartres ab llurs falses creencies, qui d'aquest modo ab més facilitat podrián aplastar á grechs y llatins; y traguèren per conclusió que'ls cristians deurían estar tots units pera oposarse á ne'l perill comú. «Senyors, digué un d'ells, establím entre nosaltres una discussió en l'ordre filosófic y sobre les lleys

naturals de la rahó, y'l resultat presentemlo després á ne'ls prínceps cristians qui, consultant á ne'ls sabis de llurs reyalmes, aquestos, en havent examinat nostres arguments, podran corretgir les nostres deficiències y arreglar y multiplicar les rahons per nosaltres exposades. D'aquest modo la nostra discussió podrá revifar l'esperit de nostres prínceps y superiors, pera donar lloch á un debat general sobre'ls cismes y discordies de la fé catòlica y avis adquirir la unió de tots els cristians.»

S'acosta llavors el serraquí, qui havia sigut convensut dels errors de la fé mahometana per un sabi ermitá, y com que anant pel mon havia vist á ne'ls cristians dividits en moltes sectes enemigues, d'aquí que encara li quedavan alguns dubtes.

Després, donchs, d'haverse presentat á ne'ls quatre sabis, s'afegex ab ells, y boy passejantse tots junts, pren part també en llurs discussions. El llatí combat la creencia dels grechs sobre la processió del Esperit Sant, disputa ab el jacobita y'l nestoriá sobre la divinitat y humanitat de Jesucrist é intenta fer comprendre á ne'l serraquí els dogmes de la Trinitat y Encarnació fins allá hont pot arribar la rahó humana. Acaba'l llibre posant els altres sabis llur esperança en Deu, ja que, convensuts cada hí d'ells qu'está en possessió de la veritat, prometen examinar atentament les rahons que'l llatí els ha anat descapdellant.

Al final de la obra posa'l Beat Ramón Llull, sa petició endressada al papa Celestí V; y per presentarla hi ajuntá el llibret «Flores amoris et intelligentiæ». En lo prólech de les «Flores amoris» diu: «Ramón L.ull indigne, les envía al Sant Pare Celestí V y á sos cardenals pera que ab amor cuidin d'executar lo que'ls demano y per aquest medi Deu sia conegut y estimat de tot el mon». Y en el prólech de les «Flores intelligentiæ», escriu: que se les entrega pera que's veja com se poden destruir ells errors dels infidels y manifestarlosí la veritat de la fé romana.

Per esser un document importantíssim y de capital interés, copiaré, del P. Pascual, la célebre petició dirigida al papa Celestí V.

«Petitió Raymundi. Cum Deus principaliter creaverit hominem, ut homo ipsum recolat, intelligat, amet, honoret, et ipsi serviat: et cum sint tot infideles euntes ad ignem perdurabilem, qui illum non recolunt, nec cognoscunt, nec amant; et hoc quamprimum mundus fuit

creatus usque ad hoc tempus, in quo sumus; et etiam cum sint tot, quod credo quod pro uno Christiano sint centum vel plures, qui non sunt Christiani: multum esset conveniens, quod Vos supreme Sancte Episcopo Cælestine quinte, qui per Sanctum Spiritum estis electe in Papam, et Domini honorati et discreti Cardinales aperiretis thesaurum Sanctæ Ecclesiæ ad procurandum quomodo illi, qui sunt in errore, et Deum non cognoscunt nec amant, venirent ad lumen veritatis, et sequerentur finem, propter quem sunt creati. Hunc thesaurum Sanctæ Ecclesiæ consideramus duobus modis, scilicet thesaurum spirituales, et thesaurum corporalem. Thesaurus spiritualis est, quod Sancti Homines Religiosi et Seculares, qui ad honorandum nostrum Dominum Deum desiderarent sustinere mortem, et qui sacra doctrina sunt illuminati, addiscerent diversa linguagia, qui irent prædicare Evangelia per totum mundum; et quod Vos Sancte Pater et Domini Cardinales assignaretis unum Dominum Cardinalem, qui tractaret hoc negotium, et quod tales faceret quæri per omnes terras Christianorum, qui huic sanctæ prædicationi essent convenientes et vellent esse, et quod illis monstrarentur omnia linguagia mundi, et quod de illis fierent studia in terris Christianorum et Tartarorum, et quod ille Dominus Cardinalis, qui hoc Officium haberet, faceret missionem (sumptus) Studiorum et Studentium; et hoc continuo usque dum totus mundus esse Christianorum. Thesaurus corporalis est, quod Vos Sancte Pater Papa et Vos Domini Cardinales assignaretis semper Decimam Ecclesiæ, et quod fieret decretum ad conquiendum Terras Infidelium, et Sanctam Terram ultramarinam, et hoc per vim armorum; et de hac Decima daretur missio Domino Cardinali, qui tractaret Studia; et residuum daretur alteri Domino Cardinali, qui faceret missiones guerris; et hoc continuo, usque dum totus mundus esset Christianorum.

«Conveniret etiam quod Ecclesia recuperaret Schismaticos, et illos sibi uniret: quos potest recuperare cum disputatione, monstrando veritatem, et quod illi sunt in errore et Latini in veritate, quia cum illis melius possent destrui Saraceni, et haberi participatio et amicitia cum Tartaris. Etiam esset conveniens, quod Ecclesia faceret suum posse ad conquiendum Tartaros per disputationem: quæ conquisitio esset facilis, quia non habent Legem, et quia permittunt in illorum Terra prædicari Fidem Christi; et

etiam quicumque vult, potest esse Christianus absque timore Domini; et ista ordinatio est multum necessaria, quia, si Tartari faciunt Legem, sicut fecit Mahomet, vel Saraceni vel Judæi poterunt illos convertere ad illorum Legem, et tota Christianitas erit in magno periculo. Si Vos Sancte Pater et Domini Cardinales mitteretis ad Reges Saracenorum, ut vobis mitterent Sapientes, quibus monstraretis hoc, quod nos de Deo credimus, et illis faceretis placitum, et illi intelligerent nostras rationes, forte consentirent illis, vel dubitarent in sua fide; quia non putant, quod nos credamus hoc, quod credimus de Trinitate et Incarnatione; et quando redirent in suas Terras, dicerent hoc, quod intellexissent de nobis; et posset esse, quod illi, qui hoc audirent ab illis, consentirent nostris rationibus, aut dubitarent in sua credulitate; et hic modus sic procedendi cum illis posset esse multum utilis. Hic idem modus posset teneri cum Schismaticis, et esset conveniens quod illis dicerentur tam fortes rationes et tam necessariae, cum quibus vincerentur omnes illorum objectiones et positiones; et quod illi non possent solvere nostras objectiones, nec destruere nostras positiones: et istis rationibus ita necessariis est multum bene munita Sancta Ecclesia. Ego Raymundus Lullus indignus aestimo me multas tales habere secundum aliquem novum modum, quem Deus mihi dedit, ad vincendum omnes illos, qui contra Fidem Catholicam aliquid volunt probare, vel improbare.

«Considerate, Sancte Pater et vos Domini Cardinales, quod estis in magna via ad tractandum pro honore Dei, qui vos tantum honoravit, et vos fecit Vicarios mundi, et quod per suprædictum Tractatum potest evenire magnum bonum; et si negotium est longum, illud est bonum et amabile; et si propter prolixitatem et difficultatem abjicitur, abjicitur et spernitur bonum, quod inde potest sequi. Et considerate quomodo homines hujus mundi propter bona temporalia sustinent magnas defatigationes et labores, in quibus sunt multi in periculo, sicut Reges qui sustinent magna bella; et Anrexini, qui scienter se tradunt morti, ut suos parentes possint eripere de servitute, in qua sunt. Et etiam placeat vobis considerare, quod Christiani perdant suas Terras et audaciam, quam solebant habere, contra Saracenos. Et considerate, quod publica utilitas parum ametur, et quod omnes clamant contra Clericos: quare caset magna excusatio Clericis in tractando supra-

dicta, quia darent bonum exemplum de seipsis et de suis operibus. Si dicitur, quod omnia ista fient, quando Deo placuerit, considerate utrum Deus velit finem, quare creavit hominem; et utrum Jesus-Christus dederit exemplum, et Apostoli et Martyres ad assequendum illum finem, quare sunt: et quis dicet, quod Deus non semper velit amari per suum populum? Multas alias rationes possem dicere, sed timeo nimium loqui; et si nimium loquor, supplico et peto veniam, ut mihi remittatur; et ponendo ista, quæ peto, in ordine, peto veniam à Vobis Sancte Pater, et à vobis Dominis Cardinalibus, ut vobis placeat me indignum primum mittere ad Saracenos, ad honorandum inter illos nostrum Dominum Deum....

«Data est hæc Petitio in Civitate Neapolitana S. Patri Celestino V et honoratis Dominis Cardinalibus Anno 1294.»

Molt esperava en Lull del papa Celestí V, que per sa santedat y grans virtuts fou axecat á la Seu Apostólica; per un moment se feu la ilusió de que son Blanquerna havia pres cós, y pensant que l'amor es una armonía de la teoría y de la práctica, esperava que de sa vida contemplativa unida á la activitat, realisaría sa utópica visió. Mes el dia 8 de Desembre d'aquell matex any renunciá solemnement la tiara, á Nápol's matex, aquell papa Celestí V, qui després fou santificat y avuy venerat á ne'ls altars, pera entornarsen á son aymat retiro.

El día 24, vigilia de Nadal d'aquell matex any de 1294, fou elegit el cardenal Benet Gaetani, natural de Anagni, qui prengué'l nom de Bonifaci VIII.

XXVI

Les heretjies comunistes y les Ordres mendicantes

Una de les religions més antiga del Orient, puix del bressol de la especie humana son sortides totes les creencies, es el Masdeisme, quin dogma fundamental es la continua lluyta entre'l geni del bé (Ormuz) y'l geni del mal (Ariman), quedant la victoria á la fi dels sigles pel primer. Aquesta reacció contra'l vell Brahmanisme, y que després més tart avivá capgirantlo ab formes noves el llegendari Saratrusta, representa, segons un notable historiador, el moviment y propagació de la rassa aria envers l'Ocident. El pantelisme emanatista qu'aquelles religions representa, error fonamental de la so-

cietat humana, produït naturalment per la intel·ligència racional qu'està sens la llum de la revelació y de la fé, fecondá una de les heretjies que més afligiren á la Iglesia.

Manes, dexeble dels magos y gnóstichs, ensenyá que d'un sol principi diví, n'esdevenen dos d'altres contraris entr'ells: el del bé y'l del mal. La evolució d'aquelles idees sembrades en temps tan llunyans, la podém veurer en la redempció pel progrés, predicada per les modernes escoles humanitaries-socialistes.

Un dels més entusiastes maniqueus de temps del emperador Heráclit, fou un tal Paulo, qui conquistá molts adeptes que prengueren el nom de *Paulicians*, y sortint de l'Armenia enviaren missioners á la Tracia y la Bulgaria. Héus aquí les primeres espurnes d'heretjia séria que poch á poch anaren minant la Europa fins á penetrar per les nacions llatines.

S'acostava l'any fatídich de la fi del mon segons la superstició popular, quina mirava ab terror acostarse l'apocalíptic acabament del sigle X; la gentada havia arribat al grau máxim de la fé religiosa, mentres la barbarie y la relaxació crexia en l'alta societat y corrian els elegants trovadors cantant al só de llurs mandolines l'amor y ses admirables proeses, l lensant discretament entre versos perfumats, la sageta envenenada de la sátira contra'ls grans y'ls sacerdots, fent rebote per les encontrades les verdaderes ó suposades disbauxes de les classes elevades, que no's preocupavan pas del profetisat any mil.

Els antichs esclaus havían passat á sirvents del despótic feudal, y quan per la emancipació dels parsés comensá'l poble á resortir ab personalitat propia, conquistá les primeres llibertats, quins individus adquiriren l'honros titol de ciutadans, y la massa es trasformá en municipis y repúblicas independents; allavors, ajudats per la difusió dels estudis, obriren llurs inteligencies, mostrant gran interés per les qüestions religioses-socials que discutía la Escolástica.

A n'el mitjorn de Fransa, porta oberta á tota innovació, crexia d'un modo exuberant el domini de la imaginació, cultivant l'amor á les arts y'l gust als plahers delicats, quan comensaren apareixer els primers maniqueus á Orleans, Aquitania y Tolosa procedents ja de Italia ab el nom de *kataros* (purs), degut á llur afectada severitat de costums. Els dogmatisadors d'aquesta secta foren els clergues Esteve, Lisedo y Her-

bert, canóngeles els dos últims d'Orleans. Afirmavan la eternitat de la materia increada, negant la realitat del cós humà en Christo, la transubstanciación y'l poder del Baptisme pera perdonar els pecats; defensavan també la moral desinteressada y escrita en la conciencia de cada hú, condemnant el matrimoni y l'ús de les carns. Tenfan, además, una doctrina *esotérica*, que, com á tota societat que s'amaga de la llum, se'ls hi atribuya horribles crims y exagerades prácticques obscenes.

El rey Robert feu cremar aquestos primers factors de la heretjia, mostrantse fermes en el torment sens retractarse.

Un tal Tanquelino, visionari y embaucador, aparegué á Bèlgica; á la Gascunya, Eudo de de la Estrella arrastra principalment les dones; mes el centre vital de la heretjia es á Tolosa, que ja'n temps del papa Calixte II hi feu celebrar aquest un concili pera condemnar als quins negavan la Eucaristia, el baptisme als noys, la gerarquia eclesiástica y'l matrimoni; anatema reproduït en el Concili de Letran, per Innocenci II.

A mitjans del sigle XI, l'emperador Enrich IV castigá'ls *kataros* de Goslar, ciutat de Suavia, nos diu un autor modern, y en el sigle XII ja n'hi havían á Colonia.

Per aquestos temps també comensá sa propaganda en el Delfinat y á Tolosa, Pere de Bruys ab son company Enrich de Lausana, sortint en defensa de la fé catòlica, dos infatigables apóstols, Pere'l Venerable y Sant Bernat; no obstant, l'incendi estava ja fortament avivat y es propagá rápidamente.

El dandy Abelardo, desde la cátedra de la Sorbona havia fomentat l'esperit de discussió, mentres l'agitador popular Arnaldo de Brescia removía les baxes passions de les masses.

La virtut y la veritat se vegeren reduïdes á pures fórmules de raciocini, y á ne'l despreci de la autoritat s'hi afegí la fascinació de les obres; que per desgracia'l desordre en les costums era general. La Religió y la Fé, donchs, havían quedat patrimoni del mon intelectual; y tal fou la febrosenca agitació de sutillar en aquexa materia, que tothom se cregué ab dret pera fer y desfer religions segons llur capritxo. Entre tant, l'esperit del mon volatilisat, se filtrava insensiblement per les portes del Santuari: l'esperit d'ambició, d'indiferencia, de fredor, de regalo, de comoditat, de conveniencia, sapigué penetrar y escalar fins el Claustre, de tal modo

que á Cluny, eran els religiosos 460, y era aquella Abadía tan gran y fastuosament aparellada, que no hi hagué necessitat de canviar ni un sol aposento quan s'hi hostejaren, en 1245, el Papa Inocenci IV ab els Cardenals y Bisbes, el rey de Fransa ab sa familia, l'emperador de Constantinopla y els fills dels reys de Catalunya y Castella, tots ab llurs respectius acompanyaments. (1)

Les creencies se barregen ab les obres, y la qüestió religiosa esdevingué qüestió social, y quan aquesta sotregada remou á la gentada, s'adona que li han encursada la distancia que la separava de llurs senyors; y mentres per un costat s'anava enfortint la unitat monárquica, el poble, fruit la llibertat que l'enlayre se li desvetlla l'aspiració comunista arriba llur pretensió no á res més que destronisar la missió divina de la gerarquia eclesiástica interpretant ell les Sagrades Escriptures, definir el dogma y establir les regles de la moral.

Encare que'l comunisme sia patrimoni de la humanitat, en el sentit filosóphich de la paraula, ó sia'l desitj constant d'acaparar la multitud els bens, sian de la classe que's vulga, de quins disposen els poch, en l'intellectual es el més absurdo de tots, segons fa constar certa notabilitat.

Fins allavors les heretjies eran patrimoni de les classes intellectuals; ara s'havían democratizat, y la gentada capgirá'l mon social, ajudada per la lleugeresa y menyspreu de aquells que únícament contemplavan com eran tractades les coses més santas; en segon lloch per les tribulacions de la matexa Iglesia, y per la claritat del dogma dualista que fàcilment se fá pas entre la gent ignoranta; contribuinthi no poch el misteri de prácticques y doctrines secretes, qu'encenen la imaginació y acoblan als iniciats per la llur vanitat, y per la curiositat als qu'encara no ho son.

La guerra dels albigenses acabá essent més política que religiosa: l'escepticisme sembrat á la Provensa pels trovadors, junt ab certa inquina contra el clero y la desmoralisació general, foren la causa dels disbarats que escampá per aquell país el temperament ambició y cruel d'en Simó de Montfort, que s'havía proposat heretar el comtat de Tolosa, y aquest es el factor principal d'aquella devastació, qu'acabá ab la trista batalla de Muret.

Existia ja feya temps una poderosa tenden-

cia á constituir una grossa nacionalitat meridional (provencal-catalana), tendencia sempre resistida pels franchs; sols mancava una espurna pera produir l'incendi, y aquesta foren els *kátaros*. Fransa no para fins á desdibuixar per complert les siluetes que d'aquell estat ja resortían; puix de cap manera li convenia exa confederació vehina, que li posava una fita á ses conquestes barrantli'l Mediterrá. Ho conseguí per complert, quan Sant Lluís firmá'l tractat de Corbeil.

Al costat dels *kátaros*, crexían els *valdenses*, més moderats. Pera Valdo, mercader de Lyó, en 1160 comensa predicar la pobresa, convertint el consell evangélich en precepte; reuní molts dexebles que se senyalaren per llurs austeritats, anomenats també *pobres de Lyó, insabats*, etc. El papa Lluci III els condempnó en 1181; y en 1212 un tal Durant d'Osca funda á Catalunya un cert institut religiós demanant al papa Inocenci III l'aprobació de lo qu'ells ne deyan la seva ordre; y tres anys més tart el matex Papa'ls condempna en el Concili de Letran.

Tots els heretjies del mitjorn de Fransa, aplicaren á la práctica els principis panteistas y fatalistas, obrint axís la porta al llibertinatge que modernament s'ha confós ab la llibertat; atacaren, donchs, el dret de propietat, destrui- ren la noció de la responsabilitat moral, y, com els moderns anarquistes, s'entregaren desenfre- nadament al robo y á la violencia.

Segons els *valdenses* y *albigenses*, no hi ha *meu* ni *teu*; el comunisme y'l laicisme son les bases de la secta. La bandera comunista denota un malestar social que no's cura, ni pel odi als richs, ni ab la exageració de la pobresa; el laicisme suposa la gangrena dintre'l clero; que supura per la massa dels fidels. El problema'l resolgueren les ordres medicantes: els francescans, infiltrant la caritat y pobresa evangéliques en son just medi; y pera oposar una barrera al laicisme, vingueren els dominichs, que per acabar ab els atrevits que usurpavan les funcions sacerdotals, creyentse revestits d'una missió que no tenían, establiren la Inquisició.

Pera combatre aquesta plaga de la heretjia, que s'anava descapdellant com á tal en el terreno religiós, y com anárquica forma sociológica dintre la societat civil, Roma, usant de les armes espirituals, llensava excomunionis é interdic- tes sobre'l cap de sos súbdits rebeldes; mentres els monarcas y prínceps adictes á la Iglesia considerant la heretjia un delictes de lesa ma- jestat y d'atentat á l'ordre públich, la reprimían

(1) César Cantó, *Historia Universal*.

ab severa má, valguentse de la lley de les armes. Ajudaren á les dues potestats les ordres mendicantes, d'una influencia social innegable: els francescans, escampant arreu la persuasió y l'exemple; els dominichs, restablint la puresa del dogma per la teología y la filosofía.

S'havía de convertir á la massa de la gentada, y aquestes ordres foren essencialment democrátiques, rumbejant llur pobresa, de la quina ne feren vot especial, per entre les classes proletaries, que, mancades de bens, estavan assedegades de riqueses; y vivint fraternalment del poble, al poble tornavan lo que'ls hi sobrava. L'ur exemple era'l corcó de la consciencia que 'ls hi representava constantment llurs escándols. La predicació social d'aquells religiosos, escampant arreu la pau y tornant la gracia als cors atribulats, no era d'inflamada retórica, sino d'encesa caritat, y axís conquistaren l'ascendent moral y la grossa influencia social dintre la multitud ignorant; á un comunisme disolvent y anárquich, hi oposaren els frares un socialisme cristiá. Les ordres mendicantes no s'afegiren á la llista de les establertes fins allavors pera recullir en elles les ánimes que, disgustades de la injusticia, arriuan á la soletat per entregarse á la oració, al treball, á la obediencia y á la práctica de les demás virtuts desterrades del sigle, sino pera que per la ciencia divina y l'apostolat basa de llur institució poguessen operar una influencia directe sobre la societat.

Dos homes extraordinaris eran els fundadors de les ordres mendicantes: italiá l'un, poeta apassionat, tot éll foch bullint en amor á Deu; l'altre espanyol, rígit pensador, penitent y apostólich; l'un als vinticinchs anys es retirá al desert per escoltar mellor la veu de son estimat Jesús, y sols surt d'allí pera reedificar la iglesia de la Mare de Deu dels Angels, anomenada la *Porciúncula*; l'altre dintre les aules de la famosa universitat de Palencia, primer com dexeble y després com á mesure, reb l'encarrech exprés de la Verge María d'ordenar la devoció del Rosari. Abdós varons tenen, á l'any 1207, la inspiració del Cel de fundar respectivament un institut religiós, per abraçar d'amor á Deu'l mon y propagar aquest divi incendi, l'un pera desfer les heretjies, y batallar contra la corrupció l'altre. Moguts abdós per la matexa déria, van á Roma mentres se celebra'l IV concili de Letrán (11 Novembre de 1215, y sols durá vint dies), pera impetrar de la Santedat d'Inocenci III l'aprobació de ses respectives ordres; allá

aquells dos grans homes miraculosament se conexen y abrassan, sens haverse vist may ni tenir l'un noticia de l'altre; una repulsa del Papa'ls contristá sobremanera, puix aquest Pontífex estava escarmentat de tantes heretjies, místicament comensades, y per altre part volía reduir les comunitats religioses pera restar la relaxació dels monastirs; mes Deu, per una senyal extraordinaria, feu que'aprobés les dues ordres bassones.

Morí sant Francesch el 4 d'Octubre de 1226 á l'edad de quaranta quatre anys, y sant Domingo el 6 d'Agost de 1221 á l'edad de cinquanta hús; essent abdós canonisats pel Papa Gregori IX; el primer el dia 17 de Juliol de 1228 y el segón el 13 Juliol de 1224.

Per la gentada qu'arrastran els valdenses, Francesch hi oposa sa pobresa, plé son cor d'amor omnipotent; pera'ls estirats doctors albigenses, Domingo hi oposa sa eloqüencia ab el raciocini lógich de la veritat. Son els frares Predicadors la inteligencia de la Iglesia, y son cor els frá-Menors.

Sant Domingo passa acompanyant á son bisbe Diego de Acevedo per el Llenguadoch, y abdós, horrorisats de les colossals proporcions que al mitjdía de Fransa tenia la heretjia, allá 's quedaren; y quan, mort el bisbe d'Osma y assassinat pels revoltosos el delegat apostólich, queda éll sol exercint l'apostolat, recorregué infatigable totes aquelles terres convertint á la gent y aplegant dexebles pera la nova ordre que iniciava. Se pot dir qu'ls frares Predicadors nasqueren d'entre la encesa lluyta; puix mentres en Simó de Montfort exterminava crudelment les persones, Sant Domingo aniquilava l'error. Els Menors en la solitud del desert prengueren có, bressats pels armoniosos remors de la Natura; y abdues ordres coven en son sí vigorosos germens d'acció que prompta brotarán en espessa y atapahida brancada.

A Catalunya, la potencia social del poble prompte otegá á l'aristocracia feudal; puix les classes mercantils é industrials, per son treball y activitat, alcansaren no sols riqueses materials, sino també una regularitat de costums poch comuna entre nobles y cavallers; éra'l poble catalá d'esperit lliure y ordenat, y ab son constant progrés axemplá'ls horitzons de llur ilustració, sempre vivificats tots aquestos elements per l'esperit religiós; per axó congeniá prompte ab frares Predicadors y Francescans. En cambi, l'element feudal, de criteri estret y

esquifit, sentint que'l nou esperit l'ofegava, s'aliá ab les heretjies, arrapat en son despotisme, á pesar de veurer imminent sa destrucció.

Debém fer constar que aquestes heretjies comunistes perturbadores del ordre social, res significan en la Historia del pensament humá; y en la de les aberracions humanes, son de les menos interesants, pero de les que ab més crueltat y abundancia han bassada la sang un y altre bando; com á guerras religioses, es una de les págines més trágicament sagnanta de la Edat Mitja.

La heretjia sempre ha sigut considerada ab el doble carácter de crim polítich y crim religiós, perque no solsament s'alsa directament contra la Iglesia, sino que també trenca la unitat y armonía del Estat, ataca les bases socials pervertint les bones costums y perturbant la tranquil·litat pública; per'axó tota doctrina disolvent, ja'n l'ordre religiós, ja'n l'ordre polítich, económich, social, etc., deu ésser perseguida per la autoridad civil, puix té'l deber de protegir y defensar el benestar moral y material de sos súbdits; y en els païssos catòlics, ha estat penat sempre aquest crim per les lleys de Valentiniá, Graciá, Teodosi, Valentiniá II, Honori, etc.; y la pena de mort, l'aplicá per primera vegada Climent Máxim al heretje Prisciliá y sos seguidors.

Els prínceps y emperadors de la Edat Mitja, tenían per cosa natural y lógica castigá ab ferro y foch als heretjes, y fins l'impío Frederich II exercí aquest deber que l'imposava sa calitat de jefe d'Estat. Y fixemnos á casa nostra, que ls reys més gloriosos de Catalunya promulgaren unes Constitucions (1) contra'ls albigenses y valdenses, verdaderament bárbaras; y aixís el rey Pe:re II, després de manar que sortissen de sos dominis tots els heretjes valdenses ó qualsevols altres violadors de la fe, imposa terribles cástichs pels qu'amaguessen ó encubriessen á n'algun d'aquells, y afegex: «si alguna persona noble ó plebeya descubrex en nostres regnes algun heretje, y'l mata, ó mutila, ó despulla de sos bens, ó li causa algun altre dany, no per'axó ha de temer cástich, puix merexerá nostra gracia.» En Menéndez y Pelayo al costat d'axó exclama, y ab rahó: «després d'aquestes paraules realment salvatjes, ¿qui no dirá que la Inquisició era evidentment un

progrés, al costat d'una legislació (llavors comú á Europa), que dexava'l árbitre particular la vida del heretje, y declarava impune al assessino?» No es menos terrible la donada per en Jaume'l Conqueridor, y aquest juntament ab el gran jurista Sant Ramon de Penyaafort, en son alt sentir práctic, foren l'ànima de la nova institució pera inquirir y calificar les idees, sens que aquest ésser jurídich perjudiqués en res á la llibertat de la vida política, posant la basa de nostra excelencia y grandesa nacional, al decretar la unitat de pensament, y la defensa social fou l'establiment de la Inquisició que á instancies llurs concedí'l Papa, en la Butlla «Declinante jam mundi vespere», dirigida á l'arquebisbe de Tarragona Aspárrech, oncle del Rey, en l'any 1232.

Es de notar que consultant al célebre juriconsult Sant Ramon de Penyaafort, se celebrá en 1242 un concili á Tarragona, contra'ls valdenses, essent arquebisbe d'aquella Seu, en Pere de Albalat.

Un párrafo hermosíssim té en Menéndez Pelayo, defensant la gestió, tant combatuda per la impietat, de la Inquisició, que copiarem íntegro sens traduir, pera no desflorar son enérgich vigor: «La intolerancia es ley forzosa del entendimiento humano en estado de salud. Impónese la verdad con fuerza apodíctica á la inteligencia, y todo el que posee ó cree poseer la verdad, trata de derramarla, de imponerla á los demás hombres, y de apartar las nieblas del error que les ofuscan. Y sucede, por la oculta relación y armonía que Dios puso entre nuestras facultades, que á esta intolerancia fatal del entendimiento sigue la intolerancia de la voluntad, y cuando ésta es firme y entera, y no se ha extinguido ó marchitado el aliento viril en los pueblos, éstos combaten por una idea, á la vez que con las armas del razonamiento y de la lógica, con la espada y con la hoguera.

»La llamada tolerancia es virtud fácil; digámoslo más claro: es enfermedad de épocas de escepticismo ó de fe nula. El que nada cree, ni espera en nada, ni se afana y acongoja por la salvación ó perdición de las almas, fácilmente puede ser tolerante. Pero tal mansedumbre de carácter, no depende sino de una debilidad ó eunuquismo de entendimiento.

»¿Cuándo fué tolerante quien abrazó con firmeza y amor, y convirtió en ideal de su vida, como ahora se dice, un sistema religioso, político, filosófico y hasta literario?

(1) Marca Hispánica. Ex archivo Eccl. Gerund., appendix 511.

»Dicen que la tolerancia es virtud de ahora: responden de lo contrario los horrores que cercan siempre á la revolución moderna. Hasta las turbas demagógicas tienen el fanatismo y la intolerancia de la impiedad, porque la duda y el espíritu escéptico pueden ser un estado patológico más ó menos elegante, pero reducido á escaso número de personas: jamás entrarán en el ánimo de las muchedumbres.

»Si la naturaleza humana es y ha sido y eternamente será, por sus condiciones psicológicas, intolerante, ¿á quién ha de sorprender y escandalizar la intolerancia española, aunque se mire la cuestión con el criterio más positivo y materialista? Enfrente de las matanzas de los Anabaptistas, de las hogueras de Calvino, de Enrique VIII y de Isabel, ¿qué de extraño tiene que nosotros levantáramos las nuestras? En el siglo XVI todo el mundo creía, y todo el mundo era intolerante.» (1)

XXVII

Pren l'hàbit de terciari franciscà á la ciutat d'Assís.

La Iglesia, al inocular el sentiment religiós á ne's pobles barbres, se proposá refrenar llurs voluntats y restar forses á la bullida de llurs passions; d'aquí aquella doble corrent tan notoria durant la edat mitja: d'activitat y lluyta la una, y d'ascetisme y desprendiment l'altre; la primera tenia ses arrels en la naturalesa indígena, la segona fou empaltada per la doctrina cristiana.

Aquella gent, inculta però d'una imaginació viva y de sentiments vigorosos, sols se movia per exterioritats atractives qu'excitava ses passions ó abrandava sa fé, extraviantse á voltes pel fanatisme y la superstició. Y per'axó veyém aquella excessiva veneració per les reliquies, fins á produir lluytes, robos y ficcions escandaloses per adquirir ó no desferse d'elles.

Com á consecuencia d'abdues tendencies, abundan durant l'edat mitjana les peregrinacions y concursos devots, que'n l'escassés casi total de comunicacions, era aquest un gran medi per'extendre y propagar les noticies, les costums y fins els productes posant les bases del comers modern, puix aquelles currues de viat-

gers estimulá'l geni especulador dels mercaders donant origen á les fires y mercats.

Les costums ordinaries de la vida, predisposaren á n'aquelles atrevides empreses que s'anomenaren creuhades, y á la veu de la paraula mágica *Deu ho vol* abandonavan les comoditats payrals, per correr radera aventures amagades. Y si bé's veritat que llurs cors botan d'alegría al poder besar la llosa del Sant Sepulcre y enternits ploren per les valls de la Siria, també son instint de fiera's mostra ab tota crudeltat al pendre represalies; miren ab veneració al Papa, però no escoltan sos consells recomenant la mansuetut; no's paran devant l'enormitat dels pecats, però varien les penitencies ab ingeniosa crudeltat. En fi, cap á l'Orient corren les ambicions materials de conquesta y'l fanatisme piadós; allá va la prostitució al costat de la austeritat cenobítica; les gales y fastuositat ab els pellingos y miseria; el noble castellá que s'aburrex de sa inacció y'l bisbe d'instints belicosos; surten de llurs cataus els malefactors de cares patibularies y de llurs cavernes ànimes enrobustides per la oració y soletat ab rostre demacrat per dijunis y fatigues; barreja estranya de tots els sexes, edats, condicions y pobles.

Aquest es el caràcter sortint de la edat mitjana, y la institució que la personifica les ordres religioses militars.

En aquell temps les ànimes no vulgars se veyen obligades á escullir entre'ls dos camins: ó llensarse á la tempestat del mon, fentse lloch per la forsa y la perfidia, ó girar les espatlles al mon renegant de ses vanitat y opinions.

L'encesa flama de la fé mogué'l cor de la humanitat envers un pesimisme creyent, despreciant y aborrint els bens terrenals; y cercant tan sols el repós y soletat, reconcentravan totes ses forses vitalç pera enlayrar llur esperit per les serenes regions de la Gloria celestial; son objectiu era unir ja'n aquesta vida llur ànima ab Deu; aquesta tendencia, que contrastava ab la oposada de activitat guerrera, de fastuositat sensual, considerada individualment, era una reacció saludable del caràcter barbre; mes fentse extensiva y propagantse ab facilitat, temé la Iglesia s'estingissen les energies socials en un quietisme budich.

Poblats els claustres y les soletats per ànimes reflexes, solidificavan el conexement del no-res de les coses mundanes, y ab la costum de meditar sempre sobre ells matexos, de compararse ab la hermosura y perfecció de Deu, de

(1) *Historia de los heterodoxos españoles.*—Tomo II.—Libro V.—Epilogo, pár. III, pág. 689.

sorprendre el mal en son origen y d'aspirar constantment al Bé infinit, desenrotllaren aquells penitents en llurs ànimes una gran delicadesa de sentiments y una vista espiritual penetrant, y á ne'l profund conexement del home qu'axó els reportá devém el moment històrich més gran de les ciències teològiques-psicològiques, morals y socials.

La llevar intensament fecondada aná crexent, y quan sa ufanosa brancada sortí dels deserts, l'ayre del mon la sofisticá en part agafant una desviació heterodoxa.

La saba dels benedictins, la primera de les ordres occidentals, era vigorosa y d'una forsa vital intensa, puix sempre que sa matexa exuberancia la apartava dels viaranyes del esperit de la Iglesia, es reformava tornant á sa vida normal; axís veyém la reforma de Benet d'Aniano, la de Cluny, en 1098, la del Císter y en 1115 Sant Bernat realisa la de Claraval. Aquesta tendència mística-contemplativa te sos fruïts ab «els bons homes» fundada en 1076 per Esteve de Thiers, noble de l'Auvernia; en la «Cartoxa», ordre severíssima que fins el parlar prohibex per ocupar-se solsament en la oració y copia dels llibres, fundada en 1084 y en el Delinat per Bruno de Colonia; en els «Humillats», en els «Servites», en els «Camaldulenses», en els «Premonstratenses» fundats en 1120 pel bisbe de Laón y Sant Norbert. Després ja surten de son retiro voluntari y ab la predicació y l'exemple escampan y fomentan els consells evangélics, y als nombrosos hermitans mendicants que corren arreu'l Papa Alexandre IV en 1256 els reunex bax el títol de ermitans de Sant Agustí. Del Orient el calabrés Bertoldo porta en 1160 l'ordre carmelitana y'l maniqueisme també d'aquelles terres, afectant una pietat y puresa de costums refinades, introduex la secta dels cátaros y patarins, que, un cop establerts al Occident y minades per escéptica indiferencia, produexen els albigesos. Els patarins tenfan per norma la mortificació y s'esventaven de mártirs, els cátaros eran els purs que prohibían el matrimoni obrint axís la porta á ne'l llibertinatje. Totes aquestes tropes de pobres dessarropats de vida errant y vaga que predicava ascetisme y penitencia, professava principis panteistes y fatalistes grollerament aplicats per la gentada qui tradufá'ls prácticament atacant el dret de propietat y destruint la noció de responsabilitat moral.

La corrent místich-comunista-popular, segui-

da del desprendiment de la vida terrena y del pessimisme y fatalisme destructor, també doná sos fruïts á Europa ab els «fratricelos» ó apostòlics, begardos, joaquinistes, valdenses, etc. etc. Y quan la vida activa del Occident semblava aniquilarse, preocupant á la Iglesia la empena d'aquest desbordament ascétich y místich, que per altre part tenia un desviament heterodoxe, estudiá'l modo de tallar el costat podrit y equilibrar les forses del altre dintre la societat, y per'axó el gran Inocenci III prohibí la introducció de noves ordres, y no obstant joh destí de la Providencia! éll confirmá y autorisá las dues noves de mendicants: predicadors y menors.

La massa del poble resta esfereïda y admirada al contemplar aquell pobre y demacrat de la Umbría, Sant Francesch; ab sa túnica lligada á la cintura per una corda, passa com visió del altre mon per viles y pobles, qu'assombrats per ses austeritats y conmoguts per ses penitencies, el seguexen adelerats. Ell oposa son groller hàbit á la seda y propia, sa pobresa extremada á la fastuositat y riqueses, ses continues mortificacions als plahers sensuals; va predicant amor en un temps d'odis y guerres, y á ne'l mon d'Ezelino y Frederich II, de Salinguerra y Buoso de Dovara, hi oposa la nombrosa familia franciscana, que'n el primer capítol general convocat pel matex sant, anomenat de les estores perque fou reunit á camp-ras sota tendes de campanya, d'Italia sols, hi concorregueren 5.000 frares y 500 novicis.

Les rígides virtuts d'aquells homes descalços y pobrement vestits avassallaren al mon, y sens altre arma que la paraula, parlant al poble ab son llenguatge vulgar y senzill, s'apoderaren de llurs cors fent plorar als extraviats desafiant les burles y'ls torments.

No podia passar despercebuda aquesta influencia social dels frá-menors pels tirans del poder que tenían interés en dexar reynar la corrupció; més á més quan Sant Francesch, en vista de la impetuositat de la corrent ascética, conceb'l plan de la Ordre tercera, d'aquella gran confraternitat laica, com diu una notable biógrafa del Sant, en quina constitució hi seguex un criteri eminentment social adaptat á les necessitats de la época; y axís Pere de les Vinyes exclama: «Els frá-menors y predicadors indignats s'axecaren contra nosaltres, reprobaren públicament nostra vida y nostres converses, destruxen nostres drets, y ens esmicolen en el

no-res.... Ara, donchs, per acabarnos d'axafar encara més y robarnos l'afecte dels pobles ha creades dues germendats noves que comprenen homes y dones, y apenes se trova qui no estiga afiliat.» (Ep. 37, lib. I). Puix Sant Domingo de Guzmán establí també una ordre semblant á n'els terciaris anomenada la Milícia de Christo.

Hi veyém en l'admirable ordre tercera la obra d'un legislador reflexiu més que'l fruyt d'un penitent exaltat per arrobaments místichs. Com que'l problema sociològich se presentava complicat fins á temer per la dissolució de la familia per la febrosa aspiració á l'estat religiós, hi admeté á tota classe de persones: clergues y laichs, solters y casats, homes y dones, sens cap excepció. Sols quatre condicions s'imposan al ingressar: restituir els bens mal adquirits, reconciliar-se real y plenament ab els enemics, observar els manaments de la lley de Deu, els de la Iglesia y la regla, y per les dones casades consentiment exprés ó tacit de llurs marits. No obstant, la infracció de la regla no constituex pecat mortal.

Pera formar en els rengles de la ordre tercera s'havía d'examinar primerament aquell que ho sollicitava pera probar el fonament de sa fé, apuntantse son estat, calitat, condició y ofici, repetíntseli diferentes vegades que havia de retornar lo que no era seu y pagar els deutes. Encara que no era obligatori un trajo especial, no obstant se recomenava la humilitat y senzillés en el vestir; á les dones se les obligava á vestir robes de colors foscos, de formes honestes, apretades les mànigues al puny y'ls colls alts y tancats; les pells pobres y de bé, les bosses de couro sens ribets ni cintes de seda. Estava prohibit á germans y germanes de la ordre assistir á convits y á espectacles sorollosos, prescribint-loshi certes prácticques religioses, dijunis, confessions y comunions. No podían portar armes ofensives; sols en defensa de la Iglesia, de la fé de Christo ó de la patria les podían usar.

Durant els tres primers mesos d'esser admés á l'ordre devían fer testament; ni eran licites rencunies y discordies entre'ls germans terciaris, y si alguna volta sorgía alguna disputa, immediatament era dirimida pels superiors ó'l bisbe. Era prohibit el jurament solemne, á no ser que ho requerís la pau, la fidelitat, el desfer una calumnia y'ls contractes de donació, compra ó venda. Quiscun dels germans terciaris tenía'l carrech d'exercir en el sf de la familia

una certa pedagogía moral, reformant llurs costums.

Molt distinta es la societat contemporánea d'aquella per la qual se establí tan sabia regla; y ab tot, si prescindint de son caracter religiós, considerém l'Ordre tercera com á regla ética, veurém de quan profit sería s'observancia pera molts dels mals qu'avuy afligixen a la societat.

La basa de la ordre tercera es una tendencia general á la modestia en vida y costums; més que la pobresa material, reclama l'esperit de pobresa, lo contrari de l'ansia inmoderada de plahers y comoditats que gasta inútilment á totes les classes socials. La ordenació en els negocis temporals, el prompte testament, l'evitar els plets, el pagar els deutes, son altres tantes garanties d'ordre y moderació que molt podrián contribuir á encarrilar el desenfrenat luxu y prodigalitat qu'avuy tot ho acapara. Y per aliviar la fonda llaga del nostre sigle, per apaibagar un xich la sorda rancunia del capital y'l treball, ¿qué més humá y balsámich qu'aquella confraternitat dels terciaris, quan, moguts de impulsos generosos, posavan en comú llurs bens, logrant axís que la escassetat de quiscun se remediés ab l'abundancia de tots, haventhi fins de les sobres pera fundar hospitals y repartir almoynes?

Aquest progrés del socialisme que deplorem, els abusos del comunisme vandálch que s'axeca amenassador contra les velles societats, ¿no té ses arrels en el individualisme egoista de les classes poderoses?

Per diferentes rahons fou la nova institució de Sant Francesch d'Assís superlativament benéfica y utilíssima, per quant enrobustí'ls fonaments de la familia y de la potestat civil ab tot el vigor del sentiment religiós. Santificats se vegeren en ella els fins práctichs de la vida, y l'home que no tenía una llar, ni fills, ni bens, benehí'l matrimoni, l'activitat humana, el comers qu'enriqueix les nacions y'l treball que dignifica. Sens rompre, diu un historiador de la Iglesia, la unió matrimonial, ni despoblar el país, li prometé una legislació espiritual, que'n mitj del mon brillés la pau de la vida religiosa.

Era l'any 1205, y quan ja Bonifaci VIII havia sigut coronat á Roma hont establí la Cort Papal, que'l nostre Ramon Llull, no dexant jamay son intent, marxá de Nápoli pera exposar ses pretencions al nou Papa; mes avans passá per la ciutat d'Assís, poética y comercial com en el temps de Sant Francesch, y allá en aquell

temple, monument artístich-religiós axecat per la iniciativa y actividad de frá Elías, d'aquell homo ambiciós benehit pel matex patriarca de la Umbría y que sotregá l'admirable edifici de la humilitat y pobresa per aquest axecat, assistí al capítol general de la ordre de fra-menors, atret per son amich el general Ramón Gaufredi. Després de la tasca profitosa d'aquexes reunions, demaná á son protector l'ingressés á l'ordre tercera.

El mestre Llull, ja de barba blanquinosa y agenollat devant al ministre general Ramón Gaufredi, tenint en sa má un ciri encés y en l'esquerra l'hàbit y la soga, responia plé d'unció y humilitat á les preguntes que li feren, y al mitj de tota la comunitat qu'assistia á tan tendra cerimonia rebé l'hàbit y li cenyiren la soga mentres derramaba llágrimas d'agrahiment y compunció, abrassant ab tota efusió després á ne'ls nous germans que desd'aquell instant havia adquirít.

El P. Pasqual dona com á cert que fins en aquesta ocasió no vestí en Llull l'hàbit de terciari francescá, perque'n el Prólech «Del arbre de la Ciencia» escrit després de Pentecostés y en aquest matex any, se descriu ab hábit de religiós, puix diu que'l monjo ab qui tractava, «per l'hàbit que vegé portava Ramón y per sa llarga barba, cregué qu'era algun religiós d'una nació estrangera», quina pintura may fins ara havia fet d'ell matex; y per altre part, es tradició constant que pertenesqué á l'esmentada ordre tercera, comprovat per les pintures d'ell coetánees; per lo tant, describintse ara ab hábit religiós, indica que recentment havia pres el de la ordre tercera que se sap vestí.

Ho diu que fou terciari francescá en Nicolau de Pax en la vida que'n 1518 escrigué del Beat, y ho afirman tots el seus biógrafos, de modo que no cap dubte fou el nostre Ramón Llull terciari francescá; y després de les atinades consideracions del P. Pascual, sembla innegable que fou en aquesta ocasió son ingrés á dita ordre tercera.

XXVIII

Felip l'hermós y'l papa Bonifaci VIII

Ja havém vist que ab l'emperador Rodolf s'acabaren les guerres entre l'imperi y la Iglesia; aquell havia cedit devant les pretencions d'aquesta, dexant lliure la Italia, qu'havia sigut de desde'ls carlovingis la poma de la discordia.

Quan morí Rodolf en 1291, son fill intentá apoderarse del poder; mes els electors elegiren en 1292 á Adolf de Nassau pertenenent á una de les families més antigues d'Alemanya, essent no obstant el princep més pobre que pujá'l trono del Imperi. El nou emperador imitá á Rodolf aspirant á mantenir la pau y la justicia, á proporcionarse aliats per medi dels matrimonis dels de la seva familia, enriquintlos repartintlos els principats del imperi.

La influencia, donchs, qu'havia tingut en sigles passats l'imperi germánich passa ara á Fransa qu'heretá també ses guerres contra'l papat. Felip IV queda rey de Fransa á la edat de disset anys per la mort de son Pare ocorreguda en la famosa derrota dels Panisars. Son pensament constant fou destruir el feudalisme y extendre les prerrogatives reals tant dintre com fora de son regne; poch á poch aná extenent ses escasses possessions y extenent sa jurisdicció; y essent un home calculador y tossut, no'l detingueren en la execució de sos projectes ni la justicia, ni la humanitat, ni les consideracioas de cap classe: sols aná de dret á aumentar la importancia régia fins á ferse senyor de sos feudataris y amo absolut de sos pars.

L'esplendor de la Cort, la protecció universal, el caràcter d'equitat, de respecte á tots els drets, d'amor al bé públich, imprés á la monarquia pels reys precedents, especialment per Felip-August y Sant Lluís, havían contribuít á crear l'estat; mes al passar la autoritat á mans d'un déspota, podia facilment convertirse en tiranía, precisament perque li mancava un contrapés legal, puix encara que'l clero conservava tota llur vitalitat, estava minat pels abusos que 'ls temps havían engendrat, y com que sos predecessors havían donat l'exemple d'oposarse á n'aquestos y á ne'ls grans vassalls per introduir algun ordre, restablir la justicia y uniformar un país fraccionat en mil estats, d'aquí sa preponderancia arrivant fins abusar de la superioritat de ses forses. Ell fundá un absolutisme despótic, no ab l'intent d'esparramar el be sino per satisfer ses passions, y sens cap intenció generosa sols volgué conseguir sos caprixos.

Se rodejá de juristes assadollats del dret romá, y per lo tant ab una idea exagerada del poder real, quins desembolicavan d'un principi fins les últimes conseqüencies. Aquesta classe de llegistes plebeyos se possessionaren de la administració de la justicia, atents solsament á en-

grandir el poder real, atacant continuament els privilegis eclesiàstichs y feudals, sens detenirlos ni les injurietes ni les usurpaciones.

Entre aquestos legistes se feu tristement célebre Nogaret, professor de dret á Montpellier, qui, donant á violencias tirániques la apariencia de la legalitat, meresqué son enlayrat lloch de canceller y guarda-sellos. Com Plaisant, com Marigni, olvidá l'Evangelí per las Pandectas, l'esperit per la lletra. Aquestos homes tingueren textos pera justificar tots els abusos, y per medi de la iniquitat arrivaren á fundar el sistema modern del poder monárquich central, á estendre la influencia del rey sobre totes les coses, á enviar per tot arreu llurs prefectes ó oficials, y á atreurer tots els negocis á un parlament.

Els soldats y funcionaris públichs ja no'ls mantenen els vassalls, y ademés per la extensió del poder real uns y altres aumentaren; es precis diner per pagarlos y subvenir á ne'ls gastos, axís es que per proporcionarse quarts el rey Felip recorregué á la forsa y á la astucia; adquirí'l dret d'acunyar moneda, dret que sols pertexia als senyors feudals, despullá als juheus, saquejá'ls bens del clero, augmentant á son gust els impostos mentres alterava'l valor y disminuía'l pes de les monedes, y tanta fou la guerra que feu als drets eclesiàstichs qu'acabá per indisposarse ab els Papas.

Bonifaci VIII pujá á l'Apostolical Senyoría quan era ja vell, pero enérgich, sabi y hábil diplomátich y entés en los negocis; axís es que's proposá consumir la obra de Gregori VII y Inocenci III, posant el poder temporal sota la autoritat eclesiàstica.

Encara qu'elegit á Nápol, volgué esser coronat á Roma, fugint dels dominis del rey Cárles d'Anjou, y decidit á lograr la pau d'aquest ab el rey de Catalunya-Aragó, els reuní en Agnani juntament ab els embaxadors de Fransa firmant la concordia, que fou jurada el 5 de Juny de 1295. Les condicions van esser casi les mateixes que les pactades pel rey Alfons, es á dir, restitució de la Sicilia á la Iglesia, fins valentse de les armes pera lograrla en cambi de la que feya la Casa de Fransa de sos drets sobre'ls dominis d'Aragó, y de la anulació de totes les sentencies d'excomunió llensades contra aquestos paissos. Se pactá també'l casament del rey en Jaume ab Blanca filla del rey Cárles, ab dot de cent mil marches de plata; y la promesa recíproca de restitució de presoners y fermansas, entre élls los fills de Cárles. També's convingué,

per lo tocant á la dinastia de Mallorca, que ratifiqués el vassallatge á la Casa d'Aragó, tornant aquesta á ser senyora suprema de tots sos dominis, tan els continentals de Rosselló y Montpellier, com els de les illes Balears.

En compliment d'una de les condicions de la pau, á 1.er de Novembre de 1295 se celebrá, en el monastir de Vilabertrán, el casament del rey en Jaume ab Blanca d'Anjou, ab gran assistencia de nobles dels reyalms fins llavors rivals, entre la qual s'hi contavan el rey Cárles y 'ls llegats del Papa, que alsaren l'entredit que feya tants anys pesava sobre'ls estats de la Corona aragonesa.

En mitj d'aquest cel d'alegria hi havia un núvol de tristor. El formava l'embaxada que Sicilia havia enviat pera demanar que no abandonés el rey, en mans de sos enemichs, aquella illa. Al saber que'n la pau entrava'l desampararla, en mitj de sentidíssimes quexes, protestavan devant del rey, declarantse lliures y deslliats de sos juraments de fidelitat. Prompte la mala nova s'extengué per Sicilia, y moguts els ánims á no dexarse subjectar al jou de l'esclavatge, proclamaren per rey al infant Frederich el día 11 de Desembre d'aquell mateix any.

El mestre Ramón Lull, vestint ja l'hábit de terciari franciscá, arriba á Roma, y lo primer que fa es presentarse devant del Papa y entregarli aquella petició qu'havía donat á Celestí V. Sembla que á la Cort de Bonifaci VIII no fou gaire ben rebut; no obstant, com que no treballava per éll, ni era son fi obtenir prebendas, el cansá diferents vegades per interesarlo en el negoci de convertir el mon, y aquí patí angúnies y molesties, com diu l'autor anónim y coetani, sufrint alegrement els despreis de que fou objecte.

En el «Desconhort», cant 47, es quexa de que'l Papa y cardenals no prenen ab interés ni donan cap disposició referent á la petició que'ls hi presentá, sino que anavan donant allargos al assumpto, «per lo qual estich tan aflagit, diu, que no puch tenir consol, porque la demanda presentada demostra clarament com en poch temps pot el mon estar ben ordenat; pero no'n fan cas y se'n burlan, cóm si jo fos un boig que no sap lo que's pesca, y per axó de tals homes ja no puch esperar res.» En el cant 59, diu: «Cansat estich ja de tractar en la Cort aquest negoci, ja que no puch obtenir res d'ella.» Y en el 61, proposa no tornarhi més á la Cort porque res ne pot conseguir.

No marxá de Roma fins á últims de 1296, y durant tot aquest temps, ademés de la alta contemplació de les coses divines á que sempre hi estava donat, tenia'l temps complertament ocupat escrivint y ensenyant públicament. Aquí escrigué, entre altres llibres, el «Desconhort», l'«Arbre de la ciencia» y'l dels Proverbis.

Com que'ls cristians havían perdut l'últim baluart de la Terra-Santa y de les creuhades res ne quedava, feya ja temps se venia proposant una magna expedició á n'aquells llochs, y el Papa, que desitjava termenés prompta y á satisfacció els antagonismes respecte la qüestió de la Sicilia, anava lligant al rey de Catalunya, nomenantlo almirall, gonfaloner y capitá general de la Iglesia Romana per la projectada expedició als Llochs Sants. Vingué á l'any 1297 el rey Jaume á Roma pera regraciar á Bonifaci VIII tals distincions, qui li cedí llavors les illes de Córcega y Sardenya, ab la obligació de tenirles en feu de la Iglesia, pagantli un cens, y obligantse á servirla dintre d'Italia ab cert nombre d'homes armats. ¡Valenta donació, quan aquestes illes havían de conquistarse ab les armes!

Bonifaci VIII s'oferí per compondre les renyines entre Fransa, Anglaterra y Flandes, y Felip l'hermós li contesta que ningú n'havía de fer res de les disputes entre sos vassalls y éll; qu' escoltaria sos consells, pero que de cap modo acceptaria manaments. Defensant el Papa les immunitats eclesiástiques contínuament atacades pel rey de Fransa, publicá la butlla «Clericis laicos», per la qual excomunicava á tot clergue que, sens l'assentiment de la Seu Apostólica, concedís subvenció, préstams ó donatius, y á tot seglar que'ls exigís.

Apesar del carácter violent, el Papa desitjava conservar l'armonía de Fransa, per lo qual doná una favorable interpretació á la butlla en benefici de Felip, qui allavors someté á son fallo la qüestió d'Anglaterra y Flandes, y Bonifaci VIII canonisá solemnement en Orvieto, á 11 d'Agost de 1297, á l'avi d'aquell rey tan arbitrari y orgullós, Lluís IX.

El rey Eduard d'Anglaterra era enemich irreconciliable del de Fransa, y per sota ma protegia l'emperador Adolf de Nassau, y Felip, oposantse al Papa, s'apoderá de Flandes declarantse obertament enemich de Bonifaci VIII, unintse ab els Colonnas qu'havían fugit de Roma y combatían á favor d'Albert d'Austria. Els Colonnas havían fet passar á Bonifaci VIII com intrús, dient no esser válida la renuncia de

Celestí V qui fou empresonat després que ja havia sigut desterrat morint l'any 1296.

Entre tant, Albert d'Austria, fill del emperador Rodolf, havia anat reunint els seus parcials pera obtenir la corona tant desitjada, y axecant un poderós exercit declará destituït l'emperador Adolf, á qui acusá culpable de robos, assassinats, violacions, sacrilegis y altres desmans als que havían caigut ses tropes; y després de vence'l en Gelheim, comprá als electors ab diners y concessions, fentse coronar á 2 de Juliol de 1298.

Quan sapigué qu'Albert havia sigut proclamat emperador, no'l volgué reconexer; mes aquell s'aliá ab Felip l'hermós, abdicant tota pretensió al trono d'Arlés, ab condició de que l'ajudés á fer hereditaria per sa familia la corona imperial. Per fi'l matex Bonifaci'l reconegué pera contribuir á donar un superior al rey de Fransa, y en cambi Albert se comprometé á protegirlo y á no formar lligas en contre d'éll.

El rey de Catalunya Jaume II, obligat per la concordia d'Agnani y pels favors particulars del Papa, se vegé obligat per fi á pendre les armes, y aliantse ab Cárles de Nápol, desembarcaren llurs tropas á Sicilia l'any 1298. Aquesta es la primera vegada en que's veu una lluyta de catalans contra catalans.

Ve'l rey á Catalunya á principis de 1299, y al poch temps torna cap á Sicilia, topantse les dues armades en lo cap Orlando el 4 de Juliol de aquell any, vencent per fi en Jaume á son germá Frederich; batalla fraticida que'n últim resultat debia afavorir á llur comú enemich d'altre temps, Cárles d'Anjou rey de Nápol, que havia jurat fidelitat al Papa en la iglesia de Santa Sabina.

Els antichs celebravan cada cent anys la memoria de la fundació de Roma, y'ls cristians adoptaren també aquesta costum de dirigirse cada cap de sigle en peregrinació á Roma, creyent per aquest medi conseguir multitud de gracias y indulgencias; encara que'n els llibres eclesiástichs res consta, ni se sap de quan data exa costum, Bonifaci VIII volgué santificarla, y á 21 de Febrer de 1299 publicá un decret restablint el jubileu universal, nom que per analogía li doná, pel que celebravan els hebreus per la remisió dels deutes, que deuria verificarse en el próxim any de 1300, acudint á Roma una inmensa afluencia de peregrins.

Més tart, Clement VI disposá que's verificqués cada cinquanta anys.

Urbá VI reduí'l passo á 33 anys en memoria dels que visqué Jesuchrist entre'ls homes, y 'l celebrá en 1390; axís ho confirmá y observá Martí V en 1423 y Nicolau V en 1450. Mes, en 1470 Paulo II disposá'l jubileu del any sant cada 25 anys, cridantlo pel 1475, que'l celebrá son successor Sixto IV, puix ell ja havia mort, y desde aquella data s'ha anat repetint cada 25 anys, excepte en 1800 perque la Seu Apostólica era vacant.

El Papa investí ab el nou bisbat creat en Pamiers, diócesis de Tolosa, á Bernat de Saisset, home orgullós y antipátich al rey per anteriors diferencies y además perque, en calitat de descendant dels comtes de Tolosa, tenia per amichs als principals personatjes del país. Aquest fou l'encarregat del Papa pera reclamar de Felip la llibertat de Guido Dampierre, comte de Flandes, á qui havia fet presoner incorporantse de sos estats, recordantli además la promesa de creuharse. Sia perque'l tal bisbe s'espresá ab altanería ó exigint ab fermesa'l compliment de sa missió, lo cert es que se'l tragué del devant ab despreci y fou entregat á Pere Flotte, un d'aquells juristas que posavan els sofismas á sou del poder, per que'l processés, acumulantli un grapat de falsas acusacions, per lo que'l rey escrigué al Papa ab irónica crudelitat pera que'l degradés.

Sufrí Bonifaci VIII aquell insult, y en 1301 escrigué al rey «Ausculta, fili» fentli veurer sos abusos contra las llibertats eclesiástiques, ses alteracions de les monedes, ses usurpacions dels bens de la Iglesia; suspenent el dret que tenían els reys de Fransa de no esser excomunicats y convocant al clero galicá á un concili en Roma. Afegint que'l poder del Papa, tant en lo temporal com en lo espiritual, es superior al dels reys.

En Pere Flotte y en Nogaret, quina malicia igualava llur terquetat, després d'haver insultat al Papa, acusantlo de simoníach, de magia y ateisme, pera pendre'l pols á la opinió pública feren correr unes cartes apócrifes en les que'l Papa semblava s'abaxava devant d'una resposta violenta y brutal del rey. El poble, que sempre creu qu'aquell que pega ab forsa, pega ab rahó, aplaudí al rey; y reunit el parlament y després d'haver escoltat á Pere Flotte, proclamá la llibertat galicana, es dir, el despotisme absolut del monarca, desterrant á ne'ls bisbes, teólechs y doctors que no secundaren el partit del rey, y prohibint á tots els prelats del regne assistir al concili convocat á Roma.

Llavors el Papa, á 6 de Novembre de 1302, publicá la célebre constitució «Unam sanctam», que també es anomenada butlla «In coena Domini», en la que declara que la Iglesia, una, santa, católica, apostólica, te per jefe á Cristo y á son vicari en la terra; que'l poder espiritual, encara que confiat á un home, es no obstant diví, y que el resistirlo es resistir á Deu; que'l poder temporal es inferior á la autoritat eclesiástica, y deu dexarse guiar per ella, com el cós per l'ànima; que'l Papa pot, quan els reys cauen en greus errades, amonestarlos y dirigirlos; que si en l'exercici de son poder, no estiguessen sotmesos á la Iglesia, quedarian fora d'ella, essent llavors els dos poders distints l'un del altre, arrivant á ne'l maniqueisme que admet dos principis. En resúm, que tota criatura humana está subordinada al Papa, y que qui altre cosa crega no pot salvarse.

Bonifaci VIII aplicá immediatament el principi, declarant que tots els emperadors y reys debían comparexer á la audiència apostólica, cada vegada que se'ls avisés.

Felip l'hermós recullí'l guant llensat per Bonifaci VIII, procurá atreure's al poble proment justicia, protecció y respecte als drets de las personas, y'ls llegistes comensaren á escampar proclamas furibundas contra'l Papa hont se l'anomenava Malifaci, embustero, intrús, heretge y altres més terribles penjaments.

Entre tant Bonifaci VIII, essent ja l'any 1303, fundá la universitat de Roma anomenada vulgarment la Sabiduría, la Sapientia.

El rey de Catalunya-Aragó, després d'aquella victoria contra son germá, creyent haver complert prou y massa ab son compromís, se retirá á sos estats venint á Barcelona; mentres que'n Frederich, refet de la derrota, vens als als anjovins y fa presoner al príncep de Tarento. Algun temps després la armada sicilianagenovesa, ab son almirall Doria, es vensuda per la anjovina-catalana comanada per Lluria.

Al fi, cansat tothom de guerra que feya uns vint anys durava; cambiada la situació política per haver romput el papa Bonifaci la tradicional aliansa de la Iglesia ab la casa de Fransa; temerosos els Anjous de trobarse aislats; firman en Calatabelota, á 19 d'Agost de 1302, la pau ab Frederich, establintse que quedaria aquest rey de Sicilia, renunciant en cambi á ses demés possessions de la Península italiana, y ab la condició de que, á sa mort, no havia de passar la illa á sos fills, sino á Carles d'Anjou, qui li do-

narfa una compensació, y pactantse també'l matrimoni de Frederich ab Leonor, altre filla de Cárles, germana de Blanca reina d'Aragó.

Obstinantse'l rey Felip ab sa enemistat contra Bonifaci VIII, aquest l'excomunicá, arresstant el rey á ne'l legat y prenentli'ls drets.

Foren enviats á Roma en Nogaret y Sciarra Colonna, pera promouner desordres y portar pres el Papa á Lyó; mes haventho aquest sabut, fugí á Agnani, allí entrá Nogaret ab els seus, ab els crits de ¡Visca la Fransa! y ¡Mori Bonifaci! El Papa, de vuytanta sis anys d'edat ja, exclamá: «Entregat com Christo á sos butxins, moriré, pero sempre papa,» y revestintse dels ornamentals pontificis, se senta á ne'l trono ab la tiara'l cap y les claus á la má. El palau fou saquejat, insulta en Nogaret á n'aquell venerable vell representant de Christo á la terra, y l'amnassa en portarlo pres á Fransa pera que sia despullat de sa dignitat per un concili general. «Molt me plaurá, li contestá'l Papa, l'esser despullat pels *patarins* (heretjes albigesos) com vos, quins pares como á tals ja foren castigats.»

Alguns diuen qu'en Sciarra Colonna ferí ab un cop de manopla la cara del Papa, altres ho negan ó no'n parlan; lo cert es qu'haventse refet de la escomesa'ls habitants d'Agnani, las emprengueren contra'ls profanadors del Papa llibertantlo á la pura forsa. Es portat després á Roma, y al cap de poch temps, no poguent suportar tants trastorns, morí'l 11 d'Octubre de 1303.

XXIX

El plany d'en Ramón
y causes perque no reexí la seva obra.

Tant forta es la sotregada que reb en la cort de Bonifaci VIII, que'l viu sentiment de sa impotencia y'l dolor intens que l'aclapara, li inspiran les monorrimes estrofes de son poema «El desconort», cant elegíach de ses heróiques y generoses ilusions; la més perfeta de ses obres rimades, ahont s'hi transparenta sa ánima candorosa y ingenua, y la obra més emocionant de tota la literatura catalana fins de lo escrit avuy; y al desfogarse allí son esperit, cada sospir, cada llágrima, servex de nou combustible per abrandar la immensa foguera de son cor amant.

Simulant un diálech ab un ermitá, tendrament canta son desconsol per els desenganys suferts; éll veu allunyarse la realisació del sant negoci que constantment persegueix: la conver-

sió dels infidels; la conquesta de llurs terras, particularment la dels Llochs sants; la reforma del mon fins que tothom servis y estimés á Deu, «y axó (Cant. 3) ho he tractat ab tota la eficacia continuament per espay de trenta anys, sens obtenir cap resultat; per lo qual estich tant apaserat, que lás y abatut ploro y gemo.»

Haventli dit l'ermitá que potser no havia sigut prou diligent en cumplir aquesta vocació, li respón, que desde la seva conversió concebí la idea d'anar als Prelats, als Reys, als Religiosos, pera que ordenessen atacar als infidels ja per medi de la predicació y ab arguments, ja per les armes, pera que axís fossen convertits y exaltada la nostra Santa Fé católica. Pera que edificuessen Colegis y Monastirs, ahont els qui desitjan sufrir per Christo, poguessen instruirse en la llengua dels infidels y anarlos á convertir. Pera que també, quan se verificués la expedició á la Terra Santa fins arribar á sa adquisició, se destinés á n'axó la décima part dels bens eclesiástichs. Pera que reunissen en un sol cós les ordres militars bax un sol cap, qui podría esser el rey dels Llochs Sants. Pera que, finalment, per medi de la discussió se fés tornar á ne'ls cismatichs á ne'l gremi de la Iglesia. «Pera tot axó qu'es lo que constituex lo qu'anomeno *Sant Negoci* (Cant. 14), si sabías lo qu'he trevallat, no'm dirías qu'he sigut negligent y peresós, ja que ademés per axó he dexat muller, fills y bens, he estat cinch vegades á la Cort romana, he assistit á tres Capítols generals de frares predicadors y á altres tants de frares menors. Ab tots els Bisbes y prínceps que he pogut parlar els he interessat per aquest matex negoci, y trenta anys fá qu'estich en sospirs y dolors sens conseguir l'objecte.»

L'ermitá sospita que potser á causa dels seus pecats Deu no l'escolta, y afirma en Lull (Cant. 12) qu'efectivament molt ha ofés á Deu nostre Senyor, mes ja se'n havia confessat y fet penitencia y desde que Christo se li aparagué en la creu, no havia comés may més ab deliberació y conexement cap pecat mortal. «Tampoch jamay m'ha mogut la codicia de diners ni honras (Cant. 18), puix sempre he gastat de mon patrimoni y ab tanta llibertat que'ls meus fills han quedat pobres; si hagués sigut senyor d'algun regne ó imperi, ho hauría gastat tot fins perfeccionar mon intent. Tampoch he tingut intent de vanitat (Cant. 20), perque no correspon á un tan gran pecador. Ans al contrari he sigut molt mal tractat (Cant. 51), y per Deu he

sigut despreciat, ferit, maleit, blasfemat, arrossegat per les barbes y en perill de mort; mes per la gracia divina ho he suferit ab paciencia.»

L' ermitá li oposa altres dificultats y excusas com á causes de que no reexís son propòsit; mes éll les va solventant totes, dientli que la experiéncia li ha ensenyat, per haver ja tractat varies vegades ab els serrahins, que no fora difícil portarlos á bon camí per medi de la predicació, perque ells no's preocupen de ses creencies, y aquells que podrian passar com á doctòrs de la lley no fan res pera propagar l' Alcorán, cuidantse solsament de viure regaladament dintre la sensualitat de llurs harems; per lo tant, convencent á n'aquestos de la veritat de la nostra doctrina, que son els qui passen com á classe directora, fàcilment ab llur exemple'ls seguiria la massa del poble.

Es quexa amargament de que'ls poderosos y honrats (Cant. 7) no l'hagen ajudat en sos intents, sino al contrari, que no l'escoltan y'l desprecian com á un orat, «y per élls perdo tot el prestigi y la aplicació en procurar la honra de Deu y la salvació del homes. Quan els miro volguentoshi exposar mes rahons (Cant. 16), no'm volem escoltar, y'ls més me diuen qu'estich foll; mes el día del judici se veurá qui haurá tingut més discreció y prudéncia. ¿Per qué, Senyor gloriós, exclama (Cant. 35), me feu sufrir aquest martiri de no podervos servir, ni trobar ningú que m'ajudi? ¿Qui'm consolará (Cant 51) veyent que Deu es olvidat, despreciat, blasfemat y de tants ignorat! Y axís tota la meua indignació y tristesa prové de que'n el mon no's posin els medis pera que Deu sia més estimat y honrat, fins que tots els homes professessin la santa Fé, per la qual prové la salvació.»

Y considerava frequentment (Cant 4) en la gran deshona que's fa á Deu en el mon per falta d'amor; y plorava y's desconsolava, y quan son cor llatserrat s'enlayrava parlant ab Deu, sentia dolsors.

Vegent, donchs, que'n aquella Cort romana ja no hi feya res (Cant 51), determiná tornarsen á ne ls moros per convertirlos á la fé, «y me'n hi vaig per honrar á Jesu-christ sens temor á la mort, la qual ja no temo, sino que l'estimo, perque millor es morir que sufrir aquesta vergonya.» Y en diferents parts repetex que ja no tornarà á la Curia romana, perque quan promou la conversió dels infidels no l'escoltan.

No obstant, no sap anarsen tot seguit, y

dubta, puix sí ab diligéncia y fins á esser importú se trevallés en la Cort aquest negoci, potser alguna cosa se podria alcansar (Cant. 63); y per'axó encara veyém que després d'escrit aquest llibre del «Desconort» estigué á Roma casi tot l'any 1296, pregant ab afany continuamente entre angoxes y sospirs.

—Ramón, li diu l'ermitá, per casualitat, vos no sou pas conegut pera que la gent pugua entusiasmarse ab vostres projectes, puix un tresor amagat á terra no pot esser desitjat ni volgut. Si, donchs, vostre saber no es conegut, ¿cóm penseu vos han de creurer? Mes en cambi, mostreu que sabeu perque sou ajudat del vostre Art y Ciencia, ja que un home desconegut ni te honra ni poder, y si vos, mon amich, estimeu la salut dels homes y voleu que Deu sia honrat, feu resaltar vostre saber.

—Oh ermitá! ¿cóm podeu pensar qu'haja amagat un tal saber, per medi del qual tan fortament es probada la nostra fé, en els homes qu'están en error, á fi de que élls sían salvats per Deu que desitja esser estimat de tothom? Prou estich ben segur qu'estich cansat de demostrarho. Si se'l estudiá seriosament en els meus llibres, y si no es oblidat pels dels altres, jo seré conegut; però com gat passa escamat per sobre les brases, també lleujerament ho han llegit, y per'axó no avanso gens en mon negoci; però si n'hi hagués algún que'ls tornés á repassar y si ficsés, bé estich segur que per medi de mos llibres podria posar el mon en bon estat.

—Lo que vos dich, Ramón, es per donarvos coratge, perque com no voleu aconsolarvos, al cap y á la fi arrivareu á fastidiarme. Per lo tant, escolteu, y veyeu si's pot fer lo que demaneu á ne'l Papa, perque no sembla pas que sia posible 'l probar nostra fé ni que troveu homes que s'entreguin per élls matexos al martiri anant á predicar á ne'ls malvats serrahins. Per lo tant, no vos deu pas estranyar que'l Papa y'ls Cardenals no vos vulgan concedir lo qu'ls hi demaneu, perque es un impossible.

—Si no's pogués probar la fé, llavors Deu no podria fer responsables á ne'ls cristians si no la volguessen mostrar á ne'ls infidels; y'ls infidels tindrian dret á quexarse de Deu, qui no dexaria demostrar per arguments la gran veritat á fi de que la inteligéncia ajudi al nostre amor envers la Trinitat y la Encarnació de Deu y pugua més y més resistir la falsetat. Jo he escrit el llibre del Passatge, hont he probat clarament com se pot recobrar el Sant Sepulcre y trobar

homes que vagen á predicar la fé sens temer la mort, y ¿qui cuidarà fer axó?

—¡Ah Ramón! Si's pogués demostrar nostra fé, l'home perdria'l mérit; per'axó es perque no convé que pugua esser demostrada, puix se'n perdria tot el bé. Y la causa de la perdua d'aquest bé seria la demostració que va contra'l mérit, que's obtingut per la creencia á la veritat que no's veu per la forsa d'arguments, sino sol-sament per la fé. Ademés, jo vos dich que la inteligencia humana no compren pas totes les virtuts de Deu que son infinites, car una causa finita no les pot contenir totes. Héus aquí per-que'l vostre rasonament me sembla flux y de cap valor....

—Ermítá, si l'home hagués d'esser cregut per éll matex, lo que vos preteneu probar seria veritat. Pero com que Deu creá l'home per esser en éll honorat, lo qual es un molt noble fi y de més altura que la gloria que l'home aspira adquirir, per axó tal rahó no val; y ja ha sigut demostrat més amunt que la fé se pot probar, si bé vos no ho compreneu. Y si's pot probar, no se segueix pas que la creatura compregua y continga al Sér increat tot sencer, mes sí entendre solsament lo que li ha sigut concedit, ab tal que l'home tinga gracia plena de Deu, memoria y enteniment, poder y voluntat.

—¿Cóm podeu creurer qu'un home predicant pugua portar á ne'ls serrahins fins al baptis-me? Ja que Mahoma ha ordenat que qui murmura de sa lley sia castigat, prohibintloshi les disputes sobre de tals qüestions? Per axó, me sembla un xich inútil l'anarhi; y ademés que'ls enviats tampoch sabrán parlar llur llengua ará-biga, puix aquest llenguatge es molt difícil y costa molt temps aprendrel, y per intérpretes, escassos profits se poden conseguir. Per lo tant, vos dono un consell, y es que vingueu ab mí á la soletat, y allí, retirats en una alta montanya, podrém pregar y contemplar á Deu.

—Ermítá, els serrahins se troban en un tal estat que'ls sabis no creuen pas en Mahoma per la forsa dels arguments, puix al contrari desprec-ían l'Alcorá perque no'ls ensenya pas á viurer honestament. Per aquesta causa crech qu'aviat se convertirían si algú els hi presentés discussió y per la forsa dels arguments els hi fes entendre la fé; y un cop convertits aquestos, ells matexos se cuidarian de convertir á ne'l poble. Ademés, tampoch se'ls pot exigir que tot seguit reneguin de Mahoma; y en quant al llenguatge, no es tant difícil d'apendre com vos sembla. Y en fi, qui

fá'l que pot, l'Esperit Sant li dona lo que li convé y l'ajuda per arrodonir sos projectes.

—Ramón, quan Deu volgué convertir el mon, enviá'l dó de llengues per medi del Espe-rit Sant, segons nos ho testifican de Cristo y dels Apóstols, de lo qual molt se'n ha escrit. Aquesta conversió anirá penetrant pel mon de tal modo que tots els homes estarán units en una fé, y al esser aquesta indivisible borrarà'l pecat, qui jamay més será convertit en el mon. Més en aquestos temps cada home ha defallit de tal modo en la fé, que Deu no vol pas que sia es-coltat per sos semblants.

—Deu sempre estima la veritat, y vol esser conegut y estimat dels homes, però sí que'n tot temps dexa á l'home la llibertat de fer el bé y'l mal, y no seria pas lliurer aquell que'n nostre temps no pogués procurar la honor de Deu y la amor á llur próxim.

Y per aquest estil va seguint la conversa entre en Ramón y l'ermitá, plorant son autor en aquest poema la desfeta del monastir de Miramar, que, segons sembla, no es pas per de-xadesa, puix acusa á un enemich que no vol nomenar.

Sols llegint aquelles paraules crues d'acusa-ció se pot copiar la intensitat de sa dolor, vejent afollada una de les obres mestres que més con-fiansa ell tenia.

En estil patétich y sentit clama en Lull en son Desconhort, cercant les causes perque no reexi la seva obra.

En realitat, donada la intensitat del senti-ment religiós en la edat mitja, quin tot ho mi-nava y ho vivificava, sembla estrany á primera vista que'l Beat Ramón Lull no fós escoltat, sobre tot en una época en que á cada cantonada surgia un nou apóstol predicant penitencia y mortificació, y quan les masses fanatisades se-guían ab imperturbable serenitat fins á la mort á ne'l primer agitador que les engrescava.

Els sigles XI, XII y XIII son els que donan el més grós contingent d'ordres religioses, dispu-tantse quina d'elles guanya per llur austeritat y rigor; y no solsament els homes, sino també les dones donen probes de mística temeritat. Entre mitj d'aquelles ordres que seguiren fidels á la Iglesia, ne nasqueren y se'n propagaren d'altres, com ja tenim dit, d'un fals ascetisme, degenerant en heretjies; y no obstant, també tingueren se-guidors, perque llurs apóstols y capdills tiraren de dret al cor, y trobant el terror abonat agita-ren els sentiments de la gentada, y aquesta fla-

ma abrandada pel foch de la eloquencia y per l'exemple de rares penitencies, envolcallat á voltes pel misteri, ajudá á que la gent, atreta per lo desconegut y encisada per fermes mortificacions, se llessés radera qui'ls predicava penitencia, sens pararse á distingir si seguí'l camí de Cristo ó'ls amples viarans de la heretjía.

En cambi'l Beat Ramon Lull, aquell home axut de carns, colrat pels sols de tots el paissos, auster ab son semblant d'altíssima contemplació y son cós magullat per penitencies extraordinaries, sembla tenia d'esser l'idol de la massa inconscienta; que sols sa posa mística, deuria engrascar la ingenua religiositat del poble, y no obstant aquest no's commou á son pas. En Lull tirava de dret á la inteligencia: ses armes eran probes y rahons, y per la multitut axó es un menjá fret: no la mou'l raciocini. Sols cal fullejar la Historia pera convences de que'l sentiment es l'úlich resort que belluga la gentada. ¿Com ho feu Pere l'hermita per axecar les creuhades?... Contemplém els grans agitadors y propagandistes que han vist els sigles, y tots han usat la mateixa arma, la única é infalible pera vencer una multitut. Sant Bernat, Sant Pere Damiá, Arnalt de Brescia, Savonarola y Sant Francesch, que segon un seu panegirista fou qui reuní més dots pera cautivar la sensibilitat y la ternura; éll encarná aquest element inefable qu'enlayra les ánimes fins á les esferes celestials. Aquella corrent, mansa però fortíssima, d'Assís arrastrá'l poble. La vida maravellosa del Sant, sa caritat abressada que comprenia tots els sérs, sa afectuosa comunicació ab la naturalesa, els prodigis que per éll y en éll obrava l'amor, la poesia inesplicable de sos més petits actes, eran crides y atractius pera'ls cors purs y les ments enceses; mes en Lull passá casi desapercebut pel grós públich; s'ha d'interessá ab vives imatjes la fantasia pera que l'enteniment quedi enlluhernat, y per'axó els novadors y visionaris sempre trobaren seguidors, fins les heretjies de carácter misteriós, práctic y sentimental encengueren l'entussiasme de les masses que llurs cuidaren de mantindre entre'ls prosélits.

Un doctor, un mestre, argüint ab sutilesa y minant el dogma, pot influir en l'enteniment dels sabis, dels conscients; mes un iluminat que predica pels cantons dels carrers y ensenya ab secret aparato ritus extraordinaris, domina'l cor y la imaginació del poble. Per axó sempre qu'en Lull predicá la fé cristiana entre la multitut,

y sempre que als infidels els dirigí sa paraula rohenta sortida de la encesa fornal de son cor, obrá conversions, obtingué seguidors, com nos diuen les histories que molts foren els moros convertits y rendits á sa unció evangélica; mes tot sol, trobava qu'era massa sol pera trevallar á la vinya del Senyor, y d'aquí sa déria pera interessar als poderosos y magnats pera que, ells que ho podían fer, facilitessen medis pera augmentar el nombre d'operaris; d'aquí que tractés en totes ocasions de convence'ls de son noble propósit, que'ls grans y poderosos escoltaren, però no s'hi llessaren ab l'entussiasme y fervor que'l nostre Beat hauria desitjat, perque élls no sentían l'amor á Deu ab aquella intensitat que la sentía en Ramon Lull; y no tenint aquest primer motor, se feya difícil la tasca del Procurador dels infidels.

En una paraula, la obra del Beat Ramon Lull, sols en apariencia no reexí, ni reexirá fins al fi dels sigles, perque continuament reix; es massa grossa pera que s'acabi en el trascurs dels temps, y aquestes obres que per sa magnitud no poden esser midades, tampoch poden esser contingudes en l'esquifit cercle dels sigles.

XXX

Son carácter, temperament, idiosincracia. En Lull personifica la rassa catalana.

El carácter, en sa acceptació més general y popularisada, es la manifestació extrínseca d'una qualitat sobre les demés; axís diem d'una construcció quins perfils sobresortints nos recordan les generacions passades, grega, romana, ó dels sigles mitjos, que té un carácter grech, romá ó mitjeval; d'una societat quina qualitat dominant es la especulació pels negocis, la amor á son país ó la concentració en sí mateix, que té un carácter trevallador, patriótic ó filosófic; y d'un individu diem que té un carácter violent quan l'orgull se sobreposa sobre les demés passions, un carácter afemellat quan la sensualitat el domina. Mes aquest concepte del carácter es sols una part desfigurada de lo que filosóficament s'enten per carácter.

El carácter, segons els grans pensadors antics y moderns, es una manifestació d'aquell hàbit que ha adquirit la voluntat de decidirse prompte y enérgicament, dominant totes les inclinacions y desitjos oposats, á obrar el bé mo-

ral fins en les més petites circumstancies de la vida; ó en altres paraulés: l'hàbit de la rahonable y prompta elecció del bé, traduït en una sèrie continua d'accions de la vida pràctica. (1)

D'aquí tres constitutius fonamentals del caràcter: primer, perque aquesta elecció de la voluntat sia rahonable, l'enteniment ha de conèixer, clarament y sens cap perill d'errar, el fi ahont s'han de dirigir les accions humanes y'ls medis d'ordenarles á n'aquell fi; segon, que la voluntat sia activa en tots aquestos principis morals, no solsaments en els negatius per evitar lo prohibitiu, sino també en els positius pera fer ó cumplir els positius, es dir, salvar la distancia del ordre especulatiu al pràctic; y tercer, evitar la més petita desviació cap al bé sensible, prenentlo com á fi; en una paraula: la sinceritat ó rectitut de mires, la fermesa ó perseverancia y la eficacia ó forsa pràctica, son les cualitats que distingexen en el caràcter, l'ordre del voler racional.

Considerat de aquest modo el caràcter, y no manco ó falsejat com l'estudia y ens el presenta la moderna literatura dramática y novel·lesca, el Beat Ramón Llull era un home de caràcter sencer, sens desviacions de cap mena; y encara qu'havia sigut un home sens fré en el plaher, també son arrepeniment fou sens mida, de modo que son caràcter agegantat tant se mostra en son sensualisme com en ses penitencies. Y era sencer é íntegre son caràcter, perque mostra en son procedir els tres fonaments que'l constituexen, actuantlos sempre en grau eminent.

¿Quina sinceritat y rectitut d'operacions no manifesta desde sa milagrosa conversió? La gloria de Deu y la salvació de les ànimes es son propòsit constant fins á bassar la sang per l' Amat.

Y per assolir aquest fi, ¿quina forsa y eficacia no hi descapdella? No plany els passos, ni'ls interessos, ni tot son valer; allí hont considera que hi pot trobar una ajuda, allá va per remouir les conciencies endormiscades: á ne'ls nobles, á ne'ls reys, prínceps, emperadors, bisbes, cardenals, papas, á les congregacions religioses, á les Universitats, á tothom interessa pera que l'ajudin á realisar son sant propòsit, y axó no una sola vegada, ni dues, sino continuament sens defallir, despreciant la manca de forses físiques, demostrant la més gran perseverancia y

(1) Mossén Joseph Baranera.—Assaig sobre'l caràcter.

fermesa sols comparable ab la dels més grans sants.

Y si del caràcter passém á estudiar son temperament, veurém sot seguit que té tots els elements morals y físichs del biliós, que's el propi dels genis y de la virtut en grau heroych.

Adornat d'una gran capacitat de concepció, de judici sòlit y reflexiu dominant la vivesa de la imaginació, estava predisposat á les meditacions fortes y abstractes. Son esperit infatigable no trobava obstacles. Son projecte atrevit de capgirar el mon y la activitat, constancia y audacia que pera conseguirho desplegó, diuen prou clar quin era son temperament modulad per la intensa gracia divina, que desvirtuá constantment els defectes que'n sí porta el predomini biliós en la economia animal.

Y ¿quina era sa idiossincracia, axó es, sa constitució física; son desenrotlló orgánich y la activitat ó forsa efectiva de sa vida?

A n'aquesta pregunta no's pot respondre d'una manera precisa perque no's conèx un retrato autèntich del Beat; pero casi podem assegurar que'l predomini del cor sobre tot el demés organisme deuria regular aquella vida consagrada tota ella y tots els moments á amar á son Deu y Senyor. La frecuencia en sos moviments respiratoris, la rapidés circulatoria per son sistema venós, son rostre moreno y begut de galtes, sos ulls brillants y encesos, son indicis d'aquella sa activitat infatigable que sempre demostrá.

Y un home d'aquesta naturalesa y d'aquest temps, ¿se'l pot presentar per tipo de la rassa catalana? Cal remarcar la constitució étnica, fisiológica y sociológica del poble de Catalunya.

Deya en Pella y Forgas en una conferencia donada l'any 1905 en la Federació Escolar Catalanista: «Del uniformisme geogràfic de les planes centrals de Fransa y Castella n'ha exit l'uniformisme polítich llatí, y per oposició á la varietat històrica y a la accidentació topogràfica de Catalunya, li corresponia una gran varietat en la organissació política.

«Corra desde per demunt de Berga (la serra de Cadí), per Solsona, Santa Coloma de Queralt, serra de Prades, fins al coll de Balaguer un macís de montanyes que dividex en dos el terrer catalá y'l caràcter dels homes: Els d'allá, tipos alts, escardalenchs y morenos, fan les *e* clares, oberres; els d'aquí, de físich oposat, parlan fent fosques les *e*. Els d'aquí tenen el caràcter individualista; el temperament d'aquells es més comunista.

«El tipo celta-galo, obert, expansiu, se troba á les comarques planes fàcils á les invasions; y en les comarques recloses com el Cardoner, Plá de Bages y Plá de Vich, tancat. Aquestos, els lacetans, ausetans y cerdans, han sigut sempre'l nervi de la nacionalitat, ja tractant ab Carlemany, ja batallant ab Almanzor y moderament ab Napoleón.

«Al desferse l'imperi carlovingi's comensá la organisació particularista al entorn del *castro* ab el Senyor feudal y'ls que hi tenfan comunitat de bens, ó bé al entorn de certs punts com Girona, hont es tradicional l'aplecli de gent, com ho demostran els restos de muralles ibèriques, romanes y de la edat mitja. Ve després un principi general d'unitat ab la monarquia, ab les Corts y la Generalitat. El comte pels casaments s'apodera de tots els comtats, y la Generalitat exten son poder per tota la terra catalana per medi dels diputats y la cobransa dels subsidis qu'havían votat les Corts.

«El rey, ó bé'l poder reyal, no podía, com la Generalitat, entrar per tota la terra, sino en virtut d'una declaració especial del senyor ó poder local. Axó motivá una gran sorpresa als enviats dels reys d'Espanya després de la unió de les corones d'Aragó y Castella.»

Sens dubte que'n la constitució y formació de tot sér intel·ligent, ja colectiu ja individual, son factors gens despreciables les llurs predisposicions, les circumstancies de la vida, l'atmosfera social que'ls rodeja, la llur educació, el clima, es dir, tots els elements que's poden encabir en els dos factors *temps* y *patria*, y d'aquest maridatge ne som fills el homes y els pobles, y axís quiscun es fill de son *sigle* y de sa *terra*.

Mes no perdém de vista que la rahó, la voluntat y la gracia divina son forces tan poderoses qu'están per demunt de totes les resistencies y dificultats que's pugan oposar á calsevol individu en plé us de ses facultats morals.

Nostra nacionalitat afermada sobre les generacions barbres, nascuda entre'l trasbals y agitació d'una lluyta religiosa forsa intensa, quedá vivificada, com tots els demés pobles que sentiren la regeneradora influencia del Cristianisme, per la fé catòlica, que fou l'ànima de la edat mitja. A n'axó debém afegirhi l'amor á la veritat y á la justícia que la rassa catalana ha realisat constantment en tots els ordres de la vida social, que, junt ab la independència y llibertat de que sempre ha volgut fruhir, l'han fet un dels pobles mascles y dignes de la terra.

Mes á Catalunya la potencia social del poble, prompte ofegá l'aristocràcia feudal, puix les classes mercantils é industrials pel llur trevall y activitat alcansaren riqueses y una regularitat de costums poch comuna entre'ls nobles y cavallers; d'aquí que aquells s'imposaren á n'aquestos, y axamplant els horitzons de llur ilustració el constant progrés, s'enrobustí llur civisme y enlayrá'l sentiment de la dignitat personal; y sortint allavors dels assumptos domèstics, sostingueren á la plassa pública y en el consell fortes discussions per la salvació de la patria, ocupantse dels negocis del estat.

La agitació dels partits, els sufriments dels individus, l'afany de trionfar de llurs rivals, la ambició d'arriar als empleus com testimoni de la confiança pública, no dexen jamay á les ànimes embotarse en aquell somni en quin s'engendran les baixes passions. L'home se sentia ciutadà, adquiría la consciencia de ses forces morals y físiques, midantse interiorment ab émul y fora ab enemichs; y al educar á sos fills, somreya ab la certesa de dexarlos un lloch á la societat y una esperansa pel pervindre.

D'aquest modo es com el nostre poble encertá el just medi de les formes de govern, puix es la més racional la monarquia paccionada quan está unida ab les institucions y organismes polítics que teníam á Catalunya; y mentres nosaltres gosavem d'una ampla llibertat democrática, els demés països vivían en l'estret cercol del cessarisme autocràtic, qui tant abusá de son absolutisme despòtic que'ls burócrates, al apoderarse del rodatje polític, trobaren la manera decorosa d'arreconar la monarquia á les golfes, fentla constitucional; y avuy, les democracies que's el govern de demá, ja amenacen ferma neteja y llensarse'ls trastos inútils. ¡Prou tristos recorts ne tenim á Catalunya de la tiranía despòtica disfressada avuy pels oligarques progressistes!

Catalunya está formada per puigs altíssims y singleres, serralades y planures, pichs y avenchs, estanys y congestes, gorjas y cascates, afraus y fondalades, boscatges y conreus, rius y torrenteres, prats y salzeredes, costes y riberes, aubagues y solanes: aquesta es la fesonomia catalana de la nostra terra.

La grandesa que mostra el terror de Catalunya, ahont lo ferreny, lo aspre y lo cantellut es amorosit per rialleses y gemades afraus estotxades en alteroses serralades, retrata'l nostre esperit ferm y decidit, aspre y franch, enérgich y

práctich, esbategant per entre aquestos relleus de virilitat: expansió y generositat, tendresa y sensillesa, germanor y humanisme.

Com á consequencia lógica, la rassa catalana s'ha anat desenrotllant individualista, feréstega y crua, però feconda y simpática. El nostre caràcter sempre se fundá en l'ampla basa del amor patri; es propi nostre'l sacrifici personal y'l mèrit á la activitat, la obra positiva y difícil, la germandat amorosa que no anula l'individu sino qu'aprofita el raciocini de tots y de cada hu.

Abdos elements, climatològich y ètnich, nos donan la catalana serietat, aquesta melangia similar al *spleen* de les regions del nort, segell semblant á la gebrada. Per éll riém, diu un autor, estant seriosos, y si tenim una expansió d'alegría, al moment es frenada per forsa misteriosa: el primer impuls cáustich del temperament llatí es sobtadament regulat pel tremp ceremoniós del escandinau, armoniós maridatge del Estesi que revolca les ones tranguloses del mar Jónich ab les envestides del Malstroon.

Les causes quines determinaren l'individualisme, qualitat característica de nostre rassa, son, segons en Pella y Forgas, ademés de la influencia que han exercit les diferents rasses que poblaren nostre terrer, la naturalesa pobre del nostre país, donchs allí hont la naturalesa es avara l'home ha de fer grans esforços per viurerhí; les continues invasions vingudes de la part de Fransa, com axís matex el ser la nostra terra fronterissa del Mediterrá, y més que res l'esperit colonizador dels nostres reys, que portavan al poble á fora y no cap endins de la Península.

Essent individualista, eran mirats ab predilecció els drets polítics referents á l'home, engendrant axó una percepció clara de la llibertat, qual existencia la consideravan inherent á la existencia del home. Donchs en axó nos avensarem, segons l'autor á dalt esmentat, qui ho demostra ab textos de les nostres constitucions y dels usatges, cent quaranta set anys á la célebre Carta Magna d'Anglaterra, que'n alguns punts está calcada en les disposicions de Catalunya.

Els drets individuals, avuy fanàticament proclamats, tambéls tenfam, pero amparats per la forsa y engrandiment de la colectivitat organizada: castell, municipi, gremi, corporació. Altre dels efectes de la llibertat, era la inviolabilitat del domicili particular.

Y respecte de llibertat moral del individu, cal rememrar que, informades les nostres constitucions del esperit católich, s'inspiravan en alts principis de tolerancia; cal saber que'n el sigle XI, els Usatges castigan al qui's burli ó fassi menyspreu de la religió dels juheus. Constituyan aquestos barris especials dintre la ciutat, essent una societat diferenta de l'altre; les manifestacions del culte católich havfan de trobarse ab les d'altre religió, y devant d'aquesta eventualitat estava prescrit que'l juheu ó serrahí qui topantse ab una manifestació católica no poguessen sortir del carrer per ahont s'esqueya passar, pogués resguardarse dintre'l sagrat d'una casa qualsevol, á fi de que no tingués de fer acatament á una religió que no era la seva. Axís nostres constituciones salvavan á Deu d'irreverencies y á sos enemichs d'acataments forsats.

Hi havia conferencies públiques de religió católica, á les que s'hi convidava als d'altres religions, pero may podía obligarse á ningú á entrar á la nostra, bax pena de cástich; en una paraula, el caràcter de les conquestes y dominacions de Catalunya era'l d'una ampla tolerancia en les idees y de respecte dels bens dels vensuts. A tot arreu, allá hont per tracte, herencia ó conquesta arribava l'amorós domini de Catalunya, era sempre estimat. Pero ademés de totes aquestes garantíes individuals, gosaven els nostres pares de determinades llibertats, algunes d'elles exclusives del nostre país. Efectes del individualisme son la emulació feconda, l'ambició mascle, la imitació franca de la activitat dels capdills vehins per assolir la meta hont ells han arribat y traspassarla; noble emulació, examen racional de tot; disciplina per les idees; un continuu obrar, rahonar y voler del individu; cohecció corporativa: eminentment positiu, creador, operatiu, trevalla, alsa, feconda, organisa. Era l'estat catalá considerat com un organisme que comensava la acció social, no en el individu considerat element simple, sino en la familia entitat orgánica.

En el Beat Ramón Llull podém comprobar la rectitut de sos propòsits, la tenacitat de ses resolucions, sa fidelitat al deber fins á la mort, tot armonisat per una mentalitat sintética; retret perque concentra y reflexiona, y l'idealisme y metafísica que li falta ho suplex per la educació que dona la religió católica; qualitats intellectuals y morals que integran l'individualisme catalá.

El mestre Llull á la Sorbona de París .

A últims de 1296, y complertament desenganyat de la Cort de Bonifaci VIII, marxá de Roma 'l mestre Llull cap á Génova ab l'intent d'embarcarse per anar tot sol á la conversió dels moros, ja que no havia trobat una disposició qu'afavorís sos desitjos.

No sabem per quina causa, ni'l P. Pasqual s'explica'l cambi soptal de sos intents, puix al poch temps d'esser á Génova, diu l'autor anònim, marxá á veurer el rey de Mallorca, y havent parlat ab Sa Magestat prengué'l camí de París. Aquesta visita á ne'l rey Jaume de Mallorca, diu el P. Pasqual, fou á Montpeller ó á Perpinyá, perque desde'l any 1285 estava desposseït de son regne, y si be per la concordia d'Agnani se li retornavan ses possessions, no s'efectuá aquesta restitució fins á 1298.

No sabem tampoch quin fou'l col·loqui d'en Llull ab son estimat rey en Jaume; mes creu'l P. Pasqual que'l principal objecte de sa conversa fou la reconstrucció del monastir de Miramar y sa intercessió ab el rey de Fransa pera que afavorís sos designis, y segurament que ab aquesta recomanació marxá á París.

A l'any 1297 ja era á París, ahont, diu l'autor anònim y coetani, llegí públicament sa Art y compongué molts llibres; ab aquestes breus paraules resta complertament ponderada la activitat y continuat exercici d'en Ramón Llull, com ja ho fa notar el tantes voltes citat P. Pasqual.

En aquells temps emprengueren una grossa empena les ciències físiques y naturals, puix eren cultivades per poderoses inteligències, essent el capitost el célebre francescá Roger Bacon. Entre aquestes apareixia l'Astronomia, que d'entre totes era la que més influència exercia sobre la exaltada imaginació de la gentada, contribuint els astròlechs ab llurs pronóstichs ab cert deix de profecia á mantenir la superstició popular; el Beat Llull, donchs, per desenganyarlos á tots, escrigué'l «Tractatus novus de Astronomia», manifestant lo mancat de fonament qu'estavan aquelles teories dels sabís astrònoms, al volguer explicar la influència dels astres sobre molts acontexements del mon social y moral.

A principis del any 1298, acaba'l nostre Beat el llibre rotulat: «Declaratio Raymundi per modum dialogi, edita contra aliquorum

Philosophorum et eorum sequacium erroneas opiniones, et damnatas á Venerabili P. Episcopo Parisiensi», que més breument s'anomena també: «Liber de Articulis Parisiis damnatis.» Aquestos son aquells 219 articles anatematizats per Esteve, bisbe de París, any 1226, dominica Lactare, y que solen ir relatats al final del Mestre de les Sentències, segons afirmació del abat cisteriench mallorquí.

En aquest llibre comensá'l nostre Beat á combatre á ne'ls averroístes, subjectantlo avans á ne'ls teòlechs d'aquella universitat, á qui califica de *columnes de la fe cristiana*, y afegex: que ab tota humilitat y devoció, á la manera qu'un débil criat pot suplicar á sos senyors molt nobles y poderosos, els hi suplica corretjixin, declarin, acceptin y ordenin lo que diu; puix encara que no ho ha disposat be, ni'l llatí es eloqüent, perque confessa que éll no es gramátich ni retòrich, no obstant espera que ho acceptarán, pulirán y hermozejarán, á la manera que l'artista embelleix la pedra preciosa que'n brut troba un pastor ó cassador.» Y finalment presenta aquell llibre á ne'l bisbe, canceller y rector de la universitat de París, y á ne'ls clautres de Teologia y Filosofia, protestant que ho havia escrit per amor á Deu y pel bé públich, «per quin treball y espero treballar fins á la mort.»

Acabá també allí, en la octava de la Asunció de la Mare de Deu del any 1298, el llibre «Disputatio Raymundi et eremite super aliquibus dubiis questionibus sententiarum Magistri Petri Lombardi». En aquest llibre, que llegí y ensenyá á París, seguint el método de la teologia escolástica defensá en qüestió especial la immaculada concepció de María Santíssima, essent el primer mestre de la Sorbona qu'escribint sobre'l Mestre de les Sentències haja clara y distintament defensat lo que avuy es dogma de la Iglesia catòlica, puix encara que s'ha dit qu'havia sigut el subtil Duns Scot, es lo cert que per aquest temps aquest no havia estat á París. Confesa en el prólech qu'estant á París, aplicat á l'estudi y abatut per un greu sentiment de veurer el mal estat del mon, sens lograr avansar en sa tasca de promouer com desitjava el bé públich de la Iglesia, y capficat per aquestos pensaments tot passejantse per les vores del Sena, s'atópá ab un hermitá, qui l'obligá escriurer aquest llibre; y en totes les 140 proposicions que resol, solventa les dificultats que s'hi poden presentar.

Després, en el mes d'Octubre del mateix any,

doná fi á ne'l llibre: «Arbor philosophiæ amoris». El motiu d'escriure'l es per veurer si pel modo de amar pot conseguir el gran bé que no havia pogut alcansar pel modo de saber, pera reduir tot el mon al servey de Deu. El presenta á ne'ls mestres y dexebles d'aquella universitat, pera que'l corretgexin si hi ha alguna falta y'ls servexi ensemps pera donar fruyts d'amor. Proposa posarlo en llatí y presentarlo al nobilíssim y molt bon rey de Fransa, y en francés per la nobilíssima, sapientíssima y molt bona reyna, pera que élls el fassen multiplicar y repartir en llurs dominis á honra y gloria de nostra gloriosíssima Mare la Verge Maria que's la Suprema Senyora del Amor.

Molts altres llibres escrigué per aquesta época estant á París, y en cap d'ells se descuida de proposá y persuadí la conversió dels infidels; y axís, al final del llibre «Principiis Teologiæ», exposa'l modo de tractar ab els mahometans; y essent la dificultat més grossa'l persuadirlos el misteri de la Santíssima Trinitat, diu, que, quan se'ls proposa que Deu, entenentse á sí mateix, concebex el Verb, qu'es son Fill, responen ells que d'axó no se'n seguex distinta persona produida, com se veu en l'home que se enten á sí mateix; per axó aconsella que'ls teólechs se valguin dels actes de la bondat, grandesa y demés perfeccions divines, puix d'aquestos arguments no'n poden sortir; y afegex: «jo, Ramón, ho he probat, y la experiència m'ho ha ensenyat, ja que no solsament sé l'aráb, sino que també he disputat ab éll, y llurs filosofhs no's poden defensar de les rahons que manifestan la divina Trinitat pels actes propis de les divines perfeccions. Quan els sabis serrahins ofhan les meves probes, que'ls hi desfeya llurs objeccions y'ls hi plantava unes máximes que no podían negar, me deyan que creyan ab aquella Trinitat que jo'ls hi probava, que's la que creu la Santa Iglesia Romana; péro me responían que jo no era cristiá sino heretje, perque ells se creuen que nosaltres creyém en una Trinitat que comensá en el temps, axó es, que quan Deu se vestí de la naturalesa humana dividí sa essencia en tres parts, una es el Pare, l'altre'l Fill y l'altre l'Esperit Sant; aquestes y altres tonteries pensan élls que nosaltres creyém; per axó es un deber de conciencia dels sabis y doctors de la Santa Iglesia l'anar á convencer á ne'ls sabis y doctors mahometans, perque si aquestos arriessen á creurer els articles de nostra fé catòlica, molts altres els seguirían.»

Durant tot aquest temps que estigué á París, instá varies vegades al rey Felip de Fransa pera que l'ajudés en ses empreses de convertir al mon, y sens dubte que s'emportaría falagueres esperances cada cop, quan li oferí y dedicá llibres y ab tanta assiduitat tornava á conferenciar ab éll de sos projectes, segons afirma l'autor anónim y coetani.

No olvidava, entremitj de tot el seu tráfeh sociólech-religiós y de son continuat estudi, els actes de virtut y perfecció cristiana habituals ja en éll; puix vivint en una ciutat, centre ja llavors de totes les irradiacions del mon civilisat, y en un temps en que'l rey de Fransa lluyta cos á cos ab el Papa, y que, per lo tant, la ciutat de París era camp obert é interessat ab els afers qu'allavors se disputavan l'atenció de tothom, el Beat vivia com en un desert després d'haver complert les seves obligacions ordinaries, y tot lo que no fós la conquesta del mon per oferirlo á Christo, poch el preocupava; y axís se despren de ses obres, que pels grans pensaments que tingué de son Amat, tenia'l cós malalt (Arbre de la filosofía d'amor; part 1, núm. 11), y que, demanant la salut, l'ànima no la volía per poguer continuarla en l'amor. «Uns homes dolents maltractavan y pegavan á l'Amich perque llohaba á son Amat, mes l'amich reya y'ls hi donava gracies per la honra qui le feyan.»

«L'amor y l'Amat (Part 2, núm. 5) obriren una porta, per la qual les semblances del Amat ab un més gran amor entressen en l'amor del Amich, y llavors l'Amich perdé son imaginar y sentir, perque fou arrobatat per l'excés del amor y amar. L'amich sentia gran materia d'amar, fam, sed, calor y moltes tribulacions per honrar, alabar y servir á son Amat, y l'amor s'alegraba perque tenia gran materia y ocasió d'amar á son Amat. L'Amich plorava perque veyá que'ls homes deshonoraban á son Amat en quan estiman més sa propia honra que la de son Amat; y reya l'amor perque l'Amich tingué motiu de plorar per amar la honra de son Amat. L'Amich perdé un diner, ab quin hauria pogut menjar y vestir; y son amor reya, perque l'Amich tingué ocasió de confiar ab el tresor de son Amat, que basta per tots els qu'esperan y confian en éll.»

Axís per aquest estil s'esten el P. Pasqual, acumulant les cites extretes del llibre «Arbre de la filosofía d'amor», pera demostrar que no minvava la perfecció ascética y mística del nostre Beat, per aquest temps, no obstant y estar

tant ocupat ab sos ordinaris quefers y la extrema activitat que sempre oposá per adquirir prosélits que'l secundessen en son portentós projecte.

També se pot apreciar son estat d'ánim y els sentiments que niaven en son cor, pel llibre «Cant d'en Ramón», escrit en 1299 á París.

Veyent que res podia avensar de sos projectes, marxá cap á Mallorca, segons diu'l coetani; però avans passá per Barcelona, com consta de son llibre «Dictatum Raymundi» que, segons en éll se llegex, comensá y acabá á Barcelona l'any 1299 de la Encarnació, dedicantlo al rey en Jaume II, rey de Catalunya y Aragó, qui's trobá á n'aquella ciutat juntament ab sa mare Ne Constansa, sa muller Na Blanca y sos fills, á principis del mes de Desembre de dit any, com se pot veurer en els Anals d'Aragó, llib. 5, cap. 40, d'en Zurita, que venían de Nápol's y Sicilia després d'haver guanyat en aquella fratricida lluyta efectuada per ordre del Papa contra son germá en Frederich.

Estantse encara úns y altres á Barcelona, y havent ja comensat l'any comú de 1300 y á petició del rey d'Aragó y de sa muller, escrigué'l Beat Lull son llibre d'Oracions, especie de manual piadós per apendrer de pregar y estimar á Deu.

Havent arribat junts á la capital catalana l'un de París y els altres de Sicilia, també junts se despediren pel mes de Mars, marxant allavors el Beat á sos quefers de Mallorca.

XXXII

Son viatge á l'Orient

En les immenses esplanades del Assia central, hi havia un poble nómada y groller que no vegé la llum de la civilització fins que'ls xinos, maniqueus, nestorians y budistas els hi portaren allá pel sigle II de la era cristiana, en la forma errónea y equivocada de llurs creencies. Els tungusos, turchs y tártres formaven aquells pobles barbres, que, destrossantse'ls uns ab els altres, conquistaren part de la Xina, y que's reuniren després bax la denominació comú de mongols. Llurs tradicions indígenes son molt contradictories y fosques, no sabentse casi res de cert fins en temps de Gengis-Kan en 1189. En 1203 s'aliá ab aquest poderós rey bárber el jefe dels Keraftas, el célebre cristiá conegut en la Historia pel *preste Joan*, qui l'aju-

dá en ses conquestes entre'ls pobles afins a son imperi.

El nom de Gengis-Kan se feu terrible, y al baxar á la tomba en 1222, dexava un imperi grandió's á sos descendents, haventse apoderat de la Persia, India, part de la Xina, destruint alguns reyalmes mahometans y havent penetrat pels regnes cristians del Cáucas.

El papa Inocenci IV, en 1245 y en el Concili de Lyó, decretá qu'anessen alguns missioners á convertir els tártres, haventhi marxat alguns frares francescans y dominichs.

Sant Lluís, rey de Fransa, en sa expedició á Egipte y á Xipre, intentá també llur conversió, envianthi dues embaxades especials sens resultats práctichs.

Per medi d'aliances y pactes se barrejaren més tart els cristians ab els tártres y mongols, puix uns y altres tenían á ne'ls mahometans per enemich comú; y aixís, per conveni del rey mongol Abaka ab l'emperador Miquel Paleólogo, enviaren en 1270 embaxada al rey Jaume I de Catalunya pera que'ls ajudés contra'ls moros; ja sabém el resultat d'aquesta creuhada empresa pel nostre rey en Jaume en els últims anys de la seva vida, tornantsen cap á Catalunya, després d'una tempestat haverlo llensat á Aigues-Mortes. Semblava tenir bones disposicions aquell príncep mongol, y potser alguna cosa se'n hauría conseguit, á no ser les divisions dels cristians de la Siria; ab tot, l'emperador Cubilay, indiferent en ses creencies y en possessió de la Xina, havia imposat el lamisme á sos mongols, mentres el papa Gregori X enviava missioners; pero la barbarie d'aquells pobles, la indiferencia dels xinos, la prevenció dels idólatres, la rivalitat dels nestorians que s'havían ensenyorit dels mongols, impediren els progressos dels missioners.

Havent mort envenenat Abaka, y després d'haver governat l'Persia un quant temps son germá que prompte fou destronat y mort, el succehí Argún, confirmat per Cubilay, qui atacá á ne'ls musulmans y declará la guerra á ne'l soldá d'Egipte (1284); llavors se presentaren altre volta els cristians d'orient á sa cort, sollicitant llibertar la Terra Santa. Escrigué á Honori IV, á qui's dirigiren altres embaxades en 1286; els acullí'l Papa ab grans honors, sobre tot després de les seguretats que li foren donades, de que'ls prínceps mongols tenían intenció de ferse cristians; mes respecte l'objecte polítich no's conseguía res. En 1289, el papa Nico-

lau IV envià á la Tartaria á Joan de Montecorvino pera que convertís á n'aquells prínceps. Després d'haver corregut la Persia y la India, arribá aquest religiós predicant á Caracorum, capital del imperi mongol, fundá allí dues iglesias, y batejá en pochs anys prop de sis mil persones. Havent demanat assistents que l'ajudessen, el papa Climent V hi envià set missioners francescans, nomenantlo á n'ell arquebisbe de Cambalik y primat d'orient. D'altres missioners hi foren enviats, venint notícies d'aquells llochs pintant el cristianisme d'aquelles terres ab colors més bonichs de lo que'n realitat era.

El rey de Persia, Argún, envià per aquest temps al genovés Biscarelo de Gisulfo, oferint de sa part ajuda pera recuperar la Terra Santa, y ab aquesta missió passá per les corts pontificia, d'Anglaterra y Fransa. La carta d'Argún al rey de Fransa, que s'ha conservat, es el monument més antich de la llengua mongola, tant en orient com en occident, com també les cartes xines marcades ab el segell son les primeres que ha vist l'Europa.

Les exhortacions no produiren altre efecte que una nova embaxada enviada per Argún en 1287, en atenció que'ls francesos cap interés tenfan en conservar relacions ab els tártres; y la veu del Papa, que no's cansava de manifestar les grosses ventatjes que la cristianitat ne reportaria, no era escoltada ni sentida entre'l bull de les passions é interessos particulars: axís es que de la Palestina sols ne sortiren missions pera convertir els infidels, puix els creuhats no veyan en aquesta projectada unió cap éxit sonat per llurs armes, mentres per altre part els prínceps mongols se refiavan ventajosamente dels socors dels cristians per abatre d'un cop á ne'ls mahometans, no obstant el poble hi era hostil é indiferent; axís es que abdues causes determinaren la decadencia dels mongols. Els turchs, introduits en els afers de l'orient com esclaus, acabaren per ocupar tots els tronos musulmans, gracies á ne'l fervor ab que abressaren la religió del Profeta, mentres que'ls mongols permanesqueren estancats y enervats per no haverse aliat ni ab els cristians, ni ab els mahometans.

Dels dos nous reys de Persia Canjatú y Baidú, el primer afavorí á ne'ls musulmans perseguint á ne'ls cristians, y l'altre seguí'l sistema oposat y fou derrotat (1284). Casán, que seguí á Baidú en el trono (1292), se manifestá hostil á ne'ls cristians fins al instant en que's casá ab la filla del rey d'Armenia; y haventse unit ab son

sogre, combaté al sultá d'Egipte, Nasser Mohamed, s'apoderá de Damascó y subjectá la Siria; de modo que grossa fou la satisfacció dels cristians, que fins de la Xina ne venfan per ajudar-lo, al matex temps que enviavan missatge á ne'l Papa y prínceps cristians, any 1300, pera que vinguessen á possessionarse de la Palestina. En Casán, entre tant, se vegé precisat á tornaarsen cap á Persia, perque se li havia rebelat son parent Baydón, y dexá per capitost á un moro, qu'havía desertat de les files del Soldá, ab l'encárrech d'entregar la Siria á ne'ls cristians que vindrían del occident; se feren el sort els prínceps cristians, á pesar de les amonestacions del Papa, puix com que'l que exercía l'hegemonía era'l rey Felip de Fransa y aquest estava enemistat ab Bonifaci VIII, d'aquí que sols pensá ab satisfer ses rancunies personals, dexant abandonats els interessos de Christo; no ho feu axís el nostre Beat, qui, cultivant á Mallorca la vocació superior ab que Deu l'havía afavorit, sabé la noticia, y á l'instant, dexats tots sos trevalls, se posá en marxa sens parar esment en sos anys, ni en les fatigues y llargada del camí.

Dexém qu'espliqui aquest viatge l'autor anónim y coetani: «Mentres Ramón estava axís treballant en la conversió dels infidels y en instruir á tots ab sos llibres, succehí que li arribá la noticia que corria de que Casán, emperador dels tártres, havia mogut guerra contra'l rey de Siria, haventho subjectat tot á son domini; lo qual haventho sentit en Ramón, y trobant en el port un vaixell prompte á ferse á la vela, s'embarcá cap á Xipre, y havent arribat allí, sapigué que aquella noticia havia sigut falsa. Allavors, vegent frustrats sos intents, comensá meditar per quin altre camí podria empleyar el temps que Deu li donava, no estant ocios sino aplicantse á n'alguna obra agradable á Deu y profitosa pel próxim, donchs s'havía imposat en son desvetllat cor aquell consell del Apóstol, que diu que no debém desistir d'obrar el bé, perque exercitantlo continuament lograrém á son degut temps una bona cullita; y lo del Profeta, que diu: anavan caminant y plorant mentres sembravan llurs llevors, mes després vindrán ab gran goig carregats ab llurs manats.

«Ab aquestes consideracions y á n'aquest fi demaná Ramón audiencia al rey de Xipre, y li suplicá ab molt d'afecte qu'obligués á n'alguns infidels y cismátichs, com son jacobites, nestorians y momminas que vinguessen escoltarlo en ses prédiques y que tinguessen discussió ab

ell; además suplicá al rey, y s'hi oferí éll matex, qu'executant allí lo que pogués pera la conversió d'aquells esmentats, se dignés enviarlo, en son nom, al soldá de Babilonia, qu'es moro, al rey d'Egipte y al de Siria, per instruirlos en la santa fé católica; mes el rey de Xipre poch se cuidá de totes aquestes coses. No obstant d'axó, en Ramón, confiant ab l'ajuda de nostre Senyor, que dona la paraula á ne'ls que predicán l'evangeli ab molta virtut, comensá varonilment sa tasca, predicant y disputant sens interrupció ab l'auxili de Deu y confont y acorralant á ne'ls heretjes. Havent ja passat algun temps en quin en Ramón anava predicant y ensenyant, volgué Deu nostre Senyor que caigués greument malalt, arrivant bastant atrapat.

«Cuidavan á n'en Ramón y'l servían dues persones, un clergue y un criat, quins, instigats pel mal-esperit, sens recordarse de Deu ni de la llur salvació, envenenaren á ne'l varó de Deu, ab ánim de posar llur malvades mans en sos bens y apoderarse d'élls; (1) mes en Ramón, axís que conegué que l'havían envenenat, ab gran humilitat y ab un cor molt manso els despedí de son servey. D'allí passá á Famagosta, ahont el Mestre del Temple, qu'estava en la ciutat de Limiso ó Limena, l rebé ab gust y alegrement, y'l retingué á sa casa fins qu'hagué recobrat per complet la salut.»

Aquell moro qu'havía dexat Casán y que s'havía establert á Damasco, vegent que no tenia ajuda dels tártres puix estaban dividits en guerres civils, ni'ls cristians venían, pactá altre volta ab el soldá d'Egipte y li entregá tot lo que tenia en son domini; y per'axó, encara que'l Beat Llull hi corregué immediatament que tingué noticia de que Casán s'havía apoderat de la Siria, quan arribá á Xipre, ja altre volta tornava esser del domini dels mahometans; héus aquí perque l'autor anónim diu que resultá falsa la noticia.

Mentres corregué per aquestes regions orientals, no estigué pas en vaga, puix además de la predicació y ensenyanza de la doctrina cris-

(1) El P. Pasqual fa notar que sens dupte per *clergue* no's deu entendre á n'aquí el que está constituit en tonsura eclesiástica ú ordre sagrada, sino á un secular que tindria literatura y entendria'l llatí, segons que'n aquell temps, y més en els anteriors, usaban el terme *clericus*, com ho advertex l'Illm. Angel de Nuce en la Crónica Casinense, en les notes á la vida de N. P. St. Benet, núm. 117.

Afegex també'l dit P. Pasqual, que'n l'exemplar llemosí no's diu'l fi pel que l'enveneraren.

tiana, com nos ho confirma'l coetani, escrigué varios llibres, y axís per élls veyém refermat el qu'estigué á Xipre, á Famagosta y á l'Armenia, segons se pot veurer per son llibre «Quid debet homo credere de Deo» escrit en la ciutat d' Alleas en 1301.

Sembla que'l Beat trobá per aquells reconcs cristians poch instruits en lo que debían creurer, y per'axó, com ho diu en el Prólech, escrigué per élls aquest llibre, en quin explicá principalment els catorze articles de la fé y'ls set sacraments.

Además, aquest viatge d'en Ramón Llull, queda confirmat per lo que éll matex digué en el llibre «De fine» escrit á l'any 1305, puix en la dist. 2, part. 3, afirma qu'estigué á Xipre y Armenia, y per'axó sabia que aquestes terres no eran pas molt sanitoses per tothom.

Sembla també que en aquest viatge estigué en una illa prop d'Alexandria anomenada Raised, de quina'n dona noticies en el lloch esmentat, com també en la de Malta y Rodas, ahont vegé que hi havia un bon port. (Dist. 2, par. 5.)

Cap més dato tenim de tot aquest viatge, ni'l P. Pasqual, tan diligent en cercarne, n'hi posa que'ls apuntats; de modo que'n concret poca cosa sabem del fruyt qu'allí va fer sa predicació, ni si tingué mes ó menys éxit sa influencia, ni si sa malaltia corporal fou de gran durada.

Respecte als tártres, podém dir que Aljatú, successor de Casán, any 1304, siguié batejat, mes abrássá després la religió de Mahoma, y poch á poch se debilitá'l poder de la Persia fins á confondre's totes aquelles regions dins l'islamisme.

Era l'any 1302, quan torná'l nostre Beat á Mallorca, com consta en els llibres escrits á n'aquesta época, per més que no ho diga l'autor anónim y coetani; y allí torná altre volta á sa feina habitual d'escriurer, ensenyar y disputar ab els molts mahometans y juheus que'n aquella illa sempre hi havían.

*
**

L'esperit guerrer de la edat mitjana, animat per una viva fé religiosa que havia portat á cap la grandiosa epopeya de les creuhades, s'estingí poch á poch, afeblit pel continuat contacte ab la lassitud dels pobles orientals; y á n'aquest scr axís caigut y feble s'hi arraparen les passions humanes nascudes de sa propia corrupció; axís es que'n 1290, sols á Sant Joan d'Acre quedavan les últimes despulles d'aquell colossal esforç de la Europa cristiana: allí hi havíal'

llegat del Papa, el Patriarca de Jerusalem, el príncep d'Antioquia, representant dels reis de Nàpols, de Xipre, de Fransa, d'Anglaterra, de les tres ordres militars, genovesos, venecians, catalans, pisans, armenis, mongols, cada hu ab llurs barris, llurs jurisdiccions, llurs diferents oficis, ab llur dret de sobirania, llurs rivalitats, ahont tothom manava y ningú obehía; prou Nicolau IV s'esforsava cridant una creuada per salvar l'últim baluart de la Terra Santa; mes ningú escoltà la veu del Papa, ni la dels oprimits per les onades mongoles, com ja hem vist, qui baxavan de llurs montanyes selvatges, y pel furor intolerant dels serrahins, qui també demanaren socós y ajuda sens que llurs germans d'Europa els sentissen, atrafagats com estavan ab les divisions de llur raquíca políti-queta.

El sultá de Babilonia Kalil-Asraf, s'apoderá de Tolemaida, yaquell grapat de braus, depasant llurs diferencias pera fer cara á l'enemich comú, se defensaren desesperadament contre'l barbre y odiós infidel, capitulant á la fi en 9 de Maig de 1291; y al mateix instant en que'ls mahometans s'apoderavan de Sant Joan d'Acree, la *Santa Casa*, en la que s'encarná'l Verb diví, fou trasladada per ministeri d'àngels desde Nazareth á la Dalmacia, entre Tarsato y Fiume, sobre l'Adriátich.

Després de tres anys y set mesos, axó es, á 10 de Desembre de 1294, fou trasladada altre vegada, prop d'Ancona, en un bosch propietat d'una dama nomenada Loreto, y vuyt mesos després á un altre lloch poch distant, el mateix ahont encara's troba avuy dins del temple. Aquest fou comensat pel papa Paulo II en 1467 y acabat en 1577 per Gregori XIII. És el santuari més celebrat del mon cristiá. Avans d'esser despullat de ses immenses riqueses, poseya 20 llanties d'or, regalades la major part per la república de Venecia, y 70 d'argent, ab moltes altres joyes de preuhat valor. (Novacs IV.-33.)

XXXIII

Sa déria científica-religiosa al començar el sigle XIV

Al morir el papa Bonifaci VIII, trobém al mestre Ramón Llull á Montpeller, trevallant afanyós com sempre y responent á la vocació divina que sentía intensament en son sí y qu'era com l'ànima de totes ses accions. A Montpeller, sa sagona patria, hont hi anava crexent la colla de dexebles y admiradors del Doctor Il-

luminat, s'hi sentía com á 'sa propia casa revol-
tat de tants amichs, á quins donava continua-
ment nous materials. Ara estava afanyosament
acabant altres llibres que després els hi esplí-
cava.

A l'any següent, ó sia en 1304, algunes de
ses obres son notades escrites á Génova; mes á
l'abril d'aquest mateix any, ja'l torném á trobar
á Montpeller escrivint, ensenyant y contem-
plant les excelencies de son Amat.

Després que Rodolf d'Habsburg hagué po-
sat l'imperi sota'ls peus de la Seu Apostólica,
fentse capitost de la causa güelfa, la Fransa, que
recullí la tendència absorvent del estat que ini-
ciá Frederich II, temé quedar soterrada si ara
l'imperi era qui defensés al Papa; axís es que
per rivalitat d'hegemonía promogué 'una nova
forma de la tendència güelfa, y des de Felip-
August qu'imprimex la forma absolutista, creant
l'estat modern Sant Lluís y extenen sa influen-
cia Felip l'Atreuit, quan pujá al trono Felip l'
hermós, si bé Fransa no es una monarquia ab-
soluta establerta per principis legals, no obstant
cap barrera s'oposa á son poder, y aquesta au-
toritat sens mida esdevé despotisme en mans d'
un tirá; d'aquí que'n Felip l'Hermós, sense esser
un geni, ni un home de talent previsor y sols
per donar satisfacció á ses caprichoses passions,
cambia l'aspecta del mon occidental porque sa
voluntat personal no té un contrapés legal que'l
deturi, y axís destrueix obres seculares, enruna
institucions no com un sociólech ó polítich d'
altura que treu lo vell é inservible sustituintho
per nous elements de vida, que si desfá es per
edificar de bell-nou acomodantse á les orienta-
cions del pervindre. Res d'axó hi veyém en la
obra destructora lenta y freda dels abogats y
banquers de quins se rodeja Felip l'hermós.

El papat revifa ses energíes ab Bonifaci VIII;
mes la estocada del rey de Fransa fou mortal,
y quan á n'aquell papa'l succehex Benet XI,
després d'haverse mostrat d'una clemencia exa-
gerada envers el tirá y sos satélits, mor al poch
temps envenenat en el convent de predicadors
de Perusa.

La lluyta entre güelfos y gibelins era cada
cop més sanguinaria, sobre tot pels estats d'Ita-
lia; el Papa com á forsa política estava ja en
decadencia, y'ls Papas qu'havían afavorida la
casa francesa á Nàpols y á Sicilia contra'ls reis
d'Aragó havent recorregut fins á la excomunió
y al interdicte, ara aquella Fransa autocrática
l'absorbía. Sa influencia arriba fins á Perusat;

y entre'l cónclave de cardenals dividits en dos bandos, els uns, els Colonna partidaris de Fransa, y els altres de Gaetani, partidaris de Bonifaci VIII que no s'ententan, triomfá per fi, al cap de prop d'onse mesos per la por á ne'l despòtich poder de Felip l'hermós, y fou elegit als 5 de Juny de 1305, el cardenal Bertrán de Got, arquebisbe de Burdeus.

La Cort francesa s'engoleix la Cort Pontificia y hereta la representació dels güelfos, mentre l'emperador Albert I encara no ha tingut temps de solidificar el trono, que ara de nou trontolla á les pretensions de Joan de Suabia, son nebot, qui reclama la herencia paterna. Per fi Albert I mor assassinat per son parent, qui fugitiu y proscriu vingué á demanar perdó á Climent V, el nou papa elegit. Frederich, que succehí á Albert en sos dominis d'Austria, aspirava á l'imperi; mes els principals electors, espantats pels ambiciosos projectes d'aquesta familia, donaren la preferencia á Enrich de Luxemburg, princep d'un estat petit que s'havía fet célebre en els torneigs.

Se volia obligar igualment á Frederich que restituís l'Austria á la casa de Bohemia; mes se presentá á la dieta ab tant nombrosa comitiva, qu'Enrich lo confirmá en ses possessions, puix necessitava del seu auxili per la expedició d'Italia y per l'adquisició de la Bohemia.

Enredats, donchs, els senyors, del Imperi en continuas lluytes y tots entre ells dividits, la tiranía de Felip l'hermós se feu duenya y senyora del mon occidental, de tal modo que fins á Flandes y als Paissos-baxos se dexá sentir sa verguessada; exasperats aquestos, y posant al frente en Joan comte de Namur, que desitjava venjar la presó de son pare Guido de Dampierre, presenta batalla contra'ls francesos conseguint una complerta victoria y morint en la lluyta en Pere Flotte y en Jacob de Chatillon, enviats allí com á governadors per Felip l'hermós. Cuatre mil parells d'espueles d'or penjades á la catedral de Courtray, donan testimoni de la sagnant victoria dels flamenchs. Felip l'hermós en persona volgué pendre les represalies; mes encare que guanyá, tingué de resignarse á tractar ab els flamenchs y tornarlos-hi'l vell comte Guido de Dampierre.

El nou papa, lligat per ferms compromisos ab el rey de Fransa, declará qu'establiria la Santa Seu á Avignon, ciutat que partenyia al comte de Provensa, bax la soberania feudal del Imperi, y nomenant tres cardenals, que'ls hi

concedí la qualitat de senadors, pera governar á Roma y les possessions pontificies d'Italia, comensa des d'allavors lo que'ls italians anomenaren el cautiveri de Babilonia. Respecte á les sis condicions que Felip l'hermós se diu li imposá, s'ha d'anar ab tiento y prudencia en admétreles com á certes, puix serfan sis inescusables crims de simonia. Villani, historiayre florentí, y molt interessat en desacreditar á ne'ls papas francesos, ho dona com á cert; Baluzio, Fleury, Hardion y Bertier, ho atemperen un bon xich. Feller no'n parla, y Novaes sembla dona credit á n'en Villani. Vegis lo que diu en Novaes en una nota: «Se troban les sis concessions en Raynaldy, any 1305. L'abat de Bercastel, en la seva historia de la Iglesia, tomo 13, pág. 252, impresa á Maestricht en 1782, acusa la corrent d'autors italians, sens exceptuar á Sant Antoni y á molts francesos, com á Spondé, Pagi, Dupin, Natal-Alexandre, Daniel y Fleury, perque enganyats y seduïts per Villani, historiador florentí d'aquell temps, ha cregut y publicat com verdaderes les promeses de Climent V al rey de Fransa. Funda sa opinió en la autoridad de cinch autors de la vida de Climent V, que millor se'ls podria anomenar panegiristes, y que, lluny de corroborar la *novela* de Villani, al contrari, descriuen la elecció de Climent V y la butlla dels cardenals electors, com una cosa molt senzilla y realisada ab les formes desitjades. Axís s'explica Bercastel; mes axó es suficient pera destruir la autoritat dels esmentats autors? Que ho dessidixin mos lectors.» (Novaes, IV, 58.)

El nostre Doctor Il·luminat, qui havia passat una curta temporada á Avignon, ahont pel mes de Desembre de 1304 hi escrigué'l llibre «De Concepcione Beatæ Mariæ Virginis» que's el monument més antich y acabat qu's troba en defensa de la Inmaculada, torna esser á Montpeller ja pel Mars de 1305 y escriu el llibre «De fine», ordenat á la conquesta y conversió dels infidels y á l'objecte d'oferirlo al Papa y princeps cristians. Anant el nou papa, qu'havía pres el nom de Climent V, cap á Lyó, ahont tenia d'esser coronat, passá per Montpeller (Zurita, llib. 5, cap. 68), y allí's vegé y tractá ab el rey Jaume II de Catalunya y ab el nostre Beat Ramón Llull; y entre altres cosas que tractaren fou que'l rey de la corona d'Aragó oferí al Papa, á instancies d'en Llull, sa persona, son reyalme, son trono y son tresor pera lluytar contra'ls moros tot el temps que fós conveniènt y que vol-

gués el Papa y cardenals; axís ho diu el Beat Ramón al final del llibre «Disputa ab Hamar serrahí», escrit l'any 1308.

Aquest col·loqui del Papa ab el rey Jaume II, sembla fou portat pel Beat, segons se pot deduir de ses paraules y de sos fets; puix avans de que'l Papa passés per Montpeller, havia anat en Llull á Barcelona á interessar al rey Jaume pera'l bé de la cristianitat.

Marxá després en Llull cap á Lyó ab el Papa, y allí en la iglesia de Sant Just, á 14 de Novembre de 1305, tingué lloch la coronació, que fou una cerimonia brillantíssima; el cardenal Teodorich Ranieri portá la corona pontificia de Roma, y hi assistiren: Jaume II rey de Catalunya y Aragó, Jaume rey de Mallorca, Felip l'hermós rey de Fransa, acompanyantlo Cárles de Valois y Lluís conde d'Evreux sos germans, y Joan duch de Bretanya. Un greu accident succehí durant la cavalcada, puix haventse desplomada una paret, s'espantá'l cavall en que anava montat el Papa, cayent aquest per terra, sortint ferits el rey de Fransa y sos germans y morint en el garbuix el duch de Bretanya.

Torna insistir el Beat Ramón Llull allí á Lyó, segons diu l'autor anónim y coetani, suplicant al papa Climent V lo qu'era necessari per la fé catòlica, axó es, que'l Papa fes edificar varios monastirs en quins homes devots y aptes aprenguessen les llengües dels infidels, pera poguer després á marxar á predicaroshi l'evangeli y la santa fé catòlica, segons el precepte de Christo á n'els apóstols, «aneu per tot el mon á predicar l'evangeli á tota creatura.»

Al mes de Janer de 1306, tornava esser á Montpeller el Beat tractant ab son mellor amich Jaume rey de Mallorca, cercant recomanacions pera'l rey de Fransa pera que aquest fes també de contrapés per inclinar la voluntat del Papa; per fi, avans del mes de Juny d'aquest any, el trobém ja á París.

El Papa, que se'n havia anat á Burdeus per restablir sa salut, passá després á Poitiers, en quina ciutat se celebrá una especie de congrés polítich pera tractar dels assumptos de Siria. El príncep mongol Aljatú, que de cristiá se feu mahometá, repensantse més tart, s'oferí á reanudar les negociacions ab els cristians, y axís es que's posava á la disposició del rey de Fransa ab doscents mil cavalls, altres tantes cargues de queviures y cent mil soldats. El Papa cridá á Fransa al gran mestre del Temple y al dels Hospitalers, ó sia, de la ordre de Sant Joan de

Jerusalém. Santiago de Molay, gran mestre dels templaris, vingué immediatament, essent fet presoner ab molts altres cavallers per Felip l'hermós, que temps há desitjava apoderarse de llurs bens; el dels Hospitalers se entretingué batallant encara ab els turchs per les illes de Xipre y Rodas, y per més que'l Papa protestá contra les arbitrietats del rey de Fransa, y volguent donar una ajuda á n'els reys d'Armenia y prínceps cristians del Orient, no pogué reanimar els esperits per empendre la creuhada.

D'aquelles tres ordres religioses-militars, la dels teutónichs, refugiada á Alemanya, s'engrandí després fins arribar á esser poder soberá; la dels hospitalers, escampada per les illes de Rodas y Malta, se conegué bax aquest últim nom per llarchs anys, y crech qu'encara se'n conserva alguna sombra; y'ls templaris tingueren el trágich fi que tothom conex, degut á llurs immenses riqueses qu'excitaren la cobdicia de Felip l'hermós.

Per lo apuntat podrém conixer quín era l'esperit del mon cristiá al entrar el sigle XIV. La societat, trasbalsada per les heretjies comunistes y ab les babarotes escéptiques dels monarques y senyors, comensá á afluxar en la fé, insinuantse la gangrena materialista, que prompte s'estengué en ales de la literatura que resuscitava'l mon pagá.

Els reys, aqueferats per sostenir llur independència y defensarse del llop de Fransa que tiránica y despóticament de tot s'apoderava, no sentían las veus dels Sants Pares qu'ls incitaven á la reconquesta dels Llochs Sagrats y á la penitència; els matexos Pontífices, vulgas que no, tenfan d'empunyar les armes per conservar llurs drets trepitxats. Una revolució constant mudá les coses del lloch y la fesonomia dels sigles anteriors; es una época de tránsició, el pas de la edat mitjana á la edat moderna, la aparició del Renaxement.

El Beat Ramón Llull, que á n'aquesta época redoblava sos esforços per inculcar sa déria científica-religiosa, y en dos extensos llibres exposava per miléssima vegada sos intents, no parava un moment de correr oferint al papa Climent V y al rey Felip l'hermós aquelles dues obres «Liber de fine» y «Petitio Raymundi pro conversione infidelium», y mentres per part d'un y altre rebía bones paraules y fermes esperances, el mon no comprenía la grandiositat de son cor ni la bondat de son intent. L'ànima d'aquella societat que's dalía desenterrant el paganis-

me, quedá enlluernada per la intensa claror de la fé, prenent per bogeries els deliquis amorosos de la caritat sobrenatural.

XXXIV

El mestre Lull primer defensor
de la Inmaculada

La pietat popular sempre ha tinguda una delicada preferencia per la Mare de Deu, y ab joia ha celebrat en tot temps el més enlayrat concepte de sa santedat. Respectuosament, la gent senzilla però moguda per l'amor á Deu, proclamá la Concepció Inmaculada de María ja desde'l principi del Cristianisme, y aquesta opinió se feu pas, sens dificultats, per entre les generacions creyentes.

Aquesta sentència piadosa, que la impugná Sant Bernat ab certeres restriccions, passá á les aules de les escoles; y mentres el poble piadós consagrava festes al Privilegi de María ab consentiment de la Iglesia, les inteligencies cultivades sentían certa repugnancia en admetre'l; y abocats els sabis sobre'ls llibres dels Sants Pares y Doctors, sostingueren que María sigué santificada avans de naxer, però de cap manera fou exempta del peccat original en el primer instant de son sér natural, lo qual avuy es article de fé.

Serias discussions originá en les Universitats aquest assumpto, sobre tot quan contra la Inmaculada batallavan teólechs eminents com Albert Magne, Sant Tomás d'Aquino, Egidi Romá, Alexandre de Hales, Sant Bonaventura, etc., mentres que pochi en nombre y d'escás saber s'inclinavan tímidament per la sentència piadosa, sens que ningú s'atrevis á defensarla públicament. Y aixís veyém que la celebració de la Festa de la Concepció de María, autorisada y tot per la Iglesia Romana, es antiquíssima, immemorial; tenía missa y ofici propis, y fins fou indulgenciada pel papa Sixtus IV ab els mateixos perdons concedits per Urbá IV als qui celebrassen ú ohissen l'Ofici del *Corpus Christi*.

No obstant, els sabis y doctors de la Escolástica, per boca del celebrat tomista del sigle XVI Guillém Estius, diuen: «se celebra la festa de la Concepció de la Verge en rahó d'haver sigut aquesta santificada en el ventre de sa mare, sia en l'instant de la sua concepció, sia després de concebuda. Y com es incert el dia, el temps, en que va esser feta aquella santificació, rectament la Iglesia fa memoria d'ella en lo dia aniversari de la Concepció.

»Uns altres responen, ab no menys probabilitat, que si's celebra la festa de la Concepció, no es per la qualitat ó modo d'esta Concepció sino perque la Iglesia vol fernos recordar ab una festivitát anyal del benefici diví que se'ns feu ab la concepció d'aquella de la qual ab el temps ne devía naxer el Salvador del mon. Puix hi han moltes iglesias que celebren la festa de la concepció de Sant Joan Baptista als 24 de Setembre, tant al Orient com al Occident, testimoniantho Beda y altres, no perque cregan que éll va esser concebut sens peccat, sino en memoria del benefici diví que reberem ab la concepció del qui naxía per esser el Precursor del Deu encarnat, com se canta en el mateix ofici de la Festa.

»Axi que en l'ofici diví de la Concepció de la Verge, que ara usa tota la Iglesia Romana (recordis qu'axó es deya á ne'l sigle XVI), no's fa cap esment, ni de la preservació del peccat, ni de la santificació, sino que's significa que's celebra aquella Concepció ab una solemnitat anyal, perque per medi d'ella comensá á alegrarse tot el mon. Y la rahó de la alegría allí mateix se troba, puix diu que per medi de la Concepció de la Verge nasqué'l sol de justicia Cristo Senyor nostre, ab altres rahons semblants. Donchs la Iglesia volia excitar de moltes maneres als fidels al recort dels beneficis de llur redempció. Ademés les indulgencies varen esser concedides, no á la opinió favorable á la creencia de la Concepció Inmaculada, sino á la devota celebració d'aquella festa.»

Y tot axó y altres coses diu l'ilustradíssim teólech Estius, valguentse de la autoritat y de les paraules de Sant Tomás d'Aquino, en sa obra «Guillelmi Estii in quatuor libros Sententiarum Commentaria», in dist. III, libri III, par. 5, per rebatrer l'argument dels partidaris de la Inmaculada Concepció, qui deyan, que ja que totes les iglesias celebravan la Festa de la Concepció de la Verge, no semblava recte que's fes aixís, si la Verge hagués sigut concebuda en peccat. «Pèro les opinions que esmenta en Guillém Estius, diu mossén Salvador Bové, estavan molt lluny de la *mens* de la Iglesia al autorisar y fomentar la Festa de la Concepció de María, puix no pretenia ella celebrar la santificació, sinó la mateixa Concepció, y precisament lo primer instant ó moment de la Concepció, y en consequència, era molt més, moltíssim més lo que'ns volía fer celebrar y recordar la Iglesia ab la festa de la Concepció, que celebrar y recordar ab

una festivitat anyal lo benefici diví que se'ns feu ab la concepció d'aquella de la qual, ab lo temps, ne devía naxer lo Salvador del mon. Y axó ho ensenyava la Iglesia clara y obertament.

«Les coses que pertanyen al culte están estretament lligades ab l'objecte del culte, y la antiquíssima Festa de la Concepció estava estretament lligada ab lo verdader objecte del culte que en ella's donava, qu'era l'haver sigut l'ànima de María preservada immune de la mácula del peccat original, per especial gracia y privilegi de Deu, *intuitu* dels mérits de Iesu-christ Redemptor, en lo primer instant de la seva creació é infusió al cos.

«Lo que dihém y afirmém, no es en virtut de deduccions nostres, sino per trobarho escrit axí mateix, y fins ab les mateixes paraules, en la Butlla dogmática del papa Pius IX, del any 1854. Veus aquí ses paraules:

«Quoniam quæ ad cultum pertinent, intimo plane vinculo cum ejusdem objecto conserta sunt, neque rata et fixa manere possunt, si illud anceps sit et in ambiguo versetur, ideo decessores nostri Romani Pontifices omni cura Conceptionis cultum amplificantes, illius etiam objectum ac doctrinam declarare, et inculcare impensissime studuerunt. Etenim clare aperteque docuere, festum agi de Virginis Conceptione, atque uti falsam et ab Ecclesiæ mente alienissimam proscripserunt illorum opinionem qui non Conceptionem ipsam, sed sanctificationem ab Ecclesia coli arbitrarentur et affirmarent.

«Neque mitius cum iis agendum esse existimarunt, qui ad labefactandam de Immaculatæ Virginis Conceptione doctrinam, excogitato inter primum atque alterum Conceptionis instans et momentum discrimine, asserebant, celebrari quidem Conceptionem, sed non pro primo instanti atque momento. Ipso namque prædecessores nostri suarum partium esse duxerunt, et beatissimæ Virginis Conceptionis festum, et Conceptionem pro primo instanti tamquam verum cultus objectum omni studio tueri ac propugnare. Hinc decretoria plane verba, quibus Alexander septimus decessor noster sinceram Ecclesiæ mentem declaravit, inquires: Sane vetus est Christifidelium erga ejus beatissimam Matrem Virginem Mariam pietas sentientium, ejus animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi ejus Filii humani generis Redemptoris, á macula

peccati originalis præservatam immunem, atque in hoc sensu ejus Conceptionis festivitatem solemnè ritu colentium et celebrantium.»

Qui primer y ab tot el vigor defensá la Immaculada Concepció de María publicament, fou el Beat Ramón Llull, sostenint no sols la puresa virginal de María des del primer instant de son sér natural ó concepció passiva, sino fins des de sa concepció activa.

De modo, que segons el Doctor Arcangélich, no sols l'ànima portá la santificació á n'el cós al informarlo, que's lo que avuy tots els fidels devém creure, sino que fins la materia de la qual aquest cós fou format, tingué, per gracia especial de Deu, una disposició á esser santificada, essentli llevat el *fomes peccati* ja avans d'esser vivificada per l'ànima racional y en el acte mateix de la concepció activa.

Aquesta es la opinió del nostre Beat, exposada en ses obres y d'un modo especial en el llibre «De Immaculata Beatissimæ Virginis Conceptione» y defensada en la Sorbona de París ja avans de que hi anés el subtil doctor Joan Duns Scot, qui fins ara havia passat per esser el primer defensor de la Immaculada Concepció de María.

La primera obra en quina l'Scot afirma'l privilegi de María es el llibre «Quæstiones subtilissimæ in quatuor libros Sententiarum Petri Lombardi», y, segons en Waddingo, fou escrit á Oxford, ó al menys comensat després del any 1300, any en que comensá á ensenyar en aquella Universitat.

Donchs, el Beat Ramón Llull en sa obra «Liber Principiorum Theologiæ», escrita entre'ls anys 1272 y 1274, acaba dient: «Completæ sunt Regulæ Principiorum Theologiæ patrocinio Beatæ Virginis Mariæ *sine labe conceptæ*, et auxilio ac gratiâ sui gloriosissimi Filii, in quo Natura divina et humana mirificè sunt unitæ.» En el «Magnus liber contemplationis in Deum», escrit també pel mateix temps, molts conceptes s'hi troban que fan referencia á ne'l privilegi de María.

Allá pels anys de 1283 y 1284, quan en Ramón Llull ensenyava á Montpeller y ensemps composava místicament arrebatat aquelles rohentes paraules «Del Amich y del Amat»: «A la Aurora espassejava l'Amich, y mirant el Sol que sortía, plé de goig comensá á cantar dient: del ventre virginal de la Aurora sortí mon Amat; qui en ella tacas hi vulga veurer, concebirá tenebres á ne'l Sol,» se li aparagué la Mare de

Deu ab son Fill als brassos, que li encomenà escrigués també en un llibre les virtuts de la Mare del Amat, y aixís ho feu en una obra composada l'any 1290 á Montpeller, anomenada «De laudibus Beatæ Virginis Mariæ», ó s'ha, l'llibre conegut per «Libre de Sancta María», quin original catalá ha trobat el Sr. Matheu Obrador, confessantla expressament exempta del peccat original en el capítol III, núm. 4.

En la «Lectura super Artem Inventivam et Tabulam Generalem», comensada á Nápoli l'any 1293 y acabada á Roma en 1295, en la Dist. III, part. 2.ª, quæst 127, pregunta: «Secundum quam oppositionem terræ prius incæpit nobilior Motus Firmamenti?», y en la solució contesta: «In Conceptione nostræ Dominæ Sanctæ Mariæ incæptus fuit nobilior Motus.»

El llibre del Arbre de la Ciència es del any 1295, y en l'Arbre quèstional (De las Questiones de el Tiempo de el Arbol Maternal) un dels dubtes se proposa y's soluciona de la següent manera: «Pregúntase, si en el Tiempo que Nuestra Señora fué concebida, fué concebida en pecado original? Solución: El pecado y la virtud son contrarios, y por quanto en aquel tiempo, en que Nuestra Señora fué concebida, començó la virtud á ser más fuerte y vigorosamente contraria á el pecado, que en el tiempo pasado; es necesario que Nuestra Señora haya sido concebida sin pecado.» (Edició de Bruselas, del any 1663, plana 519.)

Per manament superior, en 1304 sortia fra Joan Duns Scot d'Anglaterra pera graduarse de Doctor en la Universitat de París, y quan després, des d'aquella càtedra, divulgá la sentència de la Concepció Inmaculada de Maria, ja'l nostre Doctor Arcangélich l'havía defensada valerosament, desafiant l'espectació general dels doctors y mestres, quan en 1286 ensenyá públicament en aquelles matexes aules per exprés manament del canceller Bertoldus. Y esplicant per segona volta sa Ars Magna en la matexa Sorbona en 1297, tot fent els comentaris á ne'l Mestre de les Sentències, quines explicacions després escribía, composá la obra «Disputatio Raymundi et Eremitæ super aliquibus dubiis quæstionibus Sententiarum Magistri Petri Lombardi», acabada d'escriurer á París, en l'octava de la Assumpta del any 1298. La quèstió 96 es la següent: «Utrum Beata Virgo contraxerit peccatum originale», y discutida *modo scholastico*, y presentats y refutats els arguments contraris á la tèsis que senta al comensament,

acaba: «ergo concluditur quod Beata Virgo non contraxerit originale peccatum, immo fuerit sanctificata scisso semine, de quo fuit, á suis Parentibus.»

Aixís, donchs, segons el document del celebrat historiayre Damiá Cornejo y quina autenticidad está diligentment provada, en Joan Duns Scot no ensenyá á la Sorbona de París avans de 1204, perque fins á n'aquesta data no hi aná; mentres que'l Beat Ramón Llull, segons tenim manifestat, ja havía vulgarisat dita creencia per les aules no solsament de París sino també en altres Universitats y Estudis Generals. De manera, que al sortir en Duns Scot d'Oxford, ja feya anys que á la Sorbona el Doctor Arcangélich hi ensenyava públicament la Concepció Inmaculada de María. A vista d'axó, el P. Pascual no te inconvenient en afirmar lo contrari de lo que's creu generalment, y diu que no es el Doctor Sobtil, sino l'Arcangélich, el primer dels comentaristes de Pere Llombart qui en la Universitat literaria de París defensá y ensenyá públicament que María fou inmaculada en sa concepció. Aixís ho confirman també altres autors, com son el francescá P. Alva, el jesuíta Ferrán de Salazar, el doctor Benet Plaza y altres.

En una paraula, quan el sobtil Scot pronunciá'l famós argument «potuit, decuit, ergo fecit», el Beat Llull ja l'havía descapdellat en ses obres.

A Catalunya, la creencia en aquest misteri s'havía arrelat fonament en la pensa de la gentada, y fou tant gran la influencia del Beat Ramón Llull pera propagarla que fins la casa reyal, devotíssima ja de la Mare de Deu, en la persona del rey Jaume II doná, desde Valencia á 14 de Mars de 1304, un edicte en favor de la Inmaculada pera evitar els escándols y ensanyaments furiosos contra'l Privilegi de María de les troncs y càtedres.

Per acabar, posaré unes curioses notes degudes á la diligent paciència de mossén Joseph Mas y Domenech, actual archiver de la Seu de Barcelona. Diu dit senyor: «Governava la dióccesis de Barcelona l'insigne prelat, devotíssim de la Mare de Deu, don Arnau de Gurb, quan un dels canonges de nostra Seu, singular enamorat de la sens taca original, Nostra Dona Santa María, don Bertrán de Molins, domer, ab repetides instancies demaná al venerable bisbe la institució de la festa de la Concepció de la Verge María, á quin li senyalava les ren-

des convenients. Considerant quan pía era la susdita petició y digna de tota lloha, el dia 4 de novembre de 1281 el bisbe instituí la festa de la Concepció de María Santíssima, la que devia celebrarse quiscun any á la Catedral y á tot el bisbat de Barcelona, firman la escriptura que's guarda al Arxiu de dita Seu el memorat bisbe y Capítol de canonges, á má del notari públich de Barcelona y de dita Catedral, Pere Marqués.»

L'altre nota diu: »A 27 de novembre de 1403 firmá el rey Martí l'Humá, trobantse á Valencia, una carta endressada al Bisbe, qu'era Frá Joan d'Armengol, y al Capítol de la Seu de Barcelona, dientlos hi que s'esmeressin en fer la solemnitat de la professó y ofici de la Concepció de la Verge María, á qual fi els hi enviava la Verónica de la Verge, per medi de mossén Pere Bangut, capellá de sa capella reyal, pera que fós á Barcelona'l día de la Concepció; de qual document n'oferim un trasllat del original que's guarda al notable Arxiu de la Seu de Barcelona, ahont també s'hi conserva la sagrada imatge de María, que's creu esser la que doná l'esmentat rey Martí.

«Lo rey. Jasia per altres nostres letres vos havíam scrit pregantvos et encarregant que ab aquella maior reverencie que á nosaltres fós possible, entenessets en la processó et ofici de la solemnitat de la festa de la sagrada concepció de nostra dona Sancta María, la qual se acostuma celebrar en lo nostre palau major daqueixa ciutat. Empero car veem esser molt propi, per decorar et ennobrir la festa et solemnitat damunt dita, que la verónica de la dita gloriosa verge la qual nos havem aquí, sia aquí lo día et festa de la dita solemnitat, tramenem aquí aquella per lamat capellá de la nostra Capella mossen P. Banyut, al qual havem comanades algunes paraules queus dirá de nostra part sobre la dita solemnitat faedora. Per queus pregam tan affectuosament com podem, que donan fe et creença á tot ço quel dit mossen P. vos dirá de nostra part sobre los affers damunt dits, entenats en fer la dita solemnitat, segons be havets acostumat tro aquí, et millor si millorarhi podets. Certificantvos que daço ultra quen retrets vostre deute á la dita gloriosa Verge, ne farets á nos plaer et servey molt grans. Dada en Valencia sots nostre segell secret, á XXVII dies de Noembre, del any MCCCIII. Rex Martinus.— Als venerables pares en Christ et feels nostres los Bisbe et Capítol de la Seu de Barchinona.»

B. Arx. Cat., T. I de Cartas Reals, n. 47.—Caresmar I, 1403, n. 8 (des 1234 á 1771. T. I-2.)

XXXV

Discussió á París del mestre Llull ab el subtil Scot.

Era l'any 1306 quan en Llull arribá altre volta á París. El dubte averroísta s'havía ensenyorit ja d'una gran part dels intellectuals, y la efervescencia de les Academies y demás centres de ensenyansa era grossa; per altre part, la fé y la intuició populars s'aferravan cada día més en la piadosa creencia de la Inmaculada Concepció de María, objecte també de continúes discordies y enceses inquinaes. El mon de les idees penetrava ja en l'atri del Renaxament.

Per aquell temps un jove francescá anomenat Duns Scot, entusiasitava á ne'ls escolars de la universitat parisenca per sa ciencia y per sa pietat. Havía arribat á París precedit per la llegenda y envollallada sa fama per fets miraculosos. Nat á Irlanda en 1274, segons la opinió més probable, y en el moment en que moría Sant Bonaventura, passá sa infantesa sens donar ni una guspíra del gran talent que més tart havia de manifestar, sino molt al contrari, puix la llegenda el pinta mitj tonto y casi estúpít, ja que ni podia apendrer els més senzills elements de la ciencia, de modo que tant sos pares com sos mestres estavan desencoratjats.

Mes el noy tenia una gran devoció á la Mare de Deu, y un día en que, tot plorant, li suplicava que li enviés un raig de llum per aclarir les espesses tenebres de sa inteligencia, se dormí al peu d'un arbre, y apareguentli en el somni la Verge María, li prometé'l dó de la inteligencia ab la condició de que fós son sirvent y defensor durant tota la seva vida. Desde llavors, grans progressos feu en l'estudi el noy Scot, sorprendent á tothom. Com el Beat Ramón Llull, fou il·luminat, es dir, Deu nostre Senyor doná tota la forsa intensiva á la llur potencia racional.

Un biograf del nostre Doctor Arcangélich fa notar oportunament algunes semblances entre aquest y el Doctor Subtil. Com á n'en Ramón Llull, María presenta son fill á Duns Scot: axó li succehí en una nit d'éxtassis; l'ànima abusada del jove entonava els versets del cantic: «¡Ah! no ets tú'l meu germá? no ets tú qui s'alimenta dels pits de ma mare? surtiré al defora per petonejarte quan te trobi.» La Verge compregué les paraules del elegit, que ja ru-

blert de benhauransa volgué complaurel també en son ardent desitj, axís es que li entregá son fill pera que'l pogués estrenyer y guardar entre sos brassos per alguns breus instants. Des d'aquell jorn, en Duns Scot mostrá son agrahiment á María consagrantse á la més estremada pobresa, alimentantse sols de pá y aigua, y cobertes ses carns per la grollera túnica del mendicant, marxá nusos els peus.

Com en Ramón Llull, y al contrari de lo que feyan els altres doctors d'aquella época, gosava, surtint de les universitats, anant á portar á n'els humils y en llur llenguatje la paraula de Deu, obrintloshi axís llur esperit incult á la llum de la veritat; en aquells instants oblidava les encarcarades formes silogstiques de la ciencia, y ab paraula senzilla y ab exemples se feya compendrer pera que tothom pogués conixer y estimar á Deu.

Waddingo compta que'n certa ocasió, anant el Doctor Sobtil per un camí, sentí un pagés que renegava de mala manera. Acostantseli l'increpá per sa mala llengua, recordantli que agraviava á Nostre Senyor. El pagés, qu'era devot de la predestinació, va contestarli: ¡Axó ray! Deu no s'hi posa ab aquestes coses, perque si'm tinch de salvar ja'm salvaré, y si no, es per demés que fassi ni que digui. Scot, prou avesat á la discussió, va dirli sens inmutarse: Bé, molt bé, bon home; mes, si Deu té predestinades les coses ¿per qué passeu tants afanys semblant aquest camp? Si té destinat que naxi la llevar ¿per qué amohiarvos? Y si Deu no vol que surti ¿per qué li tireu, si també's perderá? Aquesta observació conngué á n'aquell home, y d'allavors en envant fou un católich exemplar.

D'aquest matex modo y ab aquest tó familiar, explicava en Ramón Llull el lliure albir á n'els moros fatalistes que campavan per Mallorca y altres terres, després d'haver disputat d'alta filosofia ab llurs sabís y doctors.

Crexé en virtut y saber dintre la ordre francescana el venerable Scot, y ensenyant en Oxford fou tant gran sa fama que els tres mil alumnes que ordinariament assistían á n'aquelles aules de Filosofia, pujaren fins á trenta mil. Ocupá després la cátedra de Teología, substituint á ne'l sabi y respectable frá Joan Guillém Varron, quan aquest marxá á París.

Segons un document que treu en Cornejo, y quina autenticitat está diligentment provada per Rodulfus, Waddingo, Lorte, Araldo y altres, sabém que'l General de la Ordre francescana,

frá Gonzalo de Balboa, ordená, á 18 de Novembre de 1304, que l'Scot sortís d'Oxford y anás á París pera esser presentat pels graus de Batxiller y Doctor de la Sorbona.

Ses noves teoríes, filles del geni, havían enlluernat á n'els sabís; sa assombrosa seguretat y sobtlesa'l fan temible á sos adversaris; y al descobrir belleses inesplicables en el camp de la teología, es l'admiració de tots.

El Beat Ramón Llull assistia á les classes que á la Sorbona donava le Scot, y unes vegades feya mostres d'aprovació ab el cap, y altres, de no aprovar lo que ohía. Contrariat ab axó el Mestre, y per humiliar al presumtuós dexble, li feu aquesta senzilla pregunta: Dominus, quae pars?; la paraula *Dominus* (que vol dir Senyor), quina part de la oració es?

En Llull s'axeca, y ab tota naturalitat respon: Dominus non est pars, sed totum; lo Senyor Deu no es cap part, sino qu'es lo tot de totes les perfeccions. Y comensant á descapdellar aquest tema, s'endinzá magestuosament explicant son grandióis sistema de la Ars Magna, dexant admirats á n'els condexbles y sobre tot á n'en Duns Scot.

D'aquí nasqué una grossa amistat entre l'un y l'altre, els qui tingueren moltes conferencies en que tocaren, com es natural, moltes qüestions filosófiques, convenint l'Scot en que'l procediment científich qu'ensenya la Ars Magna, es complertament adequat á ne'l nostre natural modo de rahonar.

D'una qüestió especial s'ocuparen ab preferencia, y fou la relativa á la Concepció Inmaculada de la Verge María. ¡Ab quina fruició li repetiria aquelles paraules que posá en boca de María, en el llibre «Benedicta tu in mulieribus»: «Sápigas, oh fill meu, que la llengua humana no pot manifestar les obres divines que penetran á l'ànima santa per medi de la memoria, del enteniment y del amor; jo sols te'n puch explicar una molt petita part, y encara per semblances. Ja pots pensar, fill meu, que quan vaig sentir á l'àngel Gabriel que m'anunciava tant bona nova, dientme que portava la embaxada de part del matex Fill de Deu: Jo vos saludo, plena de gracia sobre totes les dones; quan mes entranyes comensaren á alegrarse, quan ja'm sentí mare, pots pensar de quánta gloria y plaher s'inundá tot mon sér. Sápigas, fill meu, que resplandía més que'l sol, era més blanca que la neu y irradiava més calor que'l foch, perque he portat nou mesos dins mes entranyas virginals.

Aquell qui omple el sol de resplendor, la neu de blancura y'l foch de calor; jo portava Aquell que'm porta á mí y sosten el cel y la terra. ¡Considera de quánta gracia, virtut y plaher vaig esser plena!....

«Aquell qu'es la joya y la benahuransa de son Pare celestial y el goig dels àngels, era meu, jo'l tenia en mes entranyes.... Fill meu! haig de callar, perque la llengua no té virtut ni poder suficients per manifestar ni una mínima part de la plenitut y de la gracia que vaig rebre del Fill de Deu després d'haverlo concebut.»

Y aquell altre enamorat de la Verge Santíssima, ¡quín goig no sentiria al escoltar á son interlocutor ensalsant la dignitat de Mare de Deu! ¡Y cóm, tremolós, y emocionat, li exposaria son pensament respecte'l Privilegi de la Inmaculada Concepció, ab tots sos dubtes é indecissions!... Dubtes é indecissions que li tragué el Beat ab poderosíssimes rahons. «La Verge María havia sigut engendrada per un pare y concebuda per una mare qui havían contret el pecat original com tots els demás sérs humans; mes Deu, haventla predestinada y escullida per esser sa mare, santificá y purificá el semen del qu'havia de neixer y les entranyes qu'havia d'organisar el cós que més tart engendraria'l Fill. La concepció de la Verge fou ensemps natural y miraculosa, perque fou santificada per la sabiduria, poder y amor de Deu. Ella de sos pares no'n prengué pas el pecat, mes l'Esperit Sant prepará'l camí de la encarnació per medi de la santificació, com el sol prepara'l día per la aurora.

»Adam y Eva estavan en estat de perfecta inocencia en l'instant de la creació, y axis visqueren fins que pecaren, quina faca passá á tota llur descendencia. Quan per medi de la Verge Santíssima devia comensarse la *recreació*, convenia que tant l'home com la dona estessen simple y continuament en estat d'inocencia, es dir, desde'l principi fins al fi, puix de lo contrari la *recreació* no hauria pogut comensarse.

»Ademés, el Fill de Deu no podia pas encarnarse en un cós contaminat pel pecat, puix Deu y'l pecat no poden tenir concordancia en un matex subjecte; la Verge havia de tenir el més alt grau possible de virtut, de bondat, de grandesa y de totes les altres qualitats pera rebre al Fill de Deu, qui per la encarnació dona'l millor testimoni de sa bondat, de sa virtut y de sa magnificencia; puix d'altre modo no hi hauria hagut pas entre Deu, el seu Fill y la Verge María la més gran concordancia possible.

»Per fi, la Mare del Salvador devia esser benehida entre totes les dones, tant després de sa concepció com després de son naxement; si sa concepció no hagués sigut immaculada, per sa naxensa hauria sigut igual que les demás dones, ja que com elles hauria participat del pecat original.»

Aquestes y moltes altres coses sabem per llibre «Dominus, ¿que pars?, sive Disputatio Raymundi cum Scoto», qu'escrigué en Llull en aquesta ocasió.

Els dos doctors s'havían comprés y esgrimian la ciencia com arma poderosa pera conquerir la gloria de Christo aquí en la terra; en Llull li llegí son tractat de la Inmaculada Concepció, y le Scot, havent enrobustit son esperit, no dubtà en pendre part en aquella sorollosa discussió entre frares menors y frares predicadors ahont se discutí la Inmaculada Concepció de María.

Pasant en Duns Scot per davant d'una iglesia sobre quin portal s'hi dressava una estatua de la Verge, tot anant á n'aquella assemblea, s'agenollá y dirigí á María aquelles paraules: «Dignare me laudare te, Virgo sacrata. Da mihi virtutem contra hostes tuos», y la imatge somrihent abaxá'l cap en senyal d'assentiment. La lluyta fou llarga y enconada; els frares menors foren fidels intérpretes y defensors del fervor popular. Scot dominá la situació; infatigable, tenia una resposta per tots els arguments de sos adversaris, refutá llurs silogismes y n'hi oposá d'altres incontestables. El doctor Sobtil, y ab éli tota la escola francescana, vencé la opinió contraria dels més enlayrats doctors de la ciencia; la Iglesia, després de més de quatrecentos anys y per boca del Papa Pius IX, decretá, en 8 de Desembre de 1854, dogma de fé la piadosa creencia de la Inmaculada Concepció de María.

XXXVI

Viatge apostólich á Bugía. — Presó y naufragi.

Veyent el Doctor Arcangélich que no lograva á París lo que desitjava respecte á son constant negoci, marxá decidit cap á Pisa (1307) y d'allí á predicar la fé de Christo á ne'ls moros; mes no sabem per qué s'aturá á Mallorca, segons diu'l coetani, arrivant per fi á Bugía. Segons costum del Beat Ramón, practicada ja en altres ocasions y conforme ab lo qu'escritu en son «Desconhort» y altres llibres, probá prime-

rament y d'amagat, la instrucció particular d'alguns moros, persuadintlos ab vives frases á dexar la ley de Mahoma y acullirse á la fé de Christo; y després que'n hagué convensut alguns, despreciant el perill de la mort y sols portat en ales del amor que'n son cor niava envers son Amat, sortí á la plassa de Bugía.

Per explicar el P. Pasqual son treball apostòlich en aquesta ciutat moresca, se val de la relació del coetani y del llibre del matex Llull «Disputa ab Hamar serrahí», en quin hi descriu lo qu'allí li passá; axís, donchs, seguint á ne'l religiós cisteriench y comensant per lo que'l nostre Beat diu en el prólech d'aquell llibre: «hi havia un cristiá que sabia la llengua arábica, anomenat Ramón, qui feya molt temps treballava pera que'ls infidels se convertissen á la santa fé catòlica y que la terra santa en que Jesuchrist visqué y morí fos recuperada dels serrahins, feu cap á una ciutat de moros anomenada Bugía.

«Posat, donchs, el Beat Ramón á la plassa de Bugía, comensá predicar y llohar la santa fé catòlica, dient que sols ella era verdadera, santa y agradable á Deu, y en cambi que la dels mahometans era falsa, errònea y perversa; axís comensá descapdellar el fil de son discurs, rodejat d'una grossa multitud d'infidels que s'anavan apropant, y éll, ab sa paraula fàcil, vibrant y vivament emocionant qual altre profeta, els anava convencent de que s'acullissen á la fé de Christo; mes d'altres ab gran esvalot comensaren á maltractarlos, posaren llurs mans sobre d'éll y volían matarlo á pedrades. Sapigut aquest escándol pel mufti ó principalment ministre de la ley, enviá sos agutzils pera que l'agafessen y li portessen. Essent en Ramón devant del mufti, aquest li preguntá: ¿Cóm es qu'ets tan boig de volguer impugnar la verdadera ley de Mahoma? ¿No saps qu'aquell qu'axó's proposa ha de morir? Y li respongué en Llull: El verdader sirvent de Deu, que sap bé la veritat de la fé catòlica, no ha de temer els perills de la mort corporal pera manifestar la verdadera fé á ne'ls infidels, qu'están en error, pera portarlos á ne'l camí de la salvació infiltrantlos hi la vida espiritual en llurs ànimes. Respongué'l mufti: En axó dius la veritat; mes ¿quina es la ley falsa y errònea, la dels cristians ó la dels mahometans? Si creus tu que la ley de Christo es la verdadera, y falsa la de Mahoma, me plauria sentir tes rahons, si es que'n tens alguna que ho probi necessariament; puix aquest mufti era un home fa-

mós y sabi en filosofhia. Respongué en Ramón que á n'ell també li plauria, y li digué: senyala un lloch convenient ahont pugues reunir á tots els teus sabis, y jo't provaré devant tots ells per rahons necessaries que la ley dels cristians es santa y verdadera.

«Senyalat lloch y temps, y reunits tots, comensá en Ramón dient al mufti: avans de comensar la disputa es menester sentar algún principi en quina veritat y certesa convinguém tots, y allavors te proposaré la rahó necessaria.

«Del agrado del mufti fou axó, y en Ramón li preguntá: si suposava que Deu en sí matex es perfectament bó y la suprema bondat? Respongué'l mufti que sí. Allavors digué en Ramón: lo que'n sí matex es perfectament bé, té en sí ó en éll matex tot lo bó, y per tenirho no necessita de res fora d'éll matex; y com que'l produhir bé de sí matex sia una cosa molt bona y una perfecció molt gran, d'aquí que Deu produex eternament en éll matex y de sí matex algún bé, y axó ja abans de crear el mon, perque si fos necessari el crear el mon pera que'n Deu hi hagués producció, allavors pera tenir Deu en sí matex tot lo bó y la perfecció que reporta'l produir, necessitaria d'alguna cosa fora d'éll matex, y per lo tant ja no fora sumament bo y perfecte en sí matex: *ergo* Deu en sí matex produex eternament d'éll matex un bé sumament perfet, y aquest es el que'ls cristians anomeném Fill diví, eternament engendrat pel Pare, y d'abdós procedex l'Esperit Sant.

«Axó es conex perque la bondat de sí matexa es difusiva, y per aquesta rahó el bé summo, esparramantse en sí matex, engendra un bé suprém é infinitament perfet de sa matexa bondat, y quedan el que produex y'l qui es produit una matexa bondat y una matexa essencia: el qui produex es el Pare, y el qui es produit es el Fill, qu'essent persones diferents, son un matex Deu; y d'aquesta manera Deu no está eternament ociós en sa bondat, sino qu'eternament produex d'ella y per ella. Perque sí Deu, pera tenir la perfecció del produir, necessités crear el mon, fora més perfet després d'haverlo creat en el temps de lo que ho era en la eternitat, y hauria crescut sa perfecció per la creació del mon; per lo tant, Deu en sí matex no sería perfectament bó, com havém suposat per principi comú entre'ls dos, sino que necessitaria d'alguna cosa fora de sí matex, pera esser sumament y perfectament bó.

«Quan el mufti hagué sentit aquestes rahons

tan altes, quedá admirat; no replicá res en contra d'ellas ni digué paraula, sino que tot seguit maná que'l fiquessen á la pressó. A fora d'aquell lloch hi havia una gran multitud de mahometans que esperaban la sortida d'en Ramón per matarlo á pedradas, més el mufti maná que ningú'l toqués ni'l maltractés perque volfa formarli procés y condemnarlo per sentència á una mort corresponent. No obstant d'aquest precepte, quan en Ramón surtí de la casa del mufti y'l portaren cap á la pressó, foí tan grós el barullo y confusió, que uns li donavan bastonades, altres li pegaban cops de puny, altres li tiraban pedres, altres li estiraban la barba que la portaba molt llarga, que'l d xaren casi mort; ab tot els agutzils, conforme al manament del mufti, procuraban defensarlo, y de la manera que pugueren el portaren á la pressó y'l tancaren á la comuna de la pressó dels lladres ab una gran cadena al coll, passant axís una vida de dolor y pena per llarch temps fins que després el trasladaren en un calabós de la propia pressó.

«Al día següent se juntaren els principals lletrats de la llei, y demanaren al mufti que'n Ramón fós mort á pedrades. Reuní consell general el mufti pera determinar lo que n'haurían de fer, convenint tots en que'l fessen comparexer, y, si haventlo examinat conexían que era un home sabi, manarían que fós mort; si veyan, pel contrari, qu'era ignorant ó beneyt, el dexarían anar no fent cas de lo qu'havía dit. Mes escoltantho un moro, qu'havía vingut en altre ocasió ab en Ramón des de Génova á Tunis, y en aquesta ciutat l'havía conegut y ab freqüencia havia sentit sos sermons y rahonaments, els digué: no ho feu pas de portarlo aquí devant aquest consistori, perque vos posará tals rahons y arguments contra de nostra llei que fora impossible ó al menys molt difícil contestarli y desferli sa argumentació. Axís, donchs, determinaren no ferlo venir, y buscant matarlo el trasladaren á una altre pressó més feréstega y crudel; mes ajuntantse'ls genovesos y catalans que hi havia á Bugía, s'interessaren y suplicaren pera que fós tret d'allí, alcansant á la fi que'l possessen en un lloch més decent y soportable.

«Sis mesos estigué en Ramón empresonat, ananthi cada día á veure'l els sabís de la llei y altres enviats pel principal ministre, pregantli se convertís á la llei de Mahoma, prometentli casa, dones, honras y grans tresors; mes el varó de Deu, fundat en la ferma é immoble pedra,

axó es, sostingut pel fervorós amor á son mestre Jesús, els hi respongué dient: si voleu abjurar d'aquesta vostra falsa y errònea secta y voleu creurer en Jesuchrist, vos prometo la vida eterna y uns tresors que jamay s'acabarán.

Entre'ls qu'anavan á la pressó á visitar á n'en Ramón, n'hi anava un propi delegat del mufti (Disput. Raym. et Hamar, in Prol.), qu'era un moro gran lletrat anomenat Hamar, acompanyat sempre d'altres á l'objecte de disputar ab ell de la fé, per veurer si'l podrián convertir á la religió de Mahoma.

«Mentres abdós per molt temps havían disputat, intentava després concloure Hamar filosòficament que la Trinitat y la Encarnació son impossibles en Deu; y en Ramón li digué que tots dos fessen un llibre de llur disputa, en el qual ell hi posés les rahons més poderoses que pogués trobar contra la Trinitat y la Encarnació, y que ell, en Ramón, les hi desfaría, probant, pel contrari, que'n Deu hi ha Trinitat y Encarnació; y aquest llibre axís compost fós enviat al Papa, als Cardenals, al mufti y á tots els demés mahometans sabís de la llei. S'hi avingué Hamar, dientli que, comensant ell primer, hi posaria tals rahons que després ja no sabría en Ramón que contestarli.

«Escrigué Hamar s'argumentació contra la Trinitat y la Encarnació, dividintla en divuyt capítols, y al final, apostrofant á n'en Ramón, li deya: ja se't ha manifestat clarament que Deu no es trino y que no s'encarná, per medi d'unes rahons tan consistents y necessaries que l'entement no'n pot concebir d'altres que seriament s'hi oposin; per lo tant, oh Ramón, dexa les fáules dels cristians que diuen haverhi Trinitat y Encarnació en Deu, y no't prenguis la molestia de refutarme mos arguments, puix ja saps que la falsetat no pot arrencar de son fonament á la veritat, ni vencerla, sino qu'axó sols ho fá la veritat contra la falsetat, y axó es perque la veritat convé ab el sér y la falsetat ab el no-sér, y axís escusa tes inútils y vanes paraules; per lo tant, t'aconsello que't fasses mahometá, y't prometo devant aquestos mos companys que t'alcansaré del nostre rey y del nostre mufti moltes donzelles nobles y hermoses, cases y tantes riqueses que podrás viurer molt honrat y tranquilament, y tots nosaltres els sabís de la llei te visitarém frequentment cortejante y honorante, y parlarém de filosofía y teología ó d'altres assumptes que't complaguin, de tal manera que viurém junts ab caritat, goig y alegría.

«Allavors en Ramón, vista y estudiada l'obra del moro, se posá á exposarli de paraula sos rahonaments y desferli sos arguments; comensa dient á Hamar: m'has promés dones y moltes altres coses terrenes si'm convertía á la lley de Mahoma: mala idea has tingut, perque ab aytals coses no s'alcansa pas la gloria eterna, y al revés, ara't dich jo, si dexas ta falsa y diabólica lley, extesa solament per la forsa de les armes, y admets la meva, jo't prometo que tindrás una vida eterna, perque la meva santa lley fou comensada y multiplicada ab la predicació y derramament de sang del sants mártirs. Li exposa tot seguit ses rahons y dona les solucions á ne'ls arguments d'Hamar en vint capitols, y al matex temps li proposa quaranta senyals en quines se manifesta que la lley cristiana es verdadera y molt millor que la mahometana. Axis que Hamar hagué sentit l'argumentació d'en Ramón, estigué llarga estona callat, rumiant; doná després un fort suspir, y marxá dexant son llibre en les mans d'en Ramón.

«Després que'l moro Hamar fou fora (Disput. cum Ham., par. 3), en Ramón escrigué en árab sa obra ab totes les rahons y solucions esmentades, y ajuntantho ab lo qu'havía escrit Hamar ho juntá tot en un sol llibre, enviantlo á ne'l mufti de Bugía pregant que ho llegissen ell y'ls seus sabis y que després li contestessen.

«Mes el diable (Coetani, text catalá), enemich de la veritat, que sempre procura fer perdre les ánimes, veyent que per aquell camí, si'ls mahometans reflexionavan les rahons d'en Ramón tots se salvarían, ho disposá de modo que vingués una ordre del rey de Bugía, qu'era á Constantina, manant ab greus penes que'n Ramón fós desterrat de son reyalme. Ab axó (Disp. cum Hamar, in fine) l'esmentat mufti de Bugía, al cap de pochos días d'haverli en Ramón enviat el llibre, maná que'l traguessen de la terra de Bugía, ficantlo dins una nau qu'anava á Génova estant prompte á sortir d'aquell port; y manaren al capitá del barco (Coetani), amenassantlo ab grans cástichs, que no'l dexés torná desembarcar ni'l permetés quedar en cap terra mahometana.

«Haventse fet á la vela la nau y essent ja á alta mar, sobrevingué una grossa tempestat, de modo que'l bastiment se capbussaba per l'empenta de les ónes; arribant axis fins prop del port de Pisa, y essent ja á deu milles prop d'ell, la nau se mitj partí, naufragant tots, morint molts dels quins hi anaven, salvantsen d'altres

per miracle, essent un d'aquestos últims en Ramón, que (diu ell matex) casi núu s'escapá haventho perdut tot, sos llibres y sos lens. Se salvá també son company (diu'l Coetani), y axis abdós arribaren á terra. Entrat en Ramón á Pisa, fou rebut ab molt honor pels ciutadans, y un d'ells l'hostatjá en sa propia casa.»

Després d'aquesta relació, fa observar el P. Pasqual que ha corretgit y perfeccionat al Coetani ab les matexes paraules del Beat Lull; y per la matexa treu en clar en quin temps el nostre Doctor Arcangèlich arribá á Bugía, perque diu després d'haver arribat á Pisa, escrigué allí, á fins del any 1307 ó sia al mes de Janer de 1308, l'Art breu; y axis sembla que hi arribá, tot lo més tart, pel mes de novembre de 1307, per lo qual els sis mesos qu'estigué á la presó comensaren el mes de maig, y com que's suposa qu'avans de sortir públicament, primer instruya alguns d'amagat, prudentment se pot deduir qu'arribá á Bugía al mars ó abril de 1307.

Inmediatament després del naufragi fou hosta d'un honrat ciutadà de Pisa, com diu el Coetani; mes després d'haverse ja refet y posat a tó, posá al convent de frares predicadors per espay de més de mitj any, com ho demostren els llibres que trobem notats escrits en dit convent; y diu el P. Pasqual: «puix crech que la bondat d'aquells religiosos convidá á n'en Ramón ab llur casa atenent ses notables personals circumstancies y á que havia sofert per Deu tans martiris, ó que'l matex Ramón, per sa major quietut ó sossego, els hi demaná aquest favor, ó potser també perque eran favorables á sa doctrina y li guardaban alguns llibres, com el principi del «Art general última» que comensá en 1305 á Lyó y, devantlo després á Pisa, l'acabá en dit convent de frares dominichs. Y ningú podrá dubtar que, essent en Ramón un home tan científich, tant ab la dèria sempre de sa Art inspirada per Deu, y tant fervorós y zelós en tractar de son principal y únich negoci, estantse per tant temps entre'ls frares dominichs escrivint llibres, que no parlés ab ells de punts particulars de sa doctrina y que no'hi haguessen al menys alguns dexebles d'ell ó que afavorissen ses ideas.

«Entre'ls llibres, donchs, qu'escrigué'l Beat Ramón mentres estigué en el convent de frares dominichs de Pisa, fou el «Disputatio Raymundi cristiani et Hamar sarraceni», qu'es aquella disputa que sostingué, com ja havem dit, á Bugía. En la primera part proposa les rahons d'

Hamar contra la Trinitat y Encarnació; en la segona, proba aquestos misteris y desfá'ls arguments d'aquell; y en la tercera, posa quaranta motius pera persuadir la veritat de la lley cristiana. Ja hem vist que aquest llibre, escrit en árab, l'enviá al mufti de Bugía; mes estant ara en el convent de predicadors de Pisa, se recordá d'aquelles rahons que ab el moro havia tingudes, y d'elles composá aquest llibre en llatí segons diu ell mateix, y l'enviá al Senyor Papa y Reverents Cardenals para que's fessen cárrech y ensenyessen á ne'ls sabis cristians les esmentades rahons del cristiá y del moro y observessen les rahons ab quines els mahometans ataquen la lley dels cristians.

«D'aquestes rahons, continúa al fi del citat llibre, els moros n'omplen els llurs llibres, de quins en Ramón ne vegé un, mentres estava en aquella presó, ab quals rahons engayan á molts cristians, que's fan mahometans, per no tenir l'enteniment prou enlayrat ni fundat en ciencia pera sapiguer contestarlos y desfer llurs arguments, y per axó y ab les promeses de proporcionarlos hi riqueses y dones, pervertexen á molts de la nostra lley, y en cambi'ls cristians no's cuidan ni volen donar auxili á ne'ls mahometans que's fan cristians; d'aquí ve que, per cada mahometá que's convertex, hi han deu ó més cristians que's fan moros. D'axó en podém veurer la experiencia en el regne d'Egipte, ahont, segons se diu, la tercera part de la tropa del Soldá era cristiana. Donchs, els mahometans que tenen ocupades les nostres terres y tenen ademés el modo que ja he manifestat de propagar llur religió, anirán desterrant la fé si'ls que poden no ho impedexen, puix que's fassen cárrech els qui tenen de vetllar per ella, de lo que pot esdevenir, y considerin que Deu no pot esser forsat ni enganyat.»

Com qu'el Beat enviá aquest llibre al Papa y Cardenals, s'esplaya llargament en sos desiguis. Fa present que hi havia poch més de setanta anys que'ls tártres surtiren de llurs montanyes y havían ja conquistat el doble més de terra de la que tenfan tots els reys cristians y mahometans; que tenfan tres emperadors, dels quals el més principal era anomenat *el gran can* y posehex tota aquella terra del *Preste Joan*, y es tal son domini, que per la part d'orient no's reconex per altre soberá; el segon s'está cap á les parts septentrionals y s'anomena *cotay*, quins secretaris y ministres son tots mahometans, que l'rodejan pera convertirlo á llur religió; el ter-

cer s'anomena Carbenda, y es senyor de la Persia fins la India, y tots els seus soldats s'han fet mahometans; per lo tant no convé que sia un sol rey cristiá el qui vaja conquistar la Siria. Representa á la cristianitat en greu perill, y que sols hi pot haverhi'l remey mitjansant tres coses: la primera que's fundin monastirs en quins s'aprenquin les llengües dels infidels per anarhi á predicarlos; la segona que de totes les ordres militars del Temple, del Hospital, del dels alemanys, de Uclés ó de Santiago, de Calatrava y del Sepulcre, se'n fés un sol cós regit per un sol cap, y qu'estessen sempre en peu de guerra y batallant entre'ls mahometans, del modo com ja ho havia manifestat en el llibre «De fine» que tentá'l Papa, puix li havia enviat el rey d'Aragó, qui s'oferí en presencia d'en Ramón per aquesta empresa ab ses terres y tresors; la tercera cosa es, que pera sufragar aquestos gastos, se invertís tota la décima de la Iglesia que donan á ne'ls reys cristians, y axó fins que s'hage conquistat la Terra Santa.

Per últim, altre llibre escrigué'l Beat á Pisa, y fou l'anomenat «Liber clericorum», per la instrucció dels clergues, y al final diu: «perque aquest llibre l'he fet pels clergues y estudiants, y á París hi ha la més noble y verdadera universitat d'estudiants y clergues, essent ella l'hostatge de totes les ciencias y disciplines, per'xó'l dedico y envío á n'aquesta venerable universitat y principalment als Senyors canceller, rector, degá y principals membres de dit establiment, pera que's fassen cárrech y tingan presents les tres coses que he de demanar al Papa y Cardenals, que ja'ls hi vaig demanar á Lyó; mes com no soch prou per obtenir una cosa tan gran, humilment imploro l'auxili de la venerable universitat pera que s'interessi juntament ab mí per alcansar aquest negoci.

XXXVII

A Pisa y á Génova predica la creuhada á la Terra Santa.

El papa Climent V, pera conseguir la pau ab Fransa, doná explicacions sobre la butlla *Unam Sanctam* atribuída á Bonifaci VIII, declarant que per ella els francesos y llurs reys no estavan pas més sotmesos á la Iglesia romana de lo que ho eran avans de sa publicació. Revocá tot seguit l'altre *Clericis et laicis*, y establí que debía observarse tot lo previngut per sos

predecessors en el Concili de Letrán y altres generals contra'ls llechs qu'exigissen indegudament d'una iglesia ó clergue, tributs é impostos per qualsevol concepte, ó que'n axó donguessen ajuda ó ho aconsellessen. No obstant, el rey de Fransa instaba continuament al Papa que condemnés la memoria de Bonifaci VIII. No podent surtir de la perfidiosa insistencia de Felip l'hermós, tractá Climent V de fugir secretament de Poitiers, per tornar á Burdeus; mes seguit pels guardies del rey, se vegé obligat á tornar á Poitiers ahont caigué malalt á causa dels disgustos y excitació moral en que constantment se trobava. En la convalecencia dirimí y arreglá les disputes entre'l rey d'Hungria y'l de Bohemia, essent proclamat emperador Enrich VII de Luxemburg (1308).

Entre tant, en Llull, del tot restablert y refet del naufragi, y com més vell se feya més entusiasmat estava per son Deu y Senyor, surtí á predicar la creuhada á la Terra Santa. Ell aprofitava totes les ocasions pera realisar les obres que des de sa conversió bullfan en son cap; axís es que, vegent certes bones disposicions á ne'ls pisans, els hi feu veurer la necessitat de rescatá els Llochs Sants de mans dels infidels; el Papa ho desitjava, els cristians del Orient demanavan socós, tots debían ajudar á n'aquella obra, y éll mateix aniria á decidir á Felip l'hermós, árbitre llavors de la Europa cristiana; y de Pisa aná á Génova, y en un y en altre lloch respongueren els cristians, segons nos conta'l Coetani: «volgent incitar al poble de Pisa, pera que fes algun servey á Christo, els hi aconsellá que formessen alguns de sos ciutadans una ordre militar y religiosa, com soldats de Christo, pera fer continua guerra á n'els infidels, fins á recuperar la Terra-Santa. Condescendí y admeté ab gust el poble de Pisa aquesta proposició, y posantse alguns més decidits al cap, escrigueren cartes al Papa respecte aquest particular, entregantles á n'en Ramón, qui les hi havía de portar. Ab aquestes cartes s'en aná en Ramón á Génova, y sos habitants també escrigueren cartes semblantes pel Papa y Cardenals; y excitant en Ramón el zel de moltes devotes matrones y viudes y dels nobles d'aquexa ciutat, obtingué oferiments tant quantiosos per aquell negoci, que li prometeren fins á trenta cinch mil florins ó trenta mil, com diu el text catalá, pera la reconquista de la Terra Santa.»

A continuació, diu el P. Pasqual: «Quan cap cristiá dexará de llohar el zel d'en Ramón

en promouer la conquesta de la Terra Santa, particularment en aquell temps en que's feren tantes tentatives, sols un religiós dominich, Abraham Brovio, ha tingut el mal gust de recriminarlo. En sos Anals, any 1312, núm. 18, diu: que'n Ramón, ab el pretext de portar un exercit contra'ls moros qu'ocupavan la Terra Santa, arreplegá de les matrones de Génova vinticinch mil monedes; y al núm. 21: ¿qué hi tenía que fer éll ab les matrones genoveses, que'ls sustragué vinticinch mil monedes? ¿qué te que veurer un ermitá ab la guerra santa? no está bé que un solitari vagi de l'un cantó á l'altre, á les matrones, á apilotar or, y tant d'or contra la voluntat de llurs marits. Si pogué reunir tant d'or, ¿per qué'l Papa no se'n serví, tant com desitjava la creuhada? ¿Per qué'l llenzá de sa presencia ab despreci?

«Axís, d'aquest modo glosa aquesta acció d'en Ramón un religiós teólech, que molts tenen per un gran home; mes jo voldría saber qui li ha donat facultat pera fer judicis temeraris, y de posar calumnies en materia greu, contra lo que mana la lley natural y divina:

«No li doná pas fonament en Cárles Bovillo, puix solsament diu qu'aquestes matrones li prometeren aquella quantitat per ajudar á la reconquesta de la Terra Santa; ¿cóm, donchs, s'atreveix á dir que'n Ramón, ab aquest pretext, se'l quedá, que ab males arts lo feu donar, y que axó ho feren les matrones contra la voluntat de llurs marits? ¿Quín ángel revelá á Brovio tals especies pera formar aquestos judicis? ¿quí l'ha posat censor d'ermitans y solitaris, y de les nobles matrones de Génova, pera titllar ab paraules tan prenyades llur conducta? Si en Ramón, al menys per son noble origen, ni li meresqué cap respecte, ¿tan poca atenció li merexen unes devotes y nobles dames? Molt se propassan els homes quan se dexan arrastrar per llurs violentes passions. ¿Ab quin esperit tilla á n'en Ramón ermitá el promouer aquella guerra santa? ¿Acás l'ermitá te un deber tan indispensable d'estar clavat á la seva ermita ó soletat que no puga dexarla ni per un motiu tan sant? No sé com Brovio no recriminá al meu pare Sant Bernat, qui per molt temps dexá sos monjos y monastirs promovent una semblant guerra, pera la que fou elegit capdill; puix més obligat está un abat á residir en un monastir qu'un ermitá solitari en sa ermita. Y tampoch es veritat que'l Papa es tregués de devant ab despreci á n'en Ramón, sino que pel contrari l'escoltá ab

atenció, y fins doná algunes providències referent á n'aquest assumpto.»

Ab moltíssima rahó s'indigna el P. Pasqual contra'l procedir maquiavèlich d'en Brovio, puix el comentari que fá á n'aquella acció del nostre Beat, no sols no es propi de la ploma d'un religiós, sino fins d'una persona atenta, formal y sèria, que jamay s'atrevirá á afirmar sens proves lo que toca la honra d'una persona.

Marxá el nostre Beat cap á Montpeller, ahont perfeccioná son llibre «Ars divina», y tot seguit se dirigí á Poitiers, oferint al Papa els diners de les matrones y nobles genovesos, les cartes d'aquestos y ls pisans y son llibre «Ars divina», que també el doná al rey de Fransa interesantlo ensemps per la creuada.

Diu el P. Pasqual que sembla no fou pas infructuós aquest viatge y comissió qu'en Ramon portava dels pisans y genovesos, puix se determiná la expedició qu'havian de fer els cavallers del Hospital á l'any següent, perque d'altre modo no haurían pogut tenir l'aparellament necessari pels principis del any 1309, ni s'hauría escampat per la cristianitat la veu d'aquest passatge. Y foren tants els qui desitjavan la conquesta de la Terra Santa, que com diu Spondano (any 1309, núm. 4), prop de trenta mil alemanys é inglesos comparagueren devant del Papa en 1309, per acompanyar á ne'l cavallers del Hospital en la conquesta dels Llochs Sants; mes com que aquestos cavallers no'ls volgueren admetre en sa companyia, tingueren d'entornarsen. Sembla que hi anaren els hospitalers, com se veu pels breus expeditos pel Papa, referits per Waddingo, y axó servex pera que's vegi que, fós per influencia d'en Ramon ó d'altre, el Papa no despreciá á n'en Ramon ni sos oferiments, sino que, pel contrari, n'estigué contentíssim com ho demostra ab els fets.

El mes de Janer de 1309 el papa marxá de Poitiers, y passant per Burdeus, Tolosa, Carcassona, Montpeller y Nimes, establí la residència pontificia á Avignon, y volguent satisfer les súplicas del rey de Fransa, permeté que qualsevol persona promogués instancia contra la memoria de Bonifaci VIII.

Heus aquí, diu en Gabriel Alomar, al galicanisme incipient que axeca Avinyó devant de Roma, y com de la suma ultransa del guelfisme nexia'l regalisme francès, encarnació moderna del gibelisme llatí, com la Reforma ho va esser del gibelisme germánich.

Encara que continuavan els Papas exercint

sa supremacia sobre'ls reys, mes aquesta disminuex sensiblement bax la grapa despótica de Felip l'hermós; y axís Climent V, subjugat y temerós devant del rey de Fransa, sostenia ab vigor la energia respecte á Enrich VII proclamant la Seu Apostólica superior á l'Imperi.

Entre tant, en Ramon Llull procurava persuadir á n'els teólechs é infiltrarlosi las rahons ab quines devían convencer á n'els infidels, y per axó els hi explica un cas, dientlosi: «Un rey de Tunis, que s'anomenava Miramamolín, molt destre en la lógica y filosofia, disputá ab un religiós católich, que sabia molt d'història y parlava molt bé l'aráb, y encara que no estava gayre fort en la lógica y filosofia, era molt entés en moral; y per aquest costat probá á n'aquell rey que la fé de Mahoma era completament falsa, y compregué al instant la rahó; mes allavors replicá'l rey ara ja no soch mahometá, però probeume cóm la vostra religió es verdadera y m faré cristiá juntament ab tots els meus súbdits, y aquell que no's vulga convertir li faré tallá'l cap. Allavors el religiós li digué: la fé católica es tan alta que no pot esser probada, y recitantli y exposantli el símbol apostólich, afegí: creu axó y't salvarás. El rey respongué: axó no son probes, sino exposició pura, y ab axó no vull dexar de creure una cosa per creure un altre; però si'm doneu probes, estich desidit el dexar el creure devant la forsa dels arguments; per lo tant, haveu obrat molt malament fentme perdre la fé que tenia, perque ara no soch mahometá, ni cristiá, ni juheu. Y desterrá á n'aquell religiós de sos dominis. Continúa en Llull y diu: jo l'he vist á n'aquest religiós ab sos companys y he parlat ab ells. Axó ho esplico pera que's vegi que si aquell religiós hagués sabut probar els articles de la fé, com n'he donat jo alguns exemples, ab l'ajuda de Deu aquell rey s'hauría fet cristiá ab tot son reyalme.»

També dona á llum el llibre «De acquisitione Terræ Sanctæ», en quin posa els medis més adequats per tornarse apoderar dels Llochs Sants, presentantlo, junt ab el «De Fine», á ne'l Papa y á ne'ls reys de Fransa y Catalunya. Mes era una mala época per esperarne algun profit práctic, ja que'l Papa estava supeditat á ne'l rey Felip l'hermós, y aquest, árbitre dels afers mundials, tenia feyna á propagar les acusacions contra'ls templaris; y com que ell s'esforçava en consolidar el poder reyal, odiava de mort á n'aquella societat que s'escapava á la seva

acció. Segons un autor, diu que'ls odiava perque havent sigut en certa ocasió salvat per ells en una revolta, els hi era deutor d'un benefici; ademés, perque s'havían negat á rebrel en llur ordre y á firmar l'apelació contra Bonifaci VIII, y sobre tot perque envejava llurs inmensos riqueses, de quines se'n sentía necessitat. Resolgué, donchs, perdrels, comensant contra d'ells un procés criminal. Les envejes dels uns y'ls zelos dels altres ajudaren els propòsits del rey, y tots se prestaren á difamarlos y calumniarlos.

Santiago de Molay, gran mestre de la ordre, soldat valerós y plé de lealtat, acudí á la crida del papa Climent V, qui'ls havia invitat pera fer la fusió de les dues ordres dels templaris y hospitalers; mes sospisant esser enganyat ab un fals pretext, demaná una justificació jurídica. Després d'haverlo entretingut per algun temps el rey Felip, el posá pres, juntament ab tots els cavallers que de la ordre se trobaven allavors á Fransa, y llurs bens foren seqüestrats. En vá s'hi oposá Climent V, puix fentlo passá ab rahons y bones paraules y amenantlo ab ressucitá'l procés contra la memoria de Bonifaci VIII, cedí devant de la forsa y de les declaracions dels calumniadors, y cinquanta quatre templaris foren condemnats á les flames, y la persecució s'estengué immediatament por tot arreu.

XXXVIII

Solemne aprobació de la doctrina luliana pels doctors y cançiller de la Universitat de París.

Serfa á últims de l'any 1309 quan marxá en Ramón Llull á París, y allí, segons diu l'autor anónim y coetani, «llegí publicament sa Art y altres molts llibres escrits en temps passat. Acudiren per escoltar ses lliçons una gran gentada, no solsament d'estudiants sino també dels matexos mestres d'aquella Universitat, á qui proposava sa doctrina enrobustida y fermament apoyada ab rahons filosófiques, ensemps que'ls hi explicava una sabiduría admirablement confirmada pels sublimes principis y máximes de la fé cristiana; de modo que élls matexos confesaren que aquella ciencia y doctrina estava conforme ab la rahó filosofica y ab les regles de la sana teología.»

A continuació fa observar el P. Pasqual que es una honra sens precedent la d'en Llull,

puix no se sap que cap més mestre, de tants com ensenyaren en la famosa Universitat de París, tingués tanta honra y aplauso d'aquells matexos mestres, esdevinguts dexebles d'en Llull á causa de sa gran sabiduría, notada ja per tot el mon científich.

Mentres durá sa estada á París, que fou fins que marxá cap al concili de Viena, prescindint d'algunes sortides de poca importancia, se entretingué, com sempre, á la práctica de totes les virtuts, á promouner sa dèria de convertir el mon, á ensenyar y á escriurer nous llibres.

En el mes de Febrer de 1310, aquells mestres que escoltavan ses explicacions, donaren el següent testimoni: «Universis præsentibus litteris inspecturis, Officialis Curie Parisiensis, in Domino salutem. Noverint universi, quod in præsentia Magistri Joannis de Salinis et Michaelis de Jonquerio, nostrorum Clericorum juratorum, quibus in iis et majoribus fidei indubiam adhibemus, et quibus quoad hæc commisimus, tenore præsentium, vices nostras, propter hoc constituti magister Martinus in Medicina, magister Joannes Scotus in Artibus, magister Raymundus de Biterum in Medicina Baccalarius, Frater Clemens Prior Servorum Sanctæ Mariæ Parisiensis, Frater Ocursius ejusdem loci Magister, Petrus Burgundus Artibus Magister, Magister Egidius in Artibus de valle Sponete Mathæus Guidonis Baccalarius in Artibus, Petrus Juliani, Joannes de Livicastro Baccalarius in Artibus, Gaufridus de Meldis, Joannes Scotus, Petrus de Parisiis, Hebrandus de Frigia, Gilabertus de Normania, Laurentius de Hispania, Guillelmus de Scotia, Henricus de Burgundia, Joannes de Normanis Baccalarius in Artibus, ac Magister Egidius, et plures alii usque ad numerum quadraginta, in dictis scientiis experti, asseruerunt per eorum juramenta, non ut dolo, metu, vel fraude ad hoc inducti, sed sua spontanea voluntate, ad requisitionem Magistri Raymundi Lulli Catalani de Majoricis, quod ipsi á dicto Magistro Raymundo Lull audiverunt per aliqua tempora Artem seu scientiam, quam dicitur fecisse seu adinvenisse Magister Raymundus, quæ quidem Ars seu scientia sic incipit: *Deus cum tua gratia, sapientia et amore incipit Ars brevis, quæ est imago Artis generalis, quæ sic intitulatur: Deus cum summa perfectione incipit Ars generalis ultima. Ratio quare fecimus istam Artem brevem, est ut Ars magna facilius sciatur; nam scitâ istâ, Ars supradicta et etiam aliæ Artes, de facili poterunt*

addisci. Et sic terminatur: ad honorem et laudem Dei et publicæ utilitatis finivit Raymundus hunc Librum Pisis in Monasterio Sancti Dominici in mense Januario anno 1307 Incarnationis Domini Nostri Jesu Christi. Asseruerunt etiam dicti Magistri et omnes alii, ut prædicitur, per eorum juramenta coram præfatis juratis nostris, quòd dicta Ars seu scientia erat bona, utilis, necessaria, prout ipsi perpendere poterant, seu etiam judicare, et quòd in ea nihil erat contra Fidem Catholicam, seu etiam dictæ fidei repugnantia; multa autem ad sustentationem dictæ fidei, et pro ipsa facientia, in dicta scientia seu Arte, ut dicebant, poterant inveniri. Præmissa autem facta et acta ac etiam testificata ab ipsis Magistris, et Bacalareis, ut præactum est, coram præfatis Clericis Juratis nostris fuerunt in domo, quam ad præsens inhabitat idem Magister Raymundus Lull in vico buqueriæ Parisiensis, ultra parvum pontem versus Sequanam, prout ipsi jurati nostri vobis retulerunt oraculo vivæ vocis: ad quorum relationem sigillum prædictæ Parisiensis Curia duximus litteris præsentibus apponendum, in testimonium præmissorum. Datum anno Domini 1309 die Martis post Octavas Festi Purificationis Beatæ Mariæ Virginis Gloriosæ. M. Jonquerio.»

Diu'l P. Pasqual que aquest testimoni està imprés en varios llibres, y qu'ell l'ha tret de un estampat á Barcelona, d'impressió molt antiga, en quin l'autenticació del trasllat se referex al matex pergami original y s'executá del trasllat á Mallorca á 26 d'Abril de 1313. Diu així: «Hoc est translatum fideliter sumptum á quibusdam litteris sigillo cereo dependenti Curia Parisiensis sigillatis, quarum quidem litterarum, quæ in pergameneo scriptæ sunt, tenor in omnibus sic se habet.» Ara seguex el document ja transcrit, y acaba: «Signum mei Jacobi de Gradu notarii Majoricis testis.—Signum mei Arnaldi de Sancto Martinio notarii Majoricis testis.—Signum mei Jacobi Avinionis notarii publici Majoricis, qui hoc translatum fideliter translavit et clausit videlicet sexto kalendas madii anno Domini 1313.—Signum Bernardi Julioli notarii publici Majoricis testimonium dictorum quatuor exemplorum.—Signum Jacobi Avinionis notarii publici Majoricis, qui prædicta omnia et translata fecit fideliter et clausit, videlicet sexto idus Junii anno Domini 1318.—Signum Petri de Olivis notarii publici Majoricarum, et autoritate regia per totam aliam terram illustrissimi domini regis Aragonum, testis.—Signum

Petri Regalis notarii publici Majoricis, horum exemplorum testis.—Signum Juliani de Torrente notarii publici Majoricis, qui hæc quatuor exempla sive translata fideliter scripsi et translavi, feci, comprobavi, et clausi secundo nonas januarii anno Domini 1346.—Signum mei Bernardi Sala notarii publici Majoricarum, horum exemplorum testis.—Signum mei Jacobi Barberii notarii publici Majoricarum horum quatuor exemplorum testis.»

Aquesta aprobació també la porta Boulay en la seva Historia de la Universitat de París, y altres autors.

Cap dels dos *Joannes Scotus* nomenats en aquell document es el subtil Doctor Scot, ja que, segons en Waddingo, morí'l dit philosoph á Colonia l'any 1307, y per lo tant en 1309 no podia pas esser á París escoltant les explicacions de l'Art breu, que fou escrita á Pisa pel Janer de 1307, ó sta'l principi del any comú 1308, y no la llegí á París son autor fins á l'any 1309, corresponent al 1310 segons el nostre modo de comptar; per lo qual resulta manifest que'n la Curia de París se comptavan els anys de la Encarnació com succehia en aquells temps en molts regnes y provincias y com ja tenim notat comptava'l nostre Beat.

* * *

Per aquest temps el Beat Ramón Lull s'allunyá un xich de París fins á Vernon pera tractar ab el rey de França, qui li doná la següent recomenació: «Philippus Dei gratiá Franciæ Rex, Universis præsentis litteras inspecturis salutem. Notum facimus, quod nos audito Magistro Raymundo Lullio, exhibito præsentis, ipsum esse virum bonum, justum et catholicum reputamus, et ad confirmationem et exaltationem fidei Catholicæ firmiter insistentem. Quapropter nobis placet, quod ipse ab omnibus orthodoxæ fidei cultoribus, et præcipué subditis nostris, tractetur benigniter, ipsique favor benevolus impendatur, quem gratum habebimus et acceptum: in cujus rei testimonium præsentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Datum apud Vernonem, secunda die Augusti, anno Domini 1310.» Treuen aquest testimoni del Rey de Fransa tots els qui han escrit la vida del Beat, y ademés demostra la seva autenticitat l'esser citat en un document que més avall copiarém, del rey Alfons d'Aragó, donat á Castelnovo de Nápol's el día 26 de Janer de 1449.

* * *

Avans de surtir el Beat Ramón Llull de París per anar cap al Concili de Viena, el rey de Fransa doná ordre á ne'l Canciller de la Universitat de París que examinés alguns llibres del mestre Llull, qui al mes de Setembre de 1311 doná la següent aprobació.—«Vitæ hujus meritum transitum et exitum attendentes, qui, instruente Ambrosio, operi cuicumque titulum et nomen imponit: Universis: De illustris Regis Franciæ speciali mandato et quantum occupationum frequentia patitur, diligenter inspectis quibusdam operibus, quæ Magister Raymundus Lullius edidisse se dicit; testamur nihil nos invenisse in illis, quod bonis moribus obiret et sacræ Doctrinæ Theologicæ sit adversum; quin potius in dictorum serie et tenore, pro humani fragilitate judicii, scribentis zelum fervidum et intentionis rectitudinem pro fidei Christianæ promotione notantes, ipsum, qui in tabernaculo Domini non argentum et aurum, sed cum offerentibus caprarum pilos et pelles, morem secutus Hieronimi, quod potuit offerre curavit, cupiens instar Pauperulæ in sacrum Gazophilacium, aliquid mittere de suæ substantiæ nuditate, discretioni vestræ, quam bene valere in Domino cupimus, recommendamus ex corde: præsentibus sibi litteras concedentes in testimonium veritatis. Datum Parisiis anno Domini 1311 die Jovis post Nativitatem Beatæ Mariæ Virginis.»

Continúa'l P. Pasqual, que les obres del Beat que examiná el canceller foren sens dubte les escrites des del any 1307 després de tornar de Bugía, puix se les acostumava emportar, com ho testificá en l'*Ars brevis*. Recomanan la autenticitat de dit document Waddingo y particularment Boulay en la Historia de la Universitat de París, qui, en el tomo IV in cathalogo illustrium Academicorum, pág. 955, diu: «Franciscus Caracciolus Neapolitanus, Ecclesiæ, et Universitatis Parisiensis Cancellarius, examinata Raymundi Lulli doctrina, testimonium authenticum dedit anno 1311, se in ea nihil reperisse, quod non esset veritati catholicæ conforme.»

Per últim, com testimoni de les anteriors aprobacions, copiarém el document donat pel rey Alfons d'Aragó á Castelnovo de Nápols el día 26 de Janer de 1449. Diu així: «Alphonsus Aragoniæ rex in prælibato diplomate: «Propterea ad plenum cerciorati á pluribus fidedignis, quod opera ipsius magistri Raymundi nec bonis moribus nec fidei catholicæ in aliquo contrariantur: nec minus visa quadam littera curiæ Parisiensis, data Parisiis anno Domini 1309 die

martis post octavam purificationis Beatæ Mariæ Virginis gloriosæ, et munita sigillo prædictæ Parisiensis curiæ..... Attendentesque quod Illustrissimus Philippus Franciæ rex dictum egregium doctorem veluti fidelem virum in suis dictis habuerit..... prout apparet quadam littera dicti regis Franciæ, suo sigillo munita, data apud Vernonem secunda die Augusti anno Domini 1310. Attendentesque etiam quod Cancellarius Parisiensis Franciscus de Neapolis, de speciali mandato dicti Regis Franciæ visis etc. ut patet in quadam littera dicti Cancellarii data Parisiis anno Domini 1311..... etc.»

XXXIX

Juheus y mahometans

Després de la ruina y destrucció de Jerusalem y de la dispersió del poble israelita, tot el llur afany social se concentrá en la idea religiosa y nacional. Creguts de qu'estaban subjectes á una cautivitat més denigrant y onerosa que la de Babilonia, se cuidaren de mantenir el foch sagrat de la familia juheva, els rabins y sacerdots de la ley, que arreu ahont hi habitavan alguns de llur rassa, cuidavan d'obrirhi ocultament sinagogas, y recordantlos hi llur debers religiosos, els hi feyan present que hi eran escampats temporalment y que, per lo tant, no's nacionalisessen en cap país ni adquirissen terres; y posant obstacles á la unió dels israelitas ab les altres nacions, els aconsellavan que'l comerç sols l'exercissen ab llurs germans de cautiveri, lo qual observaren escrupulosament ab una fé en els contractes entre ells la més sincera.

Per estrenya més el lligám que'ls unís á tots, surtí per un costat aquesta gran compilació de les lleys, costums y tradicions religiosonacionals coneguda per *Mishná*; y per altre, la colecció de treballs crítics, de interpretació y comentaris sobre'ls llibres sagrats del Antich Testament anomenat *Talmud*. Així s'explica conservessen llur fesonomia propia á pesar de les violentas persecucions de que foren objecte, conservant fins al sigle XI, els que s'havían refugiat á la Mesopotamia y á la Persia, una especie de monarquia clandestina que avivava també llurs creencies, essent Ecequías, que visqué en 1039, considerat com l'últim princep del cautiveri.

La primera persecució que sufriren á Espanya, fou en 672, pel rey visigoth Wamba, re-

fugiantse llavors en la Septimania y la Gasconia. El concili XVII de Toledo decretá fossen reduits á la classe de servents, despullantlos de tots els privilegis, confiscantlosi llurs bens y tencantlos en els calls.

Una de les nacions ahont sufriren menos fou en la nostra Catalunya, país obert, de criteri ample y lliberal; no obstant, també's vege ren despreciats y perseguits alguna vegada per l'odi popular y per les excitacions d'algun fanátich, quines represalies també se sabian pendre quan veyan una ocasió oportuna; mes tampoch se deu creurer tot quan s'ha dit de llur barbre culte, ni en la immoralitat de llurs festes.

De cap modo aprovém el procediment d' alguns reys que'n diferents époques els posaren en l'alternativa de surtir del regne ó abjurar llurs creencies, perque molt poch se resignaren al desterro, fentse cristians en apariencia y seguint ocultament les prácticas y ceremonies judaiques: á n'aquestos, que se'ls anomená *judaisants*, la Iglesia'ls hi prengué la educació de llurs fills, la autoritat en tot judici y els sirvents que haguessen circumcidat, puix encara que fossen batejats per forsa, al esser relapsos, ja en secret ja en públich, no podí pas autorisar l'apostassía.

Per axó la Iglesia constantment tenía de dexar sentir sa autorisada veu pera que dexessen en pau al poble deicida; axís Inocenci III anatematisá als quins obliguessen á un juheu batejarse, perque, diu, aquell qu'es obligat no ho fá per fé, mes nosaltres per caritat cristiana debém protegirlos; y mana, bax pena d'excomunió, que cap cristiá atenti á la vida dels juheus, ó l'injurihó li arrevasi el propis bens.

Enfonsats en les supersticions talmúdiques y esperant la vinguda del Mesías, procuraren els juheus fer prossèlits; mes aquestes creencies vagues sens lligáms de cap mena, feya del judaisme una religió sens facultats assimilatives, y poch foren els qu'entraren en llurs sinagogas.

Envilit y aclaparats per l'estigma y l'oprobí, se dedicaren al tráfeh industrial y al comerç, y encara que, jssolats, acapararen els diners en llurs mans, y mitj amagats pera no desper tar l'avaricia, recullían cobdiciosos y fingint pobresa les prodigalitats de les disbauxes dels senyors, y á alt preu se feyan comprar després el despreci y la execració.

* * *

Els árab's eran de vida nómada y de cultura atrassada, y encara que Mahoma axecá son nivell social, no obstant la religió del islám estancá'l pensament y la imaginació d'aquelles gens, puix si la filosofhía y altres ciencies foren cultivades pels mahometans, deu tenirse present que'ls qui á tals estudis se dedicavan casi no n'hi havia cap de l'Arabia, sino que tots eran siris, persas y espanyols.

L'árab es de rassa semítá ab influencies de les rasses camites, es de natural impetuós, sanguinari, supersticiós, generós y aficionat á ne'ls cuentos y aventures. La venjansa es per éll una religió, y'l qui perdona aparex á ne'ls ulls de sos semblants com un cobart; per altre part, son agraument no té límits, puix cega es la sumisió del criat al seu amo, la del fill á son pare, la del súbdit á son capdill. Dona fácilmente hospitalitat á l'estranger; es generós en els tractes y contractes, però roba tant com pot. La seva cultura es nula y la ociositat llur ocupació ordinaria; d'aquí que, ajudat de una imaginació viva y feconda, del entusiasme de les passions y de llur animada llengua pintoresca y espressiva, abundin entre élls els poetas. Per axó llur caudal científich es més d'observació que de racioni, oferint més imaginació que gust; tancats en sa poesia d'imatges atrevides ab expressions inesperades qu'enlluernan, no saborejaren la eterna frescor de la literatura grega, ni traduiren cap dels autors qu'anomeném clássichs. En llurs obres s'hi veu molt artifici, que unit ab la manía de comptar y sentir rondalles, han donat origen á les noveles y llibres de caballerfes, ahont s'hi admira tota la gamma passional entre aventures de fades y hurfs ab el refinament del luxu y riquesa orientals.

El cristianisme entrá á l'Arabia en temps del emperador Valente; ensemps s'hi estengueren els errors d'Arrio, els dels nestorians y'ls dels jacobites juntament ab molts juheus.

Fatalistas els árab's per temperament, acabaren de perdre fins la noció de la llibertat ab les prédiques del Profeta, y seguint ses doctrines, la crudeltat els hi semblá justicia y la obstinació fermesa.

Els primers califas després de Mahoma, vivían casi miserables, y en mitj d'aquesta sóbria senzillesa no sentían els creyents la opresió del despotisme á n'el que'ls anavan acostumant enrobustiren axís llurs creencies, inoculant de passada la repugnancia al luxu y al cultiu de l'enteniment, al pas que'ls hi predicavan cons-

tantment que'l Paradís sols se conquistava guerrejant pera fer nous prossélits.

La dinastia dels Omniadas s'aténia en qüestió de llibres y d'il·lustració á les interpretacions y comentaris del Korán; de modo qu's compta del ignorant Omar, que quan sos fidels vassalls s'apoderaren de la Persia, maná llensar la biblioteca real al Tigris y cremá la de Alexandria quan s'apoderaren d'Egipte.

Encara no havia transcorregut un sigle de la mort del Profeta ja s'inician dintre l'islamisme les disputes religioses, y surgenen d'entre ells les sectes dels *kadritas*, que defensavan la llibertat del home, y la dels *djabaritas*, fatalistas partidaris de la predestinació.

Després els Abassidas fomentaren ja les ciències profanes; mes aquesta dinastia representava l'esperit persa amich de l'especulació racional, fins al punt en que Harún-al-Raschid fou el protector més espléndit que tingué la ciencia entre'ls alarbs, qui reuní en la seva cort les persones de més saber que hi habíen en els països avassallats. Ell fou la més il·lustre gloria dels Abassidas y també l'últim califa insigne (785). Tothom sap quan célebre es en les tradicions orientals y en els qüentos de les Mil y una nits. Ell fundá la ciutat de Bagdad, trasladantshi des de Damásch ahont residia, y hi creá una academia qu'adquirí un nom en la medicina.

Després d'ell ja's notan els símptomes de decadencia, que's van pronunciant entre les intrigues dels haréms, ab les violències dels turchs, ab les sublevacions dels fatimitas, ab les dels aliats dels Omniadas, ab les dels altres Abassidas y fins ab els sentiments religiosos que van perdent dins del cor del alarb aquella força vigorosa que l'empenya á la conquesta de nous creyents. Una secta nombrosa s'havía barrejat en les lluytes polítiques, y aquesta anomenada dels *motasselitas*, introduí entre'ls mahometans l'esperit filosóphich, ja que, apoyats ab Aristótil, sostenían que no existían verdaderes substancies sino en els individus; però més que del *Organon* del filosofh grech s'havían penetrat de sa física, de sa moral y de sa metafísica. Altres sectes se disputavan també la consciencia islamita: axís la dels dissidents, negant la existencia dels atributs de Deu, engendrà la dels *Sifatitas*, partidaris dels atributs; y mentres els *Ascharitas* volían armonisar les doctrines dels *djabaritas* y *sifatitas*, els *Teschbihitas* consideravan que Deu es sols un home, dividintse en

diferents graus d'antropomorfisme fins als purs materialistas anomenats *Haschawitas*. Entre aquesta munió d'opinions teològiques defensavan la ortodoxia del islám els *Motakhalims* y aquell misticisme scéptich dels *Çoûfis* que no admettían altre principi de veritat que la fé cega en el Korán.

El verdader moviment filosóphich, donchs, dels mahometans s'ha de cercar en llurs sectes religioses, puix estancats dintre les ensenyances de son llibre sagrat, no's preocuparen en disquisicions pera buscar la veritat en general; sols uns pochs que estudiaren la filosofhia grega, coneguts entre ells com una escola ó secta particular sens cap classe d'influencia en la nacionalitat y per axó no feyan dexebles; no obstant, s'ha donat el nom de filosofhia árab á un conjunt de treballs, especie de reacció contra l'arabisme en les parts més apartades del imperi musulmá, y precisament perque es una oposició contra l'islám els musulmans de pura rassa l'han considerada com una intrusió estrangera.

Quan els mahometans entraren á la península Ibérica, els juheus els reberen ab força simpatia per afinitat de rassa, y prompte's barrejaren de tal modo qu'encara que'ls separés les creencies religioses, no obstant se sentiren dins l'Espanya mahometana com á casa seva.

Acorralada la filosofhia aràbiga al Orient, quins representants havían sigut en el sigle IX Al-Kendi y en el X Al-Farabi, anémiques llavors les especulacions dels juheus per'els alfaques musulms y pel dogmatisme oficial, qui, al apartarse de la ortodoxia musulmana, fa nexer els Mota-Khalims árab, quins prengueren les armes de la filosofhia pera defensar la creació, la Providencia y les penes y càstichs de l'altre vida.

El ver lader centre del moviment filosóphich judaich de la edat mitja són les escoles de la Península Ibérica, quines ofuscaren el brill dels rabins de la Siria y del Egipte. Fomentá'l crèdit y prestigi dels sabis juheus la cort d'Abderraman III y la de son fill Al-Hakem II, per influencia de Hasdai-ben-Schafrent, famós metje juheu, qui bax la seva sombra y protecció vingueren d'Egipte y de la escola de Sora, doctors, filosofhs y llibres juheus que fundaren á Córdoba y després en altres ciutats, academies que's feren justament célebres en el sigles vinents.

Un cordobés anomenat Mohamed-ben-Abdalah-ben-Messara, qu'havía viatjat pel Orient,

portá á Espanya els llibres del pseudo-Empedocles y esplicá sa doctrina fent molts prossélits.

Sols Filon y la seva escolá cultivaren la filosofía á l'Orient, puix tot el saber del poble juheu consistía en la tradició y el Talmud, llur única especulació racional es la Kábala.

Ab la protecció dels califas Abassidas á ne'ls traductors nestorians y siriachs, y ab el naxament de la filosofía arábiga ab Al-Kendi y Alfarabi, surtiren també'ls juheus de sa eterna rutina del Talmud y del Misnáb, de modo que 'n temps d'Almansur, Anan-ben-David funda la secta dels *Karaitas*, que proclama'l lliuré exámen y la discussió del text bíblich.

Se pot dir que'ls juheus han sigut qui han conservat la filosofía árab, ja que'ls filosofhs del islamisme han sigut homes isolats, mal vistos, perseguits, y'l dos ó tres prinpeps que'ls han protegit han incorregut en l'anatema dels musulmans sincers. Les obres d'aquestos no's troban més que'n les traduccions hebraiques y en les transcripcions de carácter hebreu fetes pel ús particular dels juheus, puix tota llur cultura literaria en la edit mitjana no es més qu'un reflexe de la cultura musulmana.

Des del sigle X l'aráb es la llengua comuna de musulmans, juheus y cristians; donantse des d'allavors el nom de *muzárabes* á ne'ls espanyols sotmesos y tolerats pels musulmans.

Quan á principis del sigle XI l'anarquia regnant entre'ls mahometans miná'l poder fins enderrocar el califat de Córdoba, nomenant el consell, en 1031, lo que anomenaren Senat de la república, constituintse diferents petits regnes independents, y de quines circumstancies favorables no se saberen aprofitar els cristians gracies á llurs rencunies y divisions, comensá la época més terrible de les persecussions contra tota creencia que no fós la doctrina de Mahoma, les fanatisades tribus barbres dels *almorávides* invadiren en 1026 la Península Ibérica, ajudant á la destrucció del califat, arrasant els temples católichs y sinagogas juheves, per les persones establiren el dilema: l'islamisme ó la mort.

Entre tant brillavan encare en el mon científich alguns dexebles d'Avicena, essent els més famosos: Al-Ghazali nat á Tous (Khorasan) en 1038 y mort en 1111, y á Espanya l'Ibn-Badja (Avenpace), qui, nat á Saragossa á fins del sigle, morí á Fez en 1138.

El juheu Salomó-ben-Gabirol, anomenat per les escoles cristianes Avicebrón, nex á Málaga

entremitj de la revolta; y portat á Saragossa, hont s'educá, escrigué en 1045 un petit tractat de moral y algunes poesíes; fentse célebre més tart no sols com á poeta, quins himnes, oracions y pregaries encara's cantan en les Sinagogas, sino també com á filosofh per son llibre *Fons vite*, que's l'únich que d'ell nos ha quedat, haventse perdut segurament altre que'ls escolásticos citan ab el nom ó títol de *Liber de Verbo Dei agente omnia*.

Es en Gabirol el més metódich y pregon dels panteistas de la edat mitjana, y son sistema te moltes analogies ab el d'Empedocles, que portá aquell filosofh mahometá del sigle X; no obstant, el fondo de la seva doctrina es neoplatónich, y Munck ha demostrat les analogies que te la *Fons vite* ab el llibre apócrif de la teología d'Aristótil, ahont no solament hi ha platonisme y emanatisme, sino gnosticisme pur en la mala y herética teoría del Verb. (1)

Héus aquí una breu exposició del llibre *Fons vite*, que's dividex en cinch tractats: 1.er Conté les observacions generals sobre lo que s'ha d'entendre per *materia y forma*. En el 2.^{on} tracta de la forma corporal. En el 3.er de les substancies simples intermitjes entre l'agent primer (Deu) y'l mon corporal. En el 4.^t demostra que també les substancies simples tenen *materia y forma*. Y en el 5.^t tracta de la materia universal, de la forma universal y de la voluntat divina, que deu esser, segons opinió d'en Menéndez Pelayo, el *Verbum Dei agens omnia*. El llibre está escrit en forma de diálech entre mestre y dexeble. En aquest sistema (exposat per Munck) tots els *sérs*, excepte Deu ó sia la substancia primera, están compostos de materia y forma.

La emanació fou produida lliurement per la voluntat divina, que's mostrá en varies hipóssasses, com deyan els alexandrins. El primer resultat de la emanació es la materia universal ab la forma universal: la primera, considerada en abstracte y sens la forma, es sols una potencia del *sér*; la forma li dona existencia, unitat y substancialitat. La forma universal es idéntica

(1) Munck: Extraits méthodiques de la Source de vie de Salomon-ibn-Gebirol (dit Avicebron), traduits en français sur la version hébraïque de Schein-Tob-ibn-Falaquera, et accompagnés de notes critiques et explicatives.—Mémoire sur la vie, les écrits et la philosophie d'Ibn-Gebirol. En les *Mélanges de philosophie juive et arabe*. En el mateix volum va'l text hebreu.) Cita d'en Menéndez y Pelayo en la «Historia dels Heterodoxos».

al enteniment universal, unitat segona, especie de les especies, rahó de totes les formes parcials.

La segona emanació es l'ànima universal, que te dos modos de manifestarse: en el *macrocosmos*, com ànima del mon ó naturalesa naturant, y en el *microcosmos*, com ànima racional. De la naturalesa naturant emana'l mon corporal en sos diferents graus: mon celestial é incorruptible, mon de la generació y de la destrucció, etc. Ensemps que la materia te diferents graus: 1.er materia universal absoluta; 2.^{on} materia universal corpórea; 3.er materia de les esferes celestes; 4.ª materia general natural ó del mon inferior. Cada una d'aquestes compren y abraça á la inferior, y á cada materia correspon una forma, fentse més y més corpóreas formes y materies conforme's va descendint y allunyantse de la voluntat divina.

El superior es arquetípich del inferior; les formes visibles, reflexe de les invisibles. La forma universal se sembla á la llum del sol, esparramada en tot lo creat. La materia, lo matex que la forma, es una en sa essencia; y com la materia y la forma son emanacions de la voluntat divina y la una no pot existir sens l'altre, ¿quí no dirá que'n la voluntat se confonen y unifican?

Per lo tant, ¿quí podrà assegurar que'n Gabirol no es pantefista, encara que ha procurat salvar el dogma de la creació? Realment, la unitat de materia, com si diguessem, la substancia única, es lo que cridá l'atenció dels escolástichs en el sistema d'Avicbrón.

En son poema *Keter Malkuth*, desenrotlla en Gabirol les matexes idees qu'en la *Fons vite*. Es la *Corona real* un himne de soberana bellesa al Deu de qui brólla la Font de la vida, de qui emana la voluntat, pera difundirse, com el sol esampa sos raigs en infinitas emanacions.

Fins aquí'l sistema d'en Gabirol, exposat per en Munck, segons interpretació d'en M. Menéndez y Pelayo; ara veurém sa concepció teològica segons el P. Ceferí González: L'estudi y conexement científich de les coses deu comensarse per l'estudi y conexement de sí matex, y la observació psicològica deu esser el punt de sortida de la ciencia. El terme y l'objecte final de la matexa es el conexement de la Voluntat, es á dir, de la voluntat de Deu com á causa creadora del Univers y de son moviment.

El conexement, ó millor dit, la unió intelectual ab aquesta substancia primera, unió que

constitueix l'objecte final y la perfecció suprema del home, s'adquirex pel doble camí de la ciencia y dels exercicis piadosos. Per arribar á la unió intelectual y perfecta ab Deu, durant aquesta vida present, no es prou la especulació, si no va acompanyada de la purificació moral y de la abstracció de tot lo corporal, per medi de les pràctiques religioses, de la meditació y del entusiasme místich.

Es probable qu'aquest filosoph morí á València, allá l'any 1070, dexant radera seu una llarga escola qu'aná desenrotllant sa doctrina, que penetrá fins á l'aula de les escoles cristianes.

Encara no eram á la mitat del sigle XII, quan un'altre avelange de fanátichs se llença sobre'l Marroch, dominant á ne'ls *almoravides* invadint l'Andalusía y apoderantse de diferents ciutats; aquestos eran anomenats *almohades*, que vol dir unitaris d'un sol Deu, puix consideravan á ne'ls cristians politeístas perque creyan en la Santíssima Trinitat.

Els *almohades* lograren fundar una dinastia que ab rabia perseguí la especulació racional; no obstant, tingué un curt paréntesis aquesta persecussió, mentres ocuparen el trono Abd-el-Moumen y Yousouf, d'esperit lliberal y tolerant; per lo demés, sa curta dominació fou una série continuada de rebelions, fins qu'acabá son poder ab el triomf en el Marroch dels Benimerines (1250).

Sembla que'l fanatisme religiós dels *almohades* aviva'l foch de la especulació racional, y á pesar de la persecució de que's objecte la filosphía brillan en el sigle XII: Abdelaziz, nat á Sevilla y mort al Cairo; Tofaíl, nat á Guádxix y mort al Marroch en 1185; Ibn-Rosch (Averroes) nat á Córdoba en 1126 y mort al Marroch en 1198; y entre'ls juheus, tota l'escola d'Avicbrón y'l celebrat Moisés-ben-Maimoum (Maimónides), nat á Córdoba en 1135 y mort al Cairo en 1204; sa principal obra es la Guia dels extraviats.

Cercan per aquell temps els juheus refugí á Castilla y á Catalunya, y á pesar de lo humanitaries qu'erán á n'aquí les lleys per élls, intentan estendre llurs creencies fins el punt en que'l Conqueridor, en els furs de València, mana que tot cristiá qu'abrase la lley mosaica sia cremat viu; y desitjant á ne'ls juheus convertirlos á la fé, els hi envía predicadors cristians á les sinagogas, fa instruir á ne'ls dominichs y francescans en les llengues hebrea y arábiga, y accedint á ne'ls desitjos del convers

fra Pau Christiá, autorisa ab sa presència en 1263 y 1265 les controversies teològiques de Barcelona entre Rabi Moseh-ben-Najman, Rabi-ben-Astruch de Porta y'l dit fra Pau, de les quines poch fruyt se'n tregué, encara que'n la primera quedá Najman bastant mal parat. (1)

Avicena es més famós com á metje que com á filosofh, y ensenya'l panteisme emanatista ab la eternitat del mon y de la materia. Avempacce, inclinat al misticisme, pertenex á la secta dels contempladors. En son tractat *De la unió de l'ànima ab l'enteniment agent*, ensenya ja'l monoposiquisme ó panteisme intel·lectual d'Averroes. Les doctrines de l'Avempacce representan una reacció filosòfica racionalista contra les tendències escèptiques y místiques tradicionalistas de Al-Ghazáli.

La filosohía juheva pren dues direccions després d'Avicibrón: la una que podríam anomenar tradicionalista, y l'altre racionalista. El principal representant de la primera es en Jehúda-Levi, natural de Castella, gran poeta y filosofh que suposa que la fé no está contra la rahó sino sobre d'ella, y la filosohía grega que sols en la rahó s'apoya dona flors y no fruyts. El representant de l'altre tendència es Abraham-ben-David, nat á Toledo, qui en son llibre «La fé sublim» s'esforsa en rehabilitar la filosohía de l'Aristótil, considerantla com un medi més segur y eficaç per arribar al conexement de la veritat. Abdos filosofhs son del sigle XII, y ab tot y'ls esforços que feren juntament ab llurs dexebles, son arrastrats els filosofhs juheus per les corrents peripatètiques dels filosofhs árabs.

Maimónides representa la principal direcció racionalista de la filosohía juheva de la edat mitja, y buscant la concordia entre'l dogma y la teología, combat desafortadament, encara que sens nomenarlos, als *mutakalims*, mals defensors de la religió y mals filosofhs; fou greument perseguit pels almohades, y entre'ls juheus sortíngué de la seva gran-autoritat com á talmudista y com comentador del Misnáh. Quan el «Gufa dels extraviats», escrit originariament en árab, fou traslladat al hebreu per Samuel-ben-Tibon, produí una verdadera tempestat en les sinagogas de la Provensa. Creuharentse entre

un y altre bando condempnacions y anatemas, y en 1305 un sínodo de Barcelona, presidit per Salamón-ben-Adrath, prohibí, bax pena d'excomunió, l'estudi de la filosohía avans dels vinticinch anys. (1)

XL

Averroes y sa doctrina

Aboulivalid Mohammed Ibn-Ahmed Ibn Mohammed Ibn-Roschd, conegut vulgarment per Averroes, nasqué á Córdoba l'any 1126 (520 de la egira), estudiá teología segons els Ascharites y'l dret canónich segons el ritu malekite. Sos biografs alaban casi tant sos conexements en jurisprudencia com en filosohía y medicina. Estigué ab relacions íntimes ab els més sabis musulmans de sa época, d'un modo especial ab Ibn-Tofaíl (l'Abubacer dels escolástichs), qui'l presentá á Yousouf, el príncep més lletrat d'aquell temps, y á instancies d'ells emprengué'ls comentaris sobre l'Aristótil. Diu'l matex Averroes: «Un día Ibn-Tofaíl me feu cridar y'm digué: «Avuy m'ha dexat entendre l'emir dels creyents que's plany de la fosquetat d'Aristótil y sos traductors, ¡vulga Deu que's trobés algú que volgués comentar aquestos llibres y explicar clarament llur sentit per ferlos més inteligibles! Tu tens en abundancia tot lo que's necessita per'aytal empresa; emprentho. Conexent ta alta inteligencia, ta penetrant mirada y ta gran aplicació á l'estudi, espero qu'ho farás. Lo que'm priva á mí d'encarregar-me'n son els anys y les meves moltes ocupacions en el servey del emir.» Des d'allavors vaig endressar totes mes aficions envers l'obra que Ibn-Tofaíl m'havía recomenat, y héus aquí lo que m'ha portat á escriurer els análisis composats sobre l'Aristótil.»

Gosá constantment del favor del rey, essent en 1169 kadhí de Sevilla, desempenyá importantes comissions en'l Marroch, motivades sens dubte per la revolució que tant á l'África com á Espanya substituí la dinastia dels almohades á la dels almoravides; fou també més tart kadhí de Córdoba, y sempre una de les persones més influentes y significades dintre la política de son país. Aquest favor el conservá no sols ab el califa Yousouf sino també ab son fill y successor Yakoub Almansour-billah, que cresqué fins á

(1) Acta disputationis R. Moysis Gerundensis cum F. Paulo Christiano Ord. Prædicatorum (en el tomo XIII del Viatje literari de Villanueva, apèndix LVII; y carta Jacobi Regis Arag. supra accusationem Bonas-trugi de Porta (apèndix LVIII), citats per en Marcell Menéndez y Pelayo en la «Historia dels Heterodoxos.»

(1) Vid. Le Guide des egarés, traité de theologie et de philosophie par Moise-ben-Maimoum dit Maimonides par S. Muack.

una gran intimitat; mes axó despertá zelos y envejes que'l precipitaren á ne'l desterro y á totes les desdixes que sufrí en els últims quatre anys de la seva vida.

Averroes sap lo que saben els demés, axó es, medicina, filosofhía, y d'Astronomía l'Almagesto; però hi ajunta un grau de crítica que's raro trobarlo dins l'islamisme.

Afirma en Renan (1) que Averroes ha sigut célebre entre'ls liatins com á metje y com á comentador de l'Aristótil. Mes la gloria com á comentador sobrepuja á la del metje; ja que, siga la que's vulga la reputació adquirida per el *Colliget*, jamay arribará á la magistral autoritat del *Canon* de l'Avicena. Dels molts comentaris d'Ibn-Roschd sobre Galeno, cap d'ells ha sigut traduït ni á l'hebreu ni al llatí. Per lo demés, tant en medicina com en filosofhía es dexeble de l'Aristótil, y ha escrit una obra *ex professo* per conciliarlo en Galeno, y quan no'ls pot avenir sacrifica á ne'l segon sens reparo.

El nostre Lluís Vives primer y la moderna crítica després han comprovat que Averroes no sabia'l grech, y que, per lo tant, encara que se li atribuixin traduccions d'Aristótil, queda axó completament desmentit; lo qu'ell va fer, valentse de traduccions anteriors, comparant les diferents versions árabes, sapigué treurer profit de tots els métodos exegetichs, y axís de les obres del filosofh grech ne feu tres menes d'interpretacions, anomenades *Comento major*, *Comento medio* y *Paráfrasis*.

Avicena y Alfarabi no havían empleat altre comentari que la paráfrasis, ahont hi fonían el text aristotélich entre una diluïda exposició. El método d'Ibn-Roschd en el *Comento major* es del tot diferent; en ell pren cada paragraf del filosofh que'l cita *in extenso*, y l'explica membre per membre fent resaltar les paraules ó sentit del text. Cada llibre está dividit en *sumes*, subdividides en *capítols* y *textos*. Diu en Renan qu'aquest sistema d'exposició literal, ahont lo que pertenez á l'autor es cuidadosament notat de lo que pertenez al glosador, es evidentment copiat dels comentadors del Corán. En el *Comento medio*, el text de cada paragraf es citat solament per les primeres paraules; lo restant es explicat sens distinguir lo que's d'ell y lo que's de l'Aristótil.

En les paráfrasis ó anàlisis, l'Averroes parla sempre en son propi nom. Exposava la doctrina

del filosofh, ajuntant, excluint, anant á cercar en altres tractats alló que completa'l pensament, introduint un ordre y un método propis.

Ademés escrigué moltes altres obres de filosofhía, de teología, de medicina, de jurisprudencia y d'astronomía.

L'origen de tota la filosofhía árab prové de la teología apócrifa del Aristótil y del célebre llibre *De causis*; axís ho afirma en Renan en sa obra «Averroes et l'averroisme», d'ahont aném á treurer tot lo que exposarem respecte la doctrina del gran filosofh árab.

L'eix ahont gira la filosofhía árab es la unió ab l'enteniment actiu y l'absorció final, que tan aviat se decanta cap al cantó del racionalisme com cap al cantó de la superstició.

Les teories místiques exposades en el «Régimen del solitari» de l'Avempace, se troban senceres en Alfarabi. El fi de l'home es entrar en una unió la més estreta ab la rahó (intelecte actiu).—L'home es perfecte tan bon punt s'ha esquexat el vel entre ell y la rahó.—Una tal felicitat sols se pot atanyer en aquesta vida; l'home perfet troba aquí á la terra sa recompensa en sa perfecció; tot lo que's diu de l'altre mon es una falla.

Ibn-Sina (Avicena) es qui dona la espressió més completa de la filosofhía árab; l'activitat de son esperit se concentrá en el Isagoge de Porfiri, les matemátiques d'Euclides y l'Almagesto de Tolomeo. En medicina escrigué el célebre *Canon* de medicina, que serví d'obra de text en varies escoles; mentres que'n filosofhía, seguint y exposant la doctrina d'Aristótil, afirma qu'essent Deu la unitat absoluta, no pot tenir una acció immediata sobre'l mon.—Ell no entra en la corrent de les coses particulars; centre de la roda, dexa á la periferia que marxi á son gust.—La perfecció de l'ànima racional es el devenir el mirall del univers; y hi arriba per la purificació interior y per la perfecció moral, que preparan el vas ahont se deu derramar l'intelech diví.—Hi han, per lo tant, alguns homes que no tenen necessitat ni del estudi, ni del ascetisme pera rebre la illuminació de l'intelech. Aquestos afavorits de Deu son els profetas. En general, Ibn-Sina sembla filosofar ab una certa sobrietat. Ibn-Roschd li reproxa amargament el que se sostinga sempre entre teólechs y filosofhs, sens determinarse resolutament á pendrer un camí. Ell admet que la personalitat humana's conserva fins després de la mort, y busca deturarse en el camí del panteis-

(1) *Averroes et l'averroisme*, pág. 58—Paris, 1893.

me posant el mon en la categoria de lo possible. Aquesta distinció de lo possible de lo necessari es la font de la teoria d'Ibn-Sina, y la basa sobre la qual intenta establir la personalitat divina. No obstant, Ibn-Roschd, seguint á altres, afegex que Ibn-Sina no admet la existencia de cap substancia separada, y que sa verdadera opinió sobre Deu y la eternitat del mon se deu cercar en la filosofia oriental, ahont s'hi identifica Deu ab l'univers.

Al-Ghazali dirigí principalment contra Ibn-Sina sa obra «Destructio philosophorum». És sens contradicció l'espirit més original de la escola árab; no haventlo satisfet cap sistema filosóphich, aná á parar á l'escepticisme, y precipitantse en la ascética, aturdí de tal modo sa pensa que no pará que al anorreament. Ell afirmá y defensá la superioritat del islamisme com á religió; d'aquí'l gran prestigi qu'adquirí entre'ls mahometans. Sosté que la casualitat no es altre cosa que la voluntat de Deu.—Les lleys de la naturalesa no existexen pas, ó no espresan més qu'un fet habitual; sols Deu es inmutable. Negá y combaté tots els furs de la rahó, y combaté crudelment á la filosofia. El tractat ahont exposa breument la doctrina y les teories ensenyades generalment pels filosofhs, s'anomena «Les tendencies dels filosofhs,» fou traduít al llatí á últims del sigle XII per l'ardiac Gundisalvi, y vegé després la llum pública á Venecia, á principis del sigle XVI, ab el títol de «Logica et philosophia Algazelis arabis»; aquest llibre es un resúm de la filosofia peripatética segons la entenían y esplicaban els filosofhs musulmans y en especial Alfarabi y Avicena.

Al-Ghazali exercí una influencia decisiva sobre la filosofia árab; sos atachs produiren l'efecte ordinari de les contradiccions, introduint en la opinió dels contraris una precisió fins á lo desconegut. Ibn-Bàdja (Avempace) fou 'l primer qui s'esforsa en rehabilitar contra d'ell la autoritat de la rahó. Algazeli havia humiliat la ciencia, y sostingué que l'home no arriba á la perfecció més que renunciant á l'exercici de llurs facultats racionals. Ibn-Bàdja, en son célebre tractat del «Régimen del solitari», ensajá demostrar que per la ciencia y'l desvetllament successiu de ses facultats l'home arriba á identificarse ab l'enteniment actiu. Hi afagex á n'aquesta teoria psicológica una teoria política, una especie d'utopia ó de model ideal de societat ahont l'home hi arriparia á la identificació sens esforços. El triomf de l'ànima racional sobre

la part animal es la meta dels esforços de la vida moral. L'acte de la inteligencia se opera per les formes inteligibles qu'arriuen á la intelech material ó passiu, y allá reben de l'intelech actiu la forma y la realitat. Quan l'home per l'estudi y la especulació arriba á la plena possessió de sa consciencia, llavors es l'intelech adquirít; el cercle de la evolució humana es acabat, y á l'home no li resta més que morir.

Aquest elevat racionalisme es també la font de la doctrina de Ibn-Tofail (Abubacer). Sa obra «Philosophus autodidactus» te per objecte demostrar com les facultats humanas arriuen per llur propi esforç á l'ordre sobrenatural y á la unió ab Deu; es axó una especie de peripatetisme místich á la manera alexandrina.

Héus aquí exposada la filiació de la doctrina d'Averroes, qui resumex tota la filosofia árab en les dues grans teoríes: la eternitat de la materia y l'únich intel·lecte, es á dir, negació de la creació ex nihilo y anulació de la personalitat racional.

El problema del origen dels sérs es el que més preocupa á Ibn-Roschd, y per tenir una idea clara, traduirem un trós essencial de sa doctrina exposada en el gran comentari sobre'l dotzé llibre de la metafísica, citat per en Renan: «Sobre l'origen dels sérs hi han dues opinions oposades, entre les quals n'hi han d'altres intermitjes: els uns esplican el mon per desenvolcallament, els altres per creació. Els partidaris del desenvolcallament diuen que la generació no es més que la sortida y en cert modo el desdedublegament dels sérs; l'agent en aquesta hipótesis no te altre funció que la de treurer els sérs l'un de l'altre, la de distingirlos é individualisarlos; per lo tant, es evident que ses funcions se reduexen á les d'un motor. En quant als partidaris de la creació, diuen que l'agent produex el sér, sens que tinga necessitat per axó d'una materia preexistent. Aquesta es la opinió dels Montecallemin de nostra religió, y la dels cristians.

En quant á les opinions intermitjes, se reduexen á dues; mes la primera admet també dos matisos diferents. Aquestes opinions coincidexen en un punt y es, que la generació no es més qu'una transmutació de substancia, que tota generació suposa un subjecte, y que res s'engendra que no s'ía de son semblant. En la primera d'aquestes opinions, l'agent crea la forma y la imprimex á una materia preexistent. Entre'ls partidaris d'aquesta sentència, els uns

separan enterament l'agent de la matèria, y l'anomenan el *donador de formes*: aquesta es la opinió d'Ibn-Sina; mentres que'ls altres sostenen ó que l'agent no se separa tot seguit de la matèria, com quan el foc engendra'l foc, ó l'home engendra l'home; ó que se separa desseguit, com en la generació dels animals y les plantes que neixen de dissemblant: aquesta es la opinió de Thémistius y potser d'Alfarabi. La tercera opinió es la d'Aristótil; consisteix aquesta en afirmar que l'agent fa en un mateix moment el compost de la matèria y de la forma, donant el moviment á la matèria y transformantla fins que tot lo qu'estava en potencia passa á acte. En aquesta opinió, l'agent no fá més que menar á l'acte tot lo qu'estava en potencia, y realisar la unió de la matèria en la forma. Així tota creació se reduex á un moviment, en el qual la calor es el principi. Aquesta calor, repartida en l'aigua y en la terra, engendra'ls animals y les plantes, que no nexen d'una llevor. La naturalesa produex tot axó ab ordre, ab perfecció, y com si estés guiada per una intel·ligència superior, encara qu'ella estiga desprovehida d'intel·ligència. Aquestes proposicions y aquesta energia productiva, que'ls moviments del sol y de les estrelles donen á ne'ls elements, son lo que Plató anomená ideas. En la opinió d'Aristótil, l'agent no crea cap forma; perque si'n creés, qualsevol cosa podria sortir del no res. Es aquesta la falsa imaginació per la qual se'ns representen les formes com creades, lo qual ha portat á certs filòsofs á creure que les formes son alguna cosa real, y que hi ha un donador de formes; aquesta mateixa opinió ha portat á ne'ls teòlechs de les tres religions qu'avuy existexen á dir que alguna cosa pot sortir del no-res.

Partint d'aquest principi, els teòlechs de nostra religió han suposat un sol agent productor de tots els sers sens intermediari, agent, en qui l'acció s'exerciria al mateix instant per una infinitat d'actes oposats y contradictoris. En aquesta hipòtesis, ni'l foc cremaria, ni l'aigua humitajeria; tot necessita una creació especial y directa. Es més encara; quan un home tira una pedra, pretenen que'l moviment no ha partit pas del home, sino del agent universal. Destruexen així l'activitat humana. Però véus aquí una doctrina més sorprenent encara. Si Deu pot fer passar alguna cosa del no ser al ser, de la mateixa manera la podrà fer passar del ser al no-ser; la destrucció, com la generació, es

obra de Deu; la mort es una creació de Deu. Segons nosaltres, al contrari, la destrucció es un acte de la mateixa naturalesa que la generació. Tot ser engendrat porta en son sí la corrupció en potencia. Tant per destruir com per crear, l'agent no te altre feyna que fer passar la potencia á acte. Així es necessari mantenir vis á vis la potencia y l'agent. Si un dels dos manqués, ó no existiria res ó tot estaria en acte; dues conseqüències igualment absurdes.»

Per lo tant, segons Averroes, la generació es el moviment de la matèria prima, que d'ella mateixa no te cap qualitat positiva, essent sols una potencia de ser que, per convertirse en acte, necessita rebre la forma. Aquesta recepció, moviment ó pas del ser en potencia al ser en acte, es etern y continuat, y per lo tant, eterna y contínua, sens principi ni terme, la sèrie de generacions. Negada la creació, havia de negar la providència, y així ho va fer, reduint á Deu á la categoria de rahó universal de les coses y principi del moviment. A la concepció peripatètica de la matèria y de la forma hi afegí l'acostumada cadena d'emanacions neo-platòniques, ab tot el seguiment d'intel·ligències siderals é *intel·lecte-agent*; l'enteniment possible es únicament una capacitat pera rebre les formes, y perque hi hage conexement precisa la intervenció del intel·lecte agent. El primer grau en la unió del enteniment *possible* ab l'*agent*, es l'enteniment adquirit; l'últim la identificació ab els matèxos intel·ligibles.

El cel, segons Ibn-Roschd, es un ser vivent, compost de multitud d'orbes representant els membres essencials á la vida, y en la qual el primer motor representa'l cor d'ahont la vida irradia pels demés membres. Cada orbe te la seva intel·ligència, que's sa forma; aquestes intel·ligències jeràrquicament subordinades, constituexen la cadena dels motors que propagan el moviment de la primera esfera fins á nosaltres. El desitj es el móvil á ne'l que elles obhexen; y buscant sempre lo millor, se mouen sens parar, puix el moviment no es més que la inclinació irresistibile á lo millor. Llur enteniment está sempre en acte y s'exercex sens cap disminució cap á fora de la imaginació y de la sensibilitat. Elles se conexen mutuament, y tenen la conexensa de tot lo que passa en les esferes inferiors; la intel·ligència primera te, per consegüent, un conexement complet de tot lo que's succeheix en l'univers.

Y així va seguint l'Averroes comentant á

l'Aristótil en el llibre dotzé de sa metaphísica, fins arribar á l'intel·lecte un y universal, com á conseqüencia del comentari del tercer llibre del tractat de l'ànima. La unitat del intel·lecte no significa pas altre cosa, segons Averroes, que la universalitat dels principis de la rahó pura y la unitat de la constitució psicológica en tota la especie humana.

XLI

Significació del mæstræ Lull dins la Escolástica.

«Trescents trenta dos anys avans de Jesucrist, y passant cap á Egipte, el vencedor de Darius, quin geni polítich s'aparellava magníficament ab son geni guerrer, comensá'ls fonaments d'una ciutat que tenia de perpetuar fins á nosaltres el nom y la gloria de son fundador. Banyada per les ones del Mediterrani, tocant per l'altre costat ab el llach Mareotis, y comunicant ab lo restant de l'Àfrica pel Nil, Alexandria arribá ésser al poch temps el dipòsit general del comerç del mon allavors conegut; la ciutat més populosa del Imperi romá, després de la capital; el centre hont convergian l'Orient y l'Occident, la Grecia y l'Àfrica, y com el punt de reunió dels sabis, artistes, filòsophs, poetas, gramátichs, astrólechs, matemátichs y fins dels teólechs y sacerdots; perque tots ells eran favorablement acullits y protegits pel famós *Museum*, fundació verdaderament regia dels successors d'Alexandre.

«L'astrólech y'l sacerdot, el matemátich y'l filólech, el sabi y'l filòsoph, cabían dins aquesta gran institució, en que, al costat d'un liceo per la ensenyansa de la filosofhía, hi havia un observatori astronómich y un dipòsit geográfich, y un temple ahont se donava culte á tots els deus, y sobre tot, hi havia una biblioteca, la més proporcionada pera fomentar y perfeccionar l'estudi de les ciències. Perque sabut es que aquesta gran fundació de Tolomeus Soter, constava ja, al cap de poch anys, de més de doscents mil volúms, segons el testimoni autorisat de Josepho.

«Durant el regnat de Tolomeus Evergetes, l'edifici destinat á n'aquest objecte, el famós *Bruchcion*, ja nó podia contenir els volums adquirits, essent necessari col·locarne alguns en el temple de Serapis; y no hi ha per qué recordar que quan en temps de César fou cremat en sa

major part, hi havían quatre cents mil volums, referents á tota classe de conexements. No es difícil compendre l'impuls poderós que reberen totes les ciències ab l'auxili d'un biblioteca d'aquest género, aprovionada además de copistas, calígrafos, gramátichs y sabis empleats en copiar y corregir textos.

«Per lo demés, el *Museum* de Alexandria no era ni una escola especial de filosofhía, com la Academia platónica ó el pórtich dels estoichs; ni tampoch un colegi de sacerdots astrólechs, com els de Menfis y Babilonia; ni una institució política-moral, com la de Pitágoras; ni una escola de gramática y filología; ni una Academia de medicina, sino qu'era tot axó junt, es dir, una verdadera *Universitat*, ó sia, una institució molt semblanta á la que conexém avuy ab aquest nom, y més encara á la *Universitat* de la edat mitjana.

«De aquí aqueixa série de treballs y publicacions de tot genre que aparexen successivament á Alexandria. Euclides escriu sos *Elements de Geometria*; el bibliotecari rey al Eratóstenes publica notables escrits sobre astronomía y geografia; els setanta intérpretes tradueixen la Biblia al grech; Aristilo y Timocaró fan progressar la astronomía; Apoloni de Perga perfecciona la geometria ab son tractat de les «Seccions còniques;» Tolomeus escriu son famós y popular *Almagesto*; Hiparco descriu la precissió dels equinoccis; Estrabon conreua y perfecciona la geografia astronómica y política; Erasistrato y Herófilo desenrotllan y perfeccionan la medicina per medi del estudi de la anatomía, mentres que Eudoxius de Cizico y Dioscórides arriban á ne'l matex resultat ab llurs publicacions y treballs sobre la botánica, ab altres branques de la historia natural. Els noms de Tiranió y de Didino, els de Ctesibio y Heron, els de Ammonius, Apión y Eratóstenes, els de Duris de Samos, d'Aristarco, de Polybi y Menetón, demostran que'n Alexandria se conreuavan ab igual forsa la gramática, la filología, la retórica, la crítica, la historia, sens descuidar les ciències físiques, exactes y naturals.» (1)

Allá en la famosa escola de Alexandria fermentaren els sistemes filòsophichs y teogonies dels brahmans, l'ascetisme de Budha y sos dexebles, el dualisme mazdeista y les tradicions zoroástriques, el monoteisme judaich y les reminiscencies dels profetes d'Israel durant la cau-

(1) «Historia de la filosofia» por el P. Zeferino González, tomo I.

tivitat babilònica, el hieratisme dels egipcis, les màximes tradicionals de la escola pitagòrica, la mitologia inagotable de la Grècia, y el politeisme grech-romà; y quan en més fermentació estaven totes aquestes tendències, aparagué la doctrina de Jesuchrist, que al traspassar els murs de la ciutat cosmopolita s'extremí aquexa devant la elevació de sos dogmas, la puresa de sa moral y la fortaleza de sos màrtirs.

El sabis del paganisme, l'aristocràcia de la intel·ligència que s'havia acostumat á passar una ratlla entre ella y'l poble, que tenia llurs iniciacions esotèriques mirant ab repugnancia les pràctiques de la plebs, repugná la religió cristiana que li ensenyava la unitat de fé y de la moral; son orgullo, ferit per aquesta degradant igualtat, inventá la *Gnosis*, ciencia superior, ó s'ía, cercar en el Cristianisme una ciencia més perfecta, una concepció superior á la del comú dels fidels.

Heus aquí l'origen del Gnosticisme ab totes ses diferents fases y colors, especie d'esoterisme aplicat á la religió de Jesuchrist; en una paraula, es la protesta que llensan la religió y la ciencia del mon pagá al veurers invadit per una unitat é igualtat de drets y de debers per tots els homes, d'aquí que'l problema fonamental que volen resoldre'ls gnóstichs es l'origen del mon y del mal, es dir, el pas de lo infinit á lo finit.

La filosofíia pagana com á ciencia, es dir, la especulació racional del mon pagá, esdevingué xorch é impotent á l'empenta de les noves creencies; d'aquí'l Neoplatonisme que tracta de fondrer y unificar l'Aristótil, Plató, les tradicions pitagòriques y les doctrines del Pórtich pera fer frente á l'embranchida de la idea cristiana que insensiblement s'apoderava de les intel·ligencies.

El gnosticisme representa la idea filosófica-oriental, y el neoplatonisme la idea filosófica-helénica. Aquestes dues concepcions ecléctiques ó sincrètiques, nades en la gran ciutat d'Alexandria pera oposarse á la potentia llum de la idea cristiana, es la galvanisació per allargar un xich més l'agonia d'una societat decadenta y corcada.

«Segons Eusebi de Cesarea, el fundador ó al menys el precursor de la escola neoplatónica de Alexandria fou Numenio, qui ensenyava que'l Deu Suprém, el Sér primitiu, no pot entrar en comunicació directa ab el mon visible, ni obrar immediatament sobre la materia; de-

duint d'axó que'l mon fou produït per la *Intel·ligencia*, emanació immediata del Sér primitiu. Aquest *Demiurgos* ó divinitat secundaria, ne produex un'altre, que regex, governa y armonisa les diferents parts del Univers, com si diguessem l'*Anima Universal*, la qual, unida ab la *Intel·ligencia* y'l *Deu Suprém*, forman una triada que vegém reproduïda després per Plotinus en termes molt semblants.»

El més notable dexeble de Plotinus fou Porphiry, qui existia en el sigle III de la Era Cristiana, y llensá al mon científich la capitalíssima qüestió dels universals en sa Introducció á les categories de l'Aristótil.

Reconeguda es per tots els homes de ciencia la poderosa influencia qu'exerciren dintre la escolástica y les escoles árab y juheva les doctrines neoplatòniques, fins al punt en que'n Renan afirma categóricament que l'origen tant de la filosofíia árab com de la escolástica, deu buscarse en el moviment que porta la segona generació de la escola de Alexandria envers al peripatetisme. Porphiry es ja casi més peripatetich que platoníia, y no es pas sens rahó que l'Orient y l'Edat mitja l'han considerat com l'introducció necessari á la enciclopedia filosófica. Porphiry ha posat la primera pedra de la filosofíia árab y de la filosofíia escolástica. Máxim, el mestre de Juliá, Proclus, Damascius, son ja casi peripatètics. En la escola de Ammonius, fill d'Hermias, Aristótil pren definitivament el primer lloch y queda depositat Plató. Els comentadors Themistius, Syrianus, David l'Arménich, Simplicius, Joan Philopon, senyalan l'adveniment del peripatetisme á la dominació universal. Allavors es el moment decisiu ahont la autoritat filosófica es constituex per més de deu sigles. (1)

Les espurnes evangélicques prompte prengueren per entre aquell garbux d'idees que revolotejavan afanyoses en aquella famosa ciutat d'Alexandria, y á últims del sigle II, Climent, capítost del Didascalus ó escola catequética, doná un cayent científich y racional á la religió cristiana, podent esser anomenat ab justicia, creador de la filosofíia cristiana; ell conciliá y feu la fosa del element pagá ab l'element cristiá. Es en Climent de Alexandria l'autor dels «*Stromata*» y mestre de Origenes.

Al aparexer en el sigle IV l'arianisme y altres heretjies que semblavan socabar els fonaments del cristianisme, desviaren la especulació

1) «Averroès et l'Averroïsme», de Renan, cap. II, § 1.

racional cap el terreny dogmàtic i exegetí, mentre que al Occident les irrupcions dels barbres i els trastorns polítics retardaren i ofegaren el moviment científic. S'obra llavors el període patristic, i així com els pares de la escola alexandrina aportaren l'element platonià, els orientals apologistes i exegetes ab l'element aristotèlic encarrilaren la direcció conciliadora i armònica de la Filosofia i'l Cristianisme, de modo que la filosofia cristiana es el moviment lliure i espontani de la rahó fecondat per la veritat divina qu'entra en ella per medi del principi cristià; des d'aquell moment la ciència pren per guia del pensament la veritat evangèlica.

La llevor que arreu escamparen els Apòstols, fecondada per la divina gràcia, germina per espai de més de tres segles, trayent després ufanosa brotada en la consciència de la humanitat. La sublimitat de la nova religió, son aspecte civilisador i ses doctrines tant contraries al vell paganisme, dexà abatuda la gentada, que ni esma tingué pera reflexionar. Els Apòstols tiraren de dret al cor, i la persuasió engendrà l'entusiasme en els torments; les virtuts cristianes amansaren poch a poch als barbres assedegats de sang, ensemps que s'encenia en llurs cors la xardorosa flama de la caritat; y sota la sombra que projectava la Creu del Calvari s'hi arrauliren les desferres del Imperi, cercant un repós que ja era inútil buscarlo baix la protecció de sos déus. Aquesta idea religiosa anà absorbint totes les fases de la vida social, donantli nova forma. La idea de Christo's filtrà y ensenyorí de tots els replechs de la vida humana, fins al punt de que la agricultura, el comerç, la indústria restaren oblidats; les classes socials, tant cuidadosament separades, eran objecte de menyspreu y abandono si's contraposavan a les ensenyances evangèliques; el matrimoni'l consideraren un estat menys digne; la política sols consistia en batallar per Christo, y la Iglesia, casi omnipotent, era qui en tot dirigia els actes humans; y si algú, revoltat per les passions, pretén desfigurar la veritat, la Providencia divina, que vetlla per la obra de son Fill, posa a son enfront qui'l combat victoriosament ab els Sagrats Llibres a les mans; de modo que'l Verb Etern s'ensenyorí del mon, y la rohenta sang que del Calvari devallava abrusà'l cor del home encenent en sa pensa la llum de la Fé; l'enteniement, donchs, cegat ab aytal irresistible claror, cercà ab dalé també l'amparo de la Religió, y desitjant cimentar racionalment la doctrina re-

velada, s'acull manyach a les celdes monacals. Y així es com se formà aquell cos de doctrina riquíssim de coneixements estrets de la Biblia, de tal manera que quan vingué la reacció, quan comensaren a donarse compte de llurs cabals científics, atesorats de tota la antiquitat, es quan intentaren posar la rahó al servey de la fé. Mancava una metafísica cristiana, puix els Sants Pares, al combatre'ls errors dels primers heretjes exposant el sentit de les Sagrades Escripures, no havían profundisat prou la naturalesa del *ens*, ni determinat els fenòmens del enteniment ni les operacions de la lògica, ni havían estudiat encara la forsa y el valor de les idees basa del coneixement. Allavors y en un moment de repós, es quan Carlemany, ja emperador, protegex els estudis ahont se incubava la vida intel·lectual cristiana; d'aquelles famoses *scholae*, iniciades ja per Casiodoro y amparades ara pel favor real, fou la font d'ahont brollà la més alta especulació racional produhida per l'activitat humana. Llavors es quan el famós Alcuino, mestre, amic y conseller del Emperador, digué que la filosofia era: «la investigació de la naturalesa y'l coneixement de les coses divines y humanes;» llavors es quan se comensà a extractar, coleccionar y comentar lo dit pels Pares y Intèrpretes de la Sagrada Escripura, mentre pera la nostra Nació Catalana ho havia fet molt avans en Samuel Tajó a instancies del bisbe Quirse de Barcelona, reunint les sentencies teològiques de Sant Gregori y de Sant Agustí; llavors, y després de furgar per l'espai camp del saber, es quan els mestres inicien a la joventut en els set rams d'estudis: gramàtica, retòrica, dialèctica, que junt ab l'aritmètica, geometria, música y astronomia, venen compresos ab els noms *trivium* y *quadrivium* que tant célebres se feren durant la Edat mitjana. Després d'aquella brillant aurora científica, després d'aquest imperiós moviment filosòfic que s'escampa necessàriament per tot el mon civilisat, es quan aquelles primitives *scholae* esdevenen Universitats famoses, conservant no obstant el nom d'*escolàstica* la grossa allau científica que majestuosament devalla de les enlairades cimes del Cristianisme. Quan Abelardo pronuncia ses primeres lliçons a la Universitat de París, comensa a esser aquesta el centre de la filosofia y teologia escolàstiques, com la Universitat de Bolonia fou la metropoli del Dret, y la de Salerno la de la medicina. Aquest vigorós y expansiu renaxament, donchs, infor-

mat pel principi cristià, dona a llum, a principis del segle IX, al famós moviment científic que avuy conèxem ab el nom d'*Escolasticisme*. Escoto Erígena y Rabano Mauro, abdos contemporanis, son considerats com els primers representants de la Filosofia escolástica.

De manera que la Escolástica no es ni un sistema, ni una escola, ni menys está representada per un sol home; sino que son diferents istemes d'ntre varies escoles: molts son els noms gloriosos que omplen ses planes. Es la Escolástica la historia del pensament humà durant l'Edat mitjeval; es la doctrina revelada que defensada per vigorosos apologistes pren un caràcter científic; es el desenrotllament analític y sistemàtic del Cristianisme; es la unió y conciliació entre la rahó humana y la revelació divina, entre la filosofia racional y la teología cristiana; en una paraula, es la cultura intelectual que espontània y necessariament brolla del esperit de la Europa regenerada.

Y al donar forma filosòfica a la Religió, diu Escoto Erígena: «no hi ha dues ciències, filosòfica la una y religiosa l'altre: la verdadera filosofia es religió, y la verdadera religió es filosofia;» y Sant Anselm protesta a cada instant de que la Fe no aspira a comprendre sino a creurer, sols afirma que la rahó no destrueix les veritats de fé sino que les fortifica, y per'axó aspira reduhir totes les veritats religioses a una mateixa série de racionis, y explicar la ciencia de les coses sobrenaturals pels principis racionals. Ell fundà l'argument pera probar la existencia de Deu *a priori*, no per combatre l'ateisme sino per donarse compte de ses propies creencies, a fi de construir una unitat a sa contemplació intelectual; y cercant aquesta idea universal que no podí subsistir solzament com percepció del esperit sino que havia de respondre a la realitat d'un objecte, cregué que aquesta era la de la perfecció infinita del Bé Suprém, de Deu, que'n l'ordre lògic está al devant de totes les idees, com en l'ordre real, de tots els sers.

El Beat Ramón Llull, que forma en els rengles de la Escolástica com tot intelectual d'aquella época, perque es un moviment que'ls embolcalla a tots, veyém examinada sa *mens* filosòfica que seguex la corrent general, ó sía, aquella *philosophia perennis* de Leibnitz, que, segons autorisats parers, no es altre cosa que aquest tresor comú de veritats del ordre natural adquiridas per la humanitat en tants sigles com fá que ve filosofant. Ses ensenyanses coincidexen

ables de Sant Tomás y demés notables doctors; puix, com aquell, defensa la teoria de les especies inteligibles ab l'enteniment agent y possible; com ell, sosté la unitat de l'ànima humana; les qüestions de la llibertat ab la voluntat y d'aquesta en ses relacions ab les passions, son semblantes a les del Mestre de les Escoles; y fins ab el principi d'individuació convenen abdos doctors Angélich y Arcangélich. En una paraula, tot lo que fins allavors havia conquerit la inteligencia humana, ho admeté'l Solitari de Randa, que son fi no era orgull de presuntuosa originalitat sino extendrer tant com pogués el conexement de Deu pera que tots els homes l'estimessen, y per'axó cerca noves vies, camins planers pera totes les inteligencies; tot ho remogué, acaparant la ciencia de son temps, perque si Rogerio Bacon y Scot, atrets per les belleses naturals, se'ls hi despertá la afició a la observació, el Beat, junt ab élls enraiga l'estudi experimental de la Naturalesa. En lo que's distingüex d'una manera singular de tots els demés, es en l'armonisació y popularisació de sa doctrina.

La Filosofia, per medi del Beat Ramón Llull, dexá per primera volta la llengua clàssica pera parlar en catalá; en ses mans abandoná l'encarcarament oficial de les escoles pera democratisarse; y axis acut a tots els medis pera convéncer: les més altes concepcions metafísiques les vesteix ab les cadencies del vers; usa dels símls constantment; popularisa la veritat per medi de diálechs y disputas; els seus llibres els fá sense método científic; la seva intenció va directament a vulgarisar l'intellectualisme, y prescindint del rigorós escalonament lògic de les qüestions, parla ab tota la fogositat de son cor; es un apóstol que predica constantment a tothom, rics y pobres, sabis é ignorants; propagandista infatigable, se passeja per tot el mon conegut, interessant als Papas y Bisbes, als monarcas y demés prínceps; tant tost se dirigex als nobles y poderosos com als mahometans y heretjes; no'es dona vergonya d'ensenyar a les classes més humils del proletariat; y sempre la seva dèria es conquistar el mon pera Cristo, per medi de la rahó, qualitat distintiva del home; y com el grau de racionalitat es distint en cada hú, ell intenta donar la veritat a tots presentantla segons la capacitat de quiscún.

JOAN AVINYÓ,

Rector de Cabrera de Pièra.

(Continuarà).